प्रदेश सरकार

उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय

कृषि विकास निर्देशनालय

कोशी प्रदेश

विराटनगर, मोरङ

कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको प्रभावकारिता अध्ययन

सेवा प्रदायक संस्था

इक्लिप्स टेकनिकल कन्सलटेन्सी प्रा. लि

ललितपुर महानगरपालिका-२८, ललितपुर

प्रदेश सरकार
उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
कृषि विकास निर्देशनालय
कोशी प्रदेश
विराटनगर, मोरङ

कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको प्रभावकारिता अध्ययन
२०८०

सेवा प्रदायक संस्था
इक्लिप्स टेकनिकल कन्सलटेन्सी प्रा. लि
हरिसिद्धि, ललितपुर

बिषय सुची

१. पृष्ठभूमि ५
१.१ नेपालको सन्दर्भमा ६
२. उदेश्य ८
२.१ बृहत उद्देश्य ८
२.२ विशिष्ट उदेश्यः ८
२. प्राविधिक दृष्टिकोण ९
३. अध्ययन बिधि १०
४.१ विधि १०
४.२ अनुसन्धान उपकरणहरू १०
४.३ अध्ययन क्षेत्र र नमूना आकार ११
४.४ तथ्यांक गुणस्तर योजना १२
५. अध्ययनबाट प्राप्त नतिजा र विश्लेषण १४
५.१ कृषि तथा पशुपन्छी बिमाको वर्तमान अवस्थाबारे विश्लेषण १४
५.१.१ SWOT विश्लेषण १४
५.१.२कृषि तथा पशुपन्छी बीमा मा रहेका समस्या, त्यसका कारण, प्रभाव र सुझाव १६
५.१.३ अनुदान प्रक्रियामा देखिएको समस्या २२
कृषि तथा पशुपन्छी बीमा मा रहेका मुख्य समस्या २३
५.२ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरु २५
५.२.१ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी नीति २५
५.२.२ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी कार्यक्रम र आयोजनाहरु २८
५.२.३ कृषि तथा पशुपन्छी बीमा अभिलेख संक्षिप्तमा ३१
५.२.३.२ पशु बीमा अभिलेख ४८
५.३ नेपाल कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको पद्धति तथा बिध्यमान अवस्था ५७
५.३.१ बीमालेख सङ्ख्या - नेपाल (आ.व. २०७०/७१ -२०७८/७९) ५९
५.३.२ कृषि तथा पशुपन्छी बीमा संरचना ५९
५.३.३ बीमांक र बीमा सङ्ख्या वृद्धि/ह्रास प्रतिशत (आ.व. २०७०/७१ - २०७८/२०७९) ६०
५.३.४ क्षति दाबी भुक्तानी ६१
५.३.५ नेपालमा कृषि तथा पशुपन्छीको विद्यमान अवस्था (आ.व, २०७८/७९) ६२
५.४ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको विद्यमान अवस्था - आ. व २०७८/७९ ..... ६३

५.४.१ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमा अवस्था (आ.व. २०७८/२०७९) ६३
५.४.२ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी उप-क्षेत्रमा बीमा........ ६४
५.४.३ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा वस्तु तालिका........ ६५
५.५ कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा........ ६८
५.६ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा बीमा कम्पनीको अवस्था ६९
५.७ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कृषकको अवस्था........ ७०
५.७.१ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कृषकको अवस्था........ ७०
५.७.२ ऋणी कृषक........ ७१
५.७.३ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको ठुला कृषकको अवस्था........ ७२
५.८ कृषि तथा पशुपन्छी बीमाबारे अन्य मुलुकको अवस्था........ ७२
६. कार्यान्वयन खाका (जिम्मेवार निकाय र सहयोगी निकाय)........ ७५
७. निस्कर्ष ७६
८. सुझाव ७७
अनुसूची-१: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा तालिका........ ८०
१ इलाम........ ८०
२ उदयपुर........ ८०
३ ओखलढुंगा ८१
४ खोटांग........ ८१
५ झापा ८२
६ ताप्लेजुंग........ ८३
७ तेह्रथुम ८३
८ धनकुटा........ ८४
९ पांचथर........ ८४
१० भोजपुर........ ८५
११ मोरंग ८५
१२ संखुवासभा........ ८६
१३ सुनसरी........ ८७
१४ संखुवासभा........ ८८
अनुसूची-२: अध्ययन टोलि संरचना ८९

तालिका सुची

तालिका १: अध्ययन क्षेत्र..११
तालिका २: अध्ययन नमुना आकार...११
तालिका ४:, हद्धरू विश्लेषण...१४
तालिका ५: कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा रहेका समस्या, त्यसका कारण, प्रभाव र सुझाव १६
तालिका ६: कृषि बीमा अभिलेख संक्षिप्त... ३१
तालिका ७: पशुपन्छी बीमा अभिलेख... ४८
तालिका ८: बीमा तथ्यांक २०७०/७१ देखि २०७८/७९ (श्रोतः बीमा प्राधिकरण)५७
तालिका ९: बीमा ताथ्यंक तालिका (रू करोडमा)...६०
तालिका १०: बीमालेख सङ्ख्या र दाबी भुक्तानी सङ्ख्या ६२
तालिका ११: आ. व २०७८/७९मा प्रदेश अनुसार बीमा विवरण बर्गिकरण ६२
तालिका १२: कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमाको अवस्था (आ.व. २०७८/२०७९)... ६३
तालिका १३ :कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी उप-क्षेत्रमा बीमा........................६४
तालिका १४: कोशी प्रदेशमा कृषि वस्तुमा बीमा तालिका.....................................६५
तालिका १५: कोशी प्रदेशमा पशुपन्छी वस्तुमा बीमा तालिका ६७
तालिका १६: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा......................६८
तालिका १७: कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कम्पनीको अवस्था ६९
तालिका १८ : बीमित कृषकको प्रकार.. ७१
तालिका १९: कृषि तथा पशुपन्छी बीमाबारे अन्य मुलुकको अवस्था ७२
तालिका २०: कार्यान्वयन खाका..७५
तालिका २१: इलाम जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा ८०
तालिका २२:उदयपुर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा................................... ८०
तालिका २३: ओखलढुंगा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा..............................८१
तालिका २४: खोटांग जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा...................................८१
तालिका २५: झापा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा ८२
तालिका २६: झापा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा......................................८३
तालिका २७: तेह्रथुम जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा ८३

तालिका २८: धनकुटा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८४
तालिका २९: पांचथर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८४
तालिका ३०: भोजपुर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८५
तालिका ३१: मोरंग जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८५
तालिका ३२: संखुवासभा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८६
तालिका ३३: सुनसरी जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८७
तालिका ३४: संखुवासभा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा............................८८

चित्र सुची

चित्र १: बीमालेख सङ्ख्या - नेपाल (आ.व २०७०/७१ -२०७८/७९)............५९
चित्र २: कृषि तथा पशुपन्छी बीमा संरचना............................५९
चित्र ३: बीमालेख सङ्ख्या र बीमांकमा वृद्धि/ह्रास प्रतिशत............................६०
चित्र ४: दावी भुक्तानी............................६१
चित्र ५: बीमा सुल्क र दावी भुक्तानी रकम............................६१
चित्र ६: बीमा शुल्क र दाबी भुक्तानी अन्तर............................६२
चित्र ७ प्रदेश अनुसार बीमालेख सङ्ख्या र बीमांक (प्रतिशत) - आ. व २०७८/७९६३
चित्र ८: कोशी प्रदेश - कृषि र पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमा............................६४
चित्र ९: कोशी प्रदेश कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अनुदान (प्रतिशत) - ७८/७९....६५
चित्र १०: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा अनुदान............................६९
चित्र ११: कम्पनी अनुसार बीमालेख सङ्ख्या (प्रतिशत)............................७०
चित्र १२: बिमित कृषकको प्रकार............................७१

१. पृष्ठभूमि

कृषि बीमा बीमाका प्रकार मध्ये एक प्रकारको हो जसले किसान र कृषि व्यवसायहरूलाई प्राकृतिक प्रकोप र सम्बन्धित जोखिमहरूबाट हुने हानी नोक्सानीको अवस्थामा किसानहरुलाई आर्थिक संकटबाट जोगाउँछ । यसको एक लामो र विविध इतिहास र अवधारणा शताब्दीयौं देखि विभिन्न रूपहरूमा विद्यमान छ । ग्रीस, रोम र चीन जस्ता पुरातन सभ्यताहरूमा किसानहरूले धार्मिक संस्थाहरूलाई थोरै शुल्क तिर्ने गर्थे वा प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने आफ्नो बाली नोक्सानीको अवस्थामा किसानलाई संकटबाट जोगाउन आपसी सहायता समितिहरू गठन गर्थे । यी प्रणालीहरू क्षतिपूर्तिको अवधारणामा आधारित थिए जहाँ किसानहरूले वास्तविक क्षतिको क्षतिपूर्ति पाउँथे ।

हमुराबीको संहिता, जुन १८ औं शताब्दी ईसापूर्वको बेबिलोनियन साम्राज्यमा बाली बीमाको प्रावधान थियो । संहितामा किसानले ऋणीबाट बीउ लिएर प्राकृतिक कारणले बाली नष्ट भएमा किसानले ऋण तिर्न नपर्ने व्यवस्था गरिएको थियो । बीमाको यो प्रारम्भिक रूपमा किसानहरूले सामना गर्ने जोखिमहरूलाई कम गर्न मद्दत गर्थियो र उनीहरूलाई मौसमको अनिश्चितता र अन्य कारकहरूको बावजुद खेती गर्न हौसला दिने । कृषि बीमाको अर्को प्रारम्भिक उदाहरण पुरातन चीनमा पाउन सकिन्छ । ईसापूर्व तेस्रो शताब्दीमा सरकारले किसानहरूलाई बाली नोक्सानीबाट जोगाउन बाली बिमा स्थापना गर्यो । यो प्रणाली अन्न करमा आधारित थियो, जुन अन्नको भण्डारलाई कोषमा प्रयोग गरिन्थ्यो र खराब बालीको अवस्थामा किसानहरूलाई वितरण गरिन्थ्यो । यस प्रणालीले किसानहरूलाई बाली नोक्सानी हुने जोखिमहरू विरुद्ध केही सुरक्षा प्रदान गर्‍यो र कृषि अर्थतन्त्रलाई स्थिर बनाउन मद्दत गर्‍यो ।

आधुनिक कृषि बीमा १९औं शताब्दीमा देखा पर्न थाल्यो, किनकि औद्योगिक कृषिको विकासले जोखिम व्यवस्थापनको आवश्यकता बढ्यो । संयुक्त राज्यमा, पहिलो बाली बीमा नीति १८०० को दशकको अन्तमा निजी बीमाकर्ताहरूद्वारा विकसित गरिएको थियो । यी नीतिहरू प्रायः महँगो र तिनीहरूको विस्तार सिमित थिए, तर किसानहरूलाई बाली असफल हुने जोखिमहरू विरुद्ध केही सुरक्षा प्रदान गर्थे ।

२०औं शताब्दीको प्रारम्भमा, अमेरिकी सरकार कृषि बीमामा संलग्न हुन थाले । १९३८ मा संघीय बाली बीमा ऐन पारित भयो, जसले संघीय बाली बीमा कार्यक्रम स्थापना गर्यो । यस कार्यक्रमले बाली पोलिसी प्रस्ताव गर्ने निजी बीमाकर्ताहरूलाई अनुदान प्रदान गर्‍थ्यो । यो कार्यक्रम १९८० र १९९० को दशकमा विस्तार गरि र आज यसले बाली जोखिमहरूको विस्तृत दायरा प्रदान गर्दछ ।

यस्तै सरकार समर्थित कृषि बीमा कार्यक्रम विश्वका अन्य देशहरूमा पनि स्थापना भएका छन । युरोपमा, साझा कृषि नीति (CAP) ले किसानहरूलाई अनुदान दिन्छ र बाली बीमा

कार्यक्रम समावेश गर्दछ । भारत सरकारले १९७० मा बाली बीमा कार्यक्रम स्थापना गर्‍यो, जसमा पशुधन बीमा र अन्य प्रकारको कृषि बीमा समावेश गरिएको छ ।

आज, कृषि बीमा विश्वभरका किसानहरूको लागि एक आवश्यक उपकरण भएको छ । संयुक्त राष्ट्रसंघको खाद्य तथा कृषि सङ्गठन (FAO) का अनुसार १३० भन्दा बढी देशका १० करोड भन्दा बढी किसानहरूले कृषि बीमा कार्यक्रममा पहुँच गरेका छन । यी कार्यक्रमहरू तिनीहरूको दायरा, विस्तार र कोषको सन्दर्भमा व्यापक रूपमा भिन्न हुन्छन्, तर सबैले बाली असफलता वा अन्य क्षतिको घटनामा किसानहरूलाई आर्थिक सुरक्षा प्रदान गर्ने साझा लक्ष्य राख्दछ ।

विकासोन्मुख देशहरूमा, कृषि बीमा कार्यक्रमहरू प्रायः सरकारहरू, अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू, वा गैर-सरकारी संस्थाहरूद्वारा समर्थित हुन्छन् । विश्व बैंकको कृषि जोखिम व्यवस्थापन कार्यक्रमले देशहरूलाई कृषि बीमा कार्यक्रमहरूको विकास तथा कार्यान्वयन गर्न मद्दत गर्न प्राविधिक र वित्तीय सहायता प्रदान गर्दछ । त्यसैगरी, FAO ले सरकार र अन्य सरोकारवालाहरू सँग पहुँच योग्य, किफायती र दिगो कृषि बीमा कार्यक्रमहरू विकास गर्न काम गरिरहेको छ ।

१.१ नेपालको सन्दर्भमा

नेपालको अर्थतन्त्रको लागि कृषि एक महत्त्वपूर्ण क्षेत्र हो, जसले देशको कुल गार्हस्थ उत्पादनको लगभग २८% ओगटेको छ र जनसंख्याको ६५% जनशक्ति यस क्षेत्रमा आवद्ध छन । यद्यपि, कृषि उत्पादनमा विभिन्न प्राकृतिक प्रकोपहरू जस्तै खडेरी, बाढी, कीरा र रोगहरूबाट अत्यधिक जोखिममा छ, जसले किसानहरूलाई ठूलो आर्थिक क्षति पुर्‍याउन सक्छ । यस समस्यालाई सम्बोधन गर्न नेपाल सरकारले १९६८ मा कृषि विकास बैंक (ADB) स्थापना गर्यो जसले किसानहरूलाई कृषि ऋण प्रदान गर्‍यो, तर बैंक कृषि बीमामा समर्पित थिएन । समस्यालाई सम्बोधन गर्न नेपालमा सन् १९९० को दशकको प्रारम्भमा कृषि बीमा लागू भएको थियो । प्राकृतिक प्रकोपबाट कृषकलाई बाली नोक्सानीमा बीमा गराउने उदेश्यले नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपालमा पहिलो कृषि बीमा योजना सन् १९९३ मा सुरु गरेको थियो । यो योजना सुरुमा देशका चुनिएका जिल्लाहरूमा लागू गरिएको थियो र पछि देशका अन्य भागहरूमा विस्तार भएको थियो ।

बाढी, पहिरो र खडेरी जस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने बाली नोक्सानीबाट किसानलाई बचाउने उद्देश्यले सरकारले सन् २००१ मा बाली बीमा कार्यक्रम स्थापना गरेको थियो । सन् २००३ मा, नेपाल सरकारले देशमा कृषि बीमा प्रवर्द्धन गर्न कृषि बीमा बोर्ड स्थापना गर्यो जुन कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय अन्तर्गत सञ्चालन हुने सरकारी स्वामित्वको संस्था हो । यसको मुख्य उद्देश्य नेपालका किसानहरूलाई किफायती र व्यापक कृषि बीमा

कवरेज प्रदान गर्नु हो । कृषि बीमा बोर्डले धान, मकै, गहुँ, जौ, तोरी र तरकारी लगायत विभिन्न बालीका लागि बीमा विस्तार गर्दछ ।

सन १९६९ मा नेपाल बीमा समिति स्थापित भएको थियो ।बीमा समितिले २०१२ माघ १ गतेदेखि लागू हुने गरी सबै बीमा कम्पनीहरुलाई वाली तथा पशुधन बीमा कार्यक्रम लागू गर्न बाली तथा पशुपन्छी बीमा निर्देशिका, २०६९ वि. स जारी गरेको थियो । बीमा ऐन, २०७९ बमोजिम बीमा समिति 'नेपाल बीमा प्राधिकरणमा परिणत भएको ।नेपाल बीमा प्राधिकरणसँग नेपालमा बीमा उद्योगलाई नियमन, पर्यवेक्षण र विकास गर्ने अधिकार रहेको छ । यसले बीमितको हितको रक्षा गर्न र देशमा बीमा उद्योगको सुदृढता र स्थिरता सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राख्दछ । नेपाल बीमा प्राधिकरण बीमा कम्पनीहरूलाई इजाजतपत्र दिन्छ र तिनीहरूको कार्य सम्पादनको अनुगमन गर्दछ । यसले नेपालको बीमा उद्योगको लागि अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्ड र उत्कृष्ट अभ्यासहरू अनुरूप कानुनी र नियामक ढाँचा विकास गर्न पनि काम गर्दछ ।

कृषि बीमा बोर्डले २०१३ मा कृषकहरूलाई प्राकृतिक प्रकोप, कीरा र रोगहरूबाट हुने नोक्सानी विरुद्ध बीमा कवरेज प्रदान गर्न प्रधानमन्त्री कृषि बीमा कार्यक्रम (PMAIP) शुरु गरेको थियो । कार्यक्रमले बाली, पशुपालन, माछापालन, र कृषि पूर्वाधार समेट्छ । कृषि बीमा बोर्डले देशमा कृषि बीमा प्रवर्द्धन गर्न किसान समूह, सहकारी र लघुवित्त संस्थाहरू जस्ता विभिन्न सरोकारवालाहरू सँग मिलेर काम गर्छ । यसले किसानहरूका लागि नवीन बीमा उत्पादनहरू विकास र कार्यान्वयन गर्न विश्व बैंक, एसियाली विकास बैंक र खाद्य तथा कृषि संगठन जस्ता अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू सँग पनि सहकार्य गर्दछन ।

२०२० मा, कृषि बीमा बोर्डले PMAIP लाई प्रतिस्थापन गर्न राष्ट्रिय कृषि बीमा कार्यक्रम (NAIP) शुरु गर्यो । नयाँ कार्यक्रमले किसानहरूलाई प्राकृतिक प्रकोप, कीरा र रोगहरू, साथै बजार र मूल्य जोखिमहरू सहित विभिन्न जोखिमहरू विरुद्ध व्यापक कवरेज प्रदान गर्ने लक्ष्य राखेका छन । विभिन्न बीमा कम्पनीहरूसँगको सहकार्यमा बाली, पशुपालन, मत्स्यपालन र कृषि पूर्वाधारलाई समेट्ने कार्यक्रम सञ्चालन भइरहेको छ ।

बाली बीमा कार्यक्रम, कृषि बीमा ऐन र बीमा प्राधिकरण स्थापना जस्ता सरकारी पहलहरूले महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन । प्रधानमन्त्री कृषि बीमा कार्यक्रम र राष्ट्रिय कृषि बीमा कार्यक्रमको शुरुवात नेपालमा कृषिको दिगोपन सुनिश्चित गर्न महत्वपूर्ण कदम हो । कृषि तथा पशुपन्छी बीमा बिगतको एक दशकदेखि नेपालको कृषि क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण पक्ष भएको छ । सरकार र अन्य सरोकारवालाहरूले यसलाई अपनाउन र प्रवर्द्धन गर्न महत्त्वपूर्ण प्रयासहरू गरेका छन। यद्यपि, कृषकहरूमा चेतना अभिवृद्धि गर्ने र किसानहरूको आवश्यकता पूरा गर्ने नवीन बीमा पोलिसी विकास गर्ने सन्दर्भमा अझै लामो यात्रा गर्न बाँकी

छ । नेपालमा बीमा क्षेत्रको प्रबर्द्धन र नियमनका लागि क्रमशः कृषि बीमा बोर्ड र नेपाल बीमा प्राधिकरणको स्थापना महत्वपूर्ण रहेको छ ।

२. उदेश्य

२.१ बृहत उद्देश्य

कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको प्रभावकारिता अध्ययन गर्ने ।

२.२ विशिष्ट उदेश्यः

- कृषि तथा पशु-पन्छी बीमामा संलग्न कृषकहरुको बीमा अबलम्बन स्तर बारे अध्ययन विश्लेषण गर्ने,
- कृषि तथा पशुपन्छी बीमा व्यवसायमा संलग्न बीमा कम्पनी, कृषक समूह, बीमा अभिकर्ता, कृषि प्राविधिक, गैर सरकारी संस्था र अन्य सरोकारवाला निकायले बीमा क्षेत्रमा देखेका र भोगेका अनुभब, विचार र बिश्वास गरेका समस्याहरुको पहिचान गर्ने,
- कृषि तथा पशु-पन्छी बीमा प्रवर्द्धनको लागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान, नीतिगत सुझाव तथा कार्यान्वयन खाका तयार गर्ने ।

विशिष्ट उद्धेश्यः	अध्ययनका प्रश्नहरू
१. कृषि तथा पशु-पन्छी बीमामा संलग्न कृषकहरुको मा बीमा अबलम्बन स्तर बारे अध्ययन विश्लेषण गर्ने ।	१.१ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा संलग्न बीमा कम्पनी/एजेन्ट/क्षति सहायकहरूको र बीमाको प्रभाव कस्तो छ? १.२ कोशी प्रदेशको कति प्रतिशत क्षेत्रफलमा कृषि र पशुजन्य वस्तुहरूको बीमा गरेका छन? कोशी प्रदेशका जिल्लामा बीमा वितरण कसरी भइरहेको छ ? १.३ बीमा दाबीको अवस्था कस्तो रहेको छ ? १.४ बीमाको बारेमा किसानहरूमा चेतनाको स्तर कस्तो छ?
२. कृषि तथा पशुपन्छी बीमा व्यवसायमा संलग्न बीमा कम्पनी, कृषक समूह, बीमा अभिकर्ता, कृषि प्राविधिक, गैर सरकारी संस्था र अन्य सरोकारवाला निकायले बीमा क्षेत्रमा देखेका र भोगेका अनुभव बिचार र विशवास गरेका समस्याहरुको पहिचान ।	२.१ प्रमुख समस्याहरू के हुन्? २.२ कृषिमा प्रमुख जोखिमहरू के के हुन् जसलाई बीमा र तिनीहरूको वर्ग चाहिन्छ? २.३ कृषि बीमाको पहुँच विस्तार गर्नका चुनौतीहरु के के छन ?

विशिष्ट उद्धेश्यः	अध्ययनका प्रश्नहरू
३. कृषि तथा पशु-पन्छी बीमा प्रवर्द्धनको लागि समस्या तथा अवसरहरूको पहिचान, नीतिगत सुझाव तथा कार्यान्वयन खाका तयार गर्ने ।	३.१ सबलपक्ष, दुर्लब पक्ष, अवसर र चुनौती के हुन्? ३.२ योजना, नीति र कार्यक्रमहरू के के छन • नेपालमा कृषि तथा पशुधनको विकास र प्रवर्द्धनका लागि कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय र प्रदेश कृषि मन्त्रालय र मातहतका निकायहरू र अन्य सम्बन्धित निकायहरू द्वारा • कृषि तथा पशुपन्छी बीमा तथा प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघ/संस्थाहरु द्वारा ३.३ बीमाको अवलम्बन र कार्यान्वयनका लागि के-के कदमहरू छन (नीति सुझाव र सिफारिस)

२. प्राविधिक दृष्टिकोण

सन्दर्भ सर्त अनुसार, यस अध्ययन संग सम्बन्धित विभिन्न गतिविधिहरू समापन गरिएका छन जस मार्फत अपेक्षित नतिजाहरू प्राप्त भएको छ । यहाँ प्रस्तुत गरिएको दृष्टिकोण र पद्धति, सुझाव गरिएको पद्धति, कार्य प्रक्रिया, कार्यको दायरा, परामर्शदाता र प्रस्तावित टोलीको अनुभव, र सन्दर्भ सर्तको अपेक्षित प्रतिफल पूर्ण दृश्यावलोकन सँग मिल्दोजुल्दो छ । कार्य सम्पादनलाई प्रभावकारी र कुशलता पूर्वक सम्पन्न गर्न परामर्शदाताले निम्न क्रियाकलापहरू पूरा गरेका छन ।

- उपयुक्त परियोजना कर्मचारीहरूको चयन र परिचालन ।
- सेवाग्राही र सबै सम्बन्धित अधिकारीहरूसँग नजिकको सम्पर्क र प्रभावकारी समन्वय ।
- परीक्षण गरिएका र प्रमाणित साबित भएका विधिहरू र प्रविधिहरूको चयन ।
- परियोजनाको प्रगति र अध्ययन सम्बन्धी समस्याको बारेमा निर्देशनालय र सम्बन्धित कर्मचारीहरू र अधिकारीहरूलाई नियमित जानकारी प्रदान ।
- प्रस्तावित सेवाहरूको कार्यान्वयन र समापनको लागि उपलब्ध र लागू हुने प्रतिबेदनहरू, निर्देशिकाहरु, मापदण्डहरू र अन्य दस्तावेज,लेख र जानकारीहरूको पूर्ण प्रयोग ।
- प्रस्तावित टोलीका प्रत्येक सदस्यका लागि स्पष्ट रूपमा परिभाषित भूमिका र जिम्मेवारीहरू ।
- कार्य तालिकाको पालना ।
- परिवर्तन र निर्देशनहरूमा प्रतिक्रिया दिन पर्याप्त लचिलोपन।
- गुणस्तर नियन्त्रणको लागि व्यवस्थित प्रक्रियाहरू ।

- प्रक्रिया र कार्य सम्पादन दुवैको व्यवस्थित अनुगमन ।
- प्रस्तावित सेवाहरु तोकिएको समय भित्र सम्पन्न गर्ने ।

३. अध्ययन बिधि

४.१ विधि

यस अध्ययनका लागि मिश्रित विधि (Mixed (Qual-Quan)) को प्रयोग गरिएको थियो जसमा प्राथमिक मात्रात्मक तथ्यांक (Primary qualitative data) - लक्षित समूह छलफल (Focus Group Discussion (FGD)) र मुख्य सूचनाकर्ताहरूको अन्तर्वार्ता (Key Informant Interview (KII)) बाट प्राप्त गरिएको थियो । साथै कृषि र पशुपन्छी बीमा सँग सम्बन्धित नेपालको बिगतका ९ वर्षको र कोशी प्रदेशको बिधमान अवस्था पहिचानका लागि आर्थिक वर्ष २०७८/७९ माध्यमिक गुणात्मक तथ्यांक (Secondary Quantitative Data) विश्लेषण गरिएको थियो । त्यसअघि कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धित नीति, योजना, कार्यक्रम, प्रतिवेदन, लगायत सान्दर्भिक साहित्यको (Literature) अन्तरदृष्टि प्राप्त गर्न डेस्क समीक्षा (desk review) गरिएको थियो । यसका अतिरिक्त, किसानहरूसँगको FGD र सम्बन्धित सरोकारवालाहरूसँगको KII प्राथमिक तथ्याङ्क सङ्कलनका स्रोत हुन् । सबै अन्तर्वार्ता, KII र FGD हरू उत्तरदाताहरूको सहमतिमा अभिलेखीकरण गरिएको थियो । तथ्यांक सङ्कलन टोली (योग्य र सक्षम गणककर्ताहरू) लाई दायरा, उद्देश्य, प्रक्रिया, सामग्री, अन्तर्वार्ता प्रोटोकल, र तथ्यांक सङ्कलनका अन्य मुख्य पक्षहरूमा गुणात्मक र मात्रात्मक दुवै रूपमा दक्ष छन । बीमित र गैरबीमित किसानहरू, कृषि उद्यमीहरू, अनुदान प्राप्तकर्ताहरू, व्यावसायिक कृषकहरू र उद्योग संचालकहरूसँग FGD संचालन गरिएको थियो ।

४.२ अनुसन्धान उपकरणहरू

FGD र KII बाट प्राप्त प्राथमिक गुणात्मक तथ्यांक NVIVO १४ सफ्टवेयर प्रयोग गरेर अभिलेख ट्रान्सक्राइब र विश्लेषण गरियो । FGD ले परामर्शदाताहरूलाई कृषि र पशुपन्छी बीमाको बारेमा किसानहरूका साथै उनीहरूले कसरी यसबारे अन्तरक्रिया र छलफल गर्छन् भन्ने विस्तृत दायराका दृष्टिकोणहरू प्राप्त गर्ने र बुझ्ने (अन्तर्दृष्टि) एक माध्यम प्रदान गर्दछ । किसानहरूले बीमा सेवाहरू र यसको प्रभावलाई उनीहरूको आफ्नै विचार र अरूको सम्बन्धमा कसरी बुझ्छन् भनी पत्ता लगाउन लक्षित समूह छलफल प्रयोग गरियो । माध्यमिक मात्रात्मक तथ्यांक SPSS २६ सफ्टवेयर प्रयोग गरेर विश्लेषण गरियको छ । प्रवृत्ति, वर्णनात्मक तथ्याङ्कहरू र कुनै पनि अन्य आवश्यक विश्लेषण गरि प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.३ अध्ययन क्षेत्र र नमूना आकार

यस अध्ययनको क्षेत्र सन्दर्भ शर्त अनुसार कोशी प्रदेशका १४ मध्ये ९ जिल्ला रहेका छन । उक्त ९ जिल्लामा लक्षित समूह छलफल र मुख्य सुचानाकार अन्तर्वार्ता मार्फत प्राथमिक तथ्यांक संकलन गरिएको छ । माध्यमिक तथ्यांक लागि नेपाल बीमा प्राधिकरणबाट प्राप्त डाटाहरुको बिस्लेषण गरि यस प्रतिवेदनमा समावेश गरिएको छ ।

तालिका १: अध्ययन क्षेत्र

क्र.स.	जिल्ला
१	पाँचथर (पहाड)
२	इलाम (पहाड)
३	झापा (तराई)
४	मोरङ (तराई)
५	सुनसरी (तराई)
६	उदयपुर (भित्रि मधेश)
७	ओखलढुंगा (पहाड)
८	सोलुखुम्बु (हिमाल)
९	धनकुटा (पहाड)

तालिका २: अध्ययन नमुना आकार

<table>
<tr><th>विधि</th><th>संख्या</th><th colspan="3">जिल्ला — संख्या</th><th>उत्तरदाताहरूको संख्या— जम्मा</th></tr>
<tr><td colspan="6">गुणात्मक सामग्री</td></tr>
<tr><td rowspan="10">FGD</td><td rowspan="10">९ (प्रति जिल्ला-१)</td><td>क्र.स</td><td>जिल्ला</td><td>सहभागी संख्या</td><td rowspan="10">५४</td></tr>
<tr><td>१</td><td>पाँचथर</td><td>८</td></tr>
<tr><td>२</td><td>इलाम</td><td>४</td></tr>
<tr><td>३</td><td>झापा</td><td>५</td></tr>
<tr><td>४</td><td>मोरङ</td><td>६</td></tr>
<tr><td>५</td><td>सुनसरी</td><td>६</td></tr>
<tr><td>६</td><td>उदयपुर</td><td>५</td></tr>
<tr><td>७</td><td>ओखलढुंगा</td><td>८</td></tr>
<tr><td>८</td><td>सोलुखुम्बु</td><td>६</td></tr>
<tr><td>९</td><td>धनकुटा</td><td>६</td></tr>
</table>

<table>
<tr><th>विधि</th><th>संख्या</th><th>जिल्ला — संख्या</th><th>उत्तरदाताहरूको संख्या— जम्मा</th></tr>
<tr><td colspan="4">गुणात्मक सामग्री</td></tr>
<tr><td rowspan="2">KII</td><td>(प्रति जिल्ला ४-६)</td><td>
<table>
<tr><th>क.स</th><th>जिल्ला</th><th>KII सङ्ख्या</th></tr>
<tr><td>१</td><td>पाँचथर</td><td>७</td></tr>
<tr><td>२</td><td>इलाम</td><td>५</td></tr>
<tr><td>३</td><td>झापा</td><td>५</td></tr>
<tr><td>४</td><td>मोरङ</td><td>५</td></tr>
<tr><td>५</td><td>सुनसरी</td><td>७</td></tr>
<tr><td>६</td><td>उदयपुर</td><td>७</td></tr>
<tr><td>७</td><td>ओखलढुंगा</td><td>६</td></tr>
<tr><td>८</td><td>सोलुखुम्बु</td><td>६</td></tr>
<tr><td>९</td><td>धनकुटा</td><td>५</td></tr>
</table>
</td><td>५३</td></tr>
<tr><td>१० (प्रदेश तह)</td><td>कृषि तथा पशुपंछि संग सम्बन्धित सरोकारवाला (प्रदेश)</td><td>१०</td></tr>
<tr><td colspan="3" align="right">जम्मा</td><td>११७</td></tr>
<tr><td colspan="4">मात्रात्मक सामग्री — विगत १ वर्षको बिस्तृत कोशी प्रदेशको माध्यमिक तथ्याङ्क र बिगत १० वर्षको नेपाल को संक्षिप्त तथ्यांक</td></tr>
</table>

४.४ तथ्यांक गुणस्तर योजना (Data Quality Assurance Plan)

तथ्यांक संकलन गर्नु अघि

अध्ययन तथा तथ्यांक सङ्कलनका लागि प्रमाणित र परीक्षण गरिएका उपकरणहरू र प्रविधिहरू प्रयोग गरिएको थियो जसले तथ्यांक सम्भावित त्रुटि र अपर्याप्ततालाई कम गर्छ । कृषि विकास निर्देशनालयको अध्ययन टोली र परामर्शदाता टोलीको बीच तथ्याङ्क सङ्कलन, व्यवस्थापन र विश्लेषणबारे विभिन्न चरणमा छलफल गरिएको थियो । त्यसैगरी, उपयुक्त गणना विधि अपनाइएको थियो भनी सुनिश्चित गर्न विश्लेषण गर्नु अघि सूचक र गणना विधिहरूको सूचीलाई अन्तिम रूप दिइएको थियो । गणकहरू र गुणात्मक सूचना सङ्कलन टोलीका सदस्यहरूलाई अध्ययनको सामग्री, प्रक्रिया, प्रविधि, र अन्य प्रोटोकलहरूमा राम्रोसँग तालिम दिइएको थियो जसले अनुसन्धानकर्ताहरूको गुणस्तर र तथ्यांकको राम्रो गुणस्तर सुनिश्चित गरेको हुन्छ । अध्ययन गर्नु अघि उपकरणहरूको पूर्व-परीक्षण गरिएको थियो र आवश्यक परिमार्जन गरिएको थियो ।

तथ्यांक संकलनको क्रममा

परामर्शदाताहरूले तथ्यांक सङ्कलन गतिविधिहरूको अवलोकन र अनुगमनका लागि कोशी प्रदेश अध्ययन टोलीका सदस्यहरूलाई अनुरोध गरिएको थियो । साथै, नियमित अपडेट हुने प्रणाली मार्फत तथ्यांकको गुणस्तर पनि अनुगमन गरिएको थियो साथै आवश्यकताका आधारमा सहयोग र अनुगमन बढाइएको थियो । तथ्याङ्क सङ्कलनमा आएका चुनौतीहरू पत्ता लगाउन नियमित बैठक आयोजना गरियो र अध्ययन टोलीद्वारा तुरुन्तै समाधान समेत गरिएको थियो ।

५. अध्ययनबाट प्राप्त नतिजा र विश्लेषण

५.१ कृषि तथा पशुपन्छी बिमाको वर्तमान अवस्थाबारे विश्लेषण

५.१.१ कृषि (बाली) तथा पशुपन्छी बीमाको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर र चुनौती (SWOT) को विश्लेषण ।

तालिका ३: SWOT विश्लेषण

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष	अवसर	चुनौती
तिनै तहको सरकारको प्राथमिकतामा पर्नु र अनुदान साथ साथै सरोकारको बिषय हुनु ।	जनचेतनामा कमि, बीमाको महत्व र उद्देश्यबारे बुझाईमा कमी ।	कृषि पेशामा युवाहरु अग्रसर हुनु र व्यवशायिकता र आधुनिकरण तिर लाग्नु	ग्रामिण कृषकहरुमा बीमा शुल्कलाई सुरक्षा भन्दा लगानी सम्झने/बुझाई ।
बीमा पोलिसी विस्तार (जडिबुटी पोलिसी, पशुपन्छी तथा बालीमा उत्पादन पोलिसी) ।	धेरैजसो कृषक अशिक्षित, जोखिममा ध्यान नदिने, बीमा शुल्क तिर्न कठिन हुने, परम्परगत खेति प्रणालीमा रमाउने।	दाबी भुक्तानीमा ५% वा रु १०,०००।-रकम मध्ये जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने नीति ।	१५% बीमा कमिसनमा अभिकर्ता १०% र प्राबिधिक ५% कमिसन दुर्गम क्षेत्र र पहाडी क्षेत्रमा उपयुक्त र व्यवहारिक नभएको । बीमा बिस्तारमा असर ।
दाबी भुक्तानीमा ५% वा रु - १०,०००।- रकम मध्ये जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने नीति ।	बीमक, अभिकर्ता, प्राबिधिक, बीमा प्राधिकरण र बिमित बीच सम्बन्ध सुमधुर नरहेको । नियमित र आवश्यक समयमा समन्वयको अभाव ।	पशुबीमाको हकमा प्राबिधिक स्वमं अभिकर्ता पनि हुने भएकोले पशु उपचार सम्बन्धले गर्दा बीमामा सहज ।	सर्जमिन, फोटो, भिडिओ, सिफारिश आदि कागजातको प्रक्रिया दुर्गम तथा दूरदराज किसानहरुको लागि असहज र समय बढी लाग्ने ।
बीमा शुल्कमा ८०% संघीय सरकार यधपीकुनै पालिकामा १०% स्थानीय सरकारको अनुदान नीति ।	दुर्गम गाउँहरुमा बीमाबारे जानकारी कम रहेको ।बाली बीमा बारे नगन्य जानकारी ।	जलबायु परिबर्तनको असर तथा भौगोलिक विविधताको कारण	प्राविधिकको कमी । बीमा बाहेक अन्य कार्य समेत गर्नुपर्दा समयको अभाबले गर्दा बीमामा असर ।

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष	अवसर	चुनौती
		रक्षावरण जोखिम धेरैहुँदा बीमाको महत्व रहेको ।	
कृषिलाई युवाले अपनाउने परिपाटी शुरु हुनु र व्यवशायिक तथा आधुनिकरण तिर अग्रसर हुनु	कृषकमा बाली बीमाको हकमा कम आकर्षण ।	विभिन्न निकायबाट अभिकर्ताको तालिम सम्पन भएको ।	कृषकमा लाभ–लागतको अभिलेख राख्ने परम्परा र ज्ञानको कमि ।
प्रदेश स्तरीय बीमा प्राधिकरणको कार्यालय स्थापना हुनु । बीमा कम्पनीलाई कुल बीमाको कृषि तथा पशुपन्छी बीमालेख ५% अनिबार्य गर्नु ।	साना कृषककोलागि बीमा प्रक्रिया असहज र व्यवहारिक नदेखिएको, मौसमी बाली दुर्घटना बीमा ५००।- बढी र व्यवहारिक नरहेको ।	हाल जिल्ला जिल्लामा बीमा कम्पनीको स्थापना र बीमा प्राधिकरंणले कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको लागि बीमा कम्पनिलाई तोक्नु ।	जंगली जनावरको क्षतिमा दाबीको समस्या । क्षति मुल्याकनमा कठिनाई (बाघको आक्रमणबाट पशु मारेर खाएर पूर्ण क्षती भएको (ट्याग हराउने, पशुको पहिचान हुन नसक्ने) बीमा दाबी प्रक्रियामा प्रमाण नष्ट हुने ।

५.१.२ कृषि तथा पशुपन्छी बीमा मा रहेका समस्या, त्यसका कारण, प्रभाव र सुझाव

तालिका ४: कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा रहेका समस्या, त्यसका कारण, प्रभाव र सुझाव

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
बाली बीमामा कम्पनीको कम रुची ।	• अनुदान रकम समयमा कम्पनीलाई भुक्तानी प्राप्त नहुने, • प्रिमियम दर कम भएको महसुस गरेको, • मौसमी बालीको लागत कम हुने हुँदा कम्पनीलाई बीमा प्रति रुचि नहुने, • समयमा अभिकर्ता नपुग्ने, • कृषकलाई समयमा जानकारी नगर्ने , • दाबी भुक्तानी समयमा नगर्ने ।	• बाली बीमा कम हुनु , • दाबी भुक्तानीमा ढिलाई हुने , • कृषकहरुमा बीमा प्रति निराशा ।	• अनुदान रकम कम्पनीलाई समयमा भुक्तानीको ब्यबस्था हुनु पर्ने , • अभिकर्ता र प्राविधिकको कमिशन भौगोलिकता अनुसार तोक्नु पर्ने ।
बाली बीमामा कमी ।	• प्राविधिक तथा अभिकर्ताहरुमा बीमा सम्बन्ध उपयुक्त जानकारीमा कमी, • व्यावसायिकरण र बेमौसमी खेती नहुनु, • जनचेतना सदर मुकाम र सहरी क्षेत्रमा सिमीत, • क्षति मुल्याङ्कनमा कठिनाई, • लागतको आधार मात्र बाली बीमा, • लागत खर्च राख्ने सबै कृषकमा ज्ञान नहुनु ।	• बीउ उत्पादनमा समेत बीमा हुन नसकेको , • पशुपंक्षीमा पशु बिभागको अनुदानको व्यवस्थाको कारण बीमा भएको ।	• जनचेतना विस्तार, • व्यवसायिता विस्तार, • बजारिकरण व्यवस्था, • बीमापोलिसी सरल सहज , • फलफूल खेतीमा पोलिसी विस्तार, • स्थानीय जनचेतना कार्यक्रम, • बीमा कम्पनीले लक्ष्य राखेर बीमा कार्यक्रम संचालन गर्न आवश्यक ।
बीमाको महत्व , उद्देश्यबारे बुझाईमा कमी ।	• अशिक्षित र गरिबी , • कृषिमा व्यावसायिकरण नहुनु, • बीमा सुरक्षा हो भन्ने बुझाई नभएर व्यापार रुपमा बुझाई।	• कृषकमा रुचि कम, • बीमा कम हुनु ।	• बीमाको महत्व र उद्देश्यबारे स्थानीय तह र कृषिसँग सम्बन्धित संघसंस्था राज्यबाट कृषि बीमाबारे जनचेतनाको लागि अभियान संचालन गर्न आवश्यक।

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
जनचेतनामा कमी ।	• दुर्गम र ग्रामिण क्षेत्रमा बीमा सम्बन्धमा खासै जनचेतनाको कार्यक्रम पुग्न नसकेको, • कृषकहरुमा बीमाको उदेश्य , महत्व तथा प्रक्रिया बारे ज्ञानको अभाव ।	• बाली बीमालेख नगन्य रहेको, • अधुरो कागजातका साथ बीमा गर्न कार्यालयमा आउने गरेको, • क्षतिबाट कृषि पेशा प्रति निराशा बढ्दै गएको ।	• बीमा सम्बन्धी जनचेतना कार्यक्रम दुर्गम र ग्रामिण क्षेत्रमा विशेष रुपमा संचालन हुनु पर्ने । • बीमा प्राधिकरणको संयोजनमा स्थानीय तथा प्रादेशिक सरकार तथा सरोकारवालाहरुले जनचेतना अभियान संचालन गर्नु पर्ने । • सामाजिक संजाल मध्यमबाट बीमालेख सम्बन्धमा प्रचार प्रसार गर्दा प्रभावकारी हुने । • अभिकर्ता र प्राविधिक बिच प्रगाढ सम्बन्ध र समन्वय हुनु पर्ने ।
अभिकर्ता , प्राविधिक र कृषकसंग को सम्बन्ध सुमधुर नरहेको ।	• बाली बीमामा कम्पनी र अभिकर्ताको रुचि कम (कमिसन र प्रोफिटको कारण) ।	बीमा अभिलेख र दाबी प्रक्रियामा ढिलाई र बीमा प्रती निराशा ।	निर्देशिका र बीमा पोलिसी परिमार्जनको आवस्यकता ।
मूल्यांकनमा समस्या ।	• किवीफल खेती तथा बोयर बाखा पालनको लागी प्राबिधिकबाट सहि मुल्याङ्कनमा हुन नसकेको, • राज्यको लागत दरमा भन्दा वास्तविक बजार दर बढी भएको • पन्छीमा बीमा गर्न नमान्ने , • मुल्याङ्कणकर्ता इन्जिनियर हुने , • मुल्यांककर्ता समयमा उपलब्ध हुन नसक्ने ।	• बीमा कम्पनीहरुले बीमा गर्न नसकेको , • बीमा गर्न इच्छा कम हुदै गएको, • दाबी भुक्तानीमा ढिलाई, • प्रमाण सहि हुन कठिनाई र दाबी भुक्तानी नहुने अवस्था सिर्जना हुने ।	• स्थानीय सरकारका प्राविधिकलाई बीमा मुल्याङ्कन सम्बन्धी उपयुक्त तालिमको व्यवास्था हुनु पर्ने , • बजार दरको आधारमा लागत , उत्पादन दर निर्धारण गर्ने व्यावस्था हुनु पर्ने, • कम्पनीले उपयुक्त समयमा मुल्याङ्कनकर्ता, प्राविधिकको व्यवस्था गर्नु पर्ने ।

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
बीमालेख कम भएको ।	• कृषकहरुमा बीमा सम्बन्धी जनचेतना कम हुनु ,निर्वाहमुखी कृषि प्रणाली हुनु , • बालीमा जोखिमको महसुस कम हुनु , • सबै बालीमा उत्पादनको आधारमा बीमा नभएको , • उत्पादन बीमामा बीमांक रकम वास्तविकता भन्दा कम हुने गरेको, • बीमा प्रक्रिया लामो र झन्झटिलो भएको , • क्षति दावी भुक्तानीमा ढिलाई भएको ।	• कृषकहरुमा बीमा प्रति उत्साहमा कमी, • कृषकहरुमा जोखिम बढ्दै गएको,	• कृषकहरुमा बीमा सम्बन्धी जनचेतना वृद्धिमा ब्यापकता हुनु पर्ने, • बीमा पोलिसी परिमार्जन हुनु पर्ने , • सबै बालीमा उत्पादन बीमालेख हुनु पर्ने,
पशुको तुलनामा बाली बीमा कम भएको ।	• अभिकर्ताको कमिसन कम भएकोले बीमा कम्पनी (अभिकर्ताको रुची कम भएको) ।	• अभिकर्तामा बीमा गराउन रुचि कम भएको । • अनुदान र ऋणको कारण पशुमा बीमा हुन सकेको।	• भौगोलिकता) तराई ,पहाड ,हिमाल (अनुसार कमिसन फरक-फरक हुनु पर्ने ।
प्रक्रिया झन्झटिलो र दावी भुक्तानी ढिलो हुने ।	• रोपेको १५ दिनमा बीमा गर्नु पर्ने, • कागजी प्रक्रिया लामो भएको, • वार्ड वा बिज्ञ केन्द्र बाट सिफारिस लिनु पर्ने , • दाबी प्रक्रिया लामो भएकोले कृषक र अभिकर्ताहरु बाली बीमा गर्न अनिच्छुक, • सर्जमिन, फोटो, भिडियो, ट्याग, सिफारिस आदि कागजातको प्रक्रिया दुर्गम तथा दूरदराज किसानहरुको लागी असहज र समय लाग्ने, • बीमा कम्पनीले समयमा दाबी भुक्तानी गर्न नसकेको अवस्था,	• बीमा गर्न रुचि कम हुँदै , • बीमालेखमा खासै वृद्धि हुन नसकेको , • लामो प्रक्रियाको कारण कृषक पुनः बीमा गर्न इच्छुक नहुने ।	• प्रक्रियाहरुलाई सहज र सरल बनाउनु पर्ने , • स्थानीय पालिकाको प्राविधिकबाट प्रक्रियागत सिफारिस हुनु पर्ने, • कृषि प्राविधिकलाई अभिकर्ता बनाएर परिचान गर्नु पर्ने, • वार्डमा बीमा डेस्कको व्यवस्था मिलाउनु पर्ने , • स्थानीय स्तरबाट कृषकहरुमा बीमा सम्बन्धी जनचेतना वृद्धिमा ब्यापकता हुनु पर्ने, • बीमा पोलिसीमा सरल र सहज बनाउनु पर्ने ।

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
	• कागजात र प्रमाणमा समस्याले समयमा भुक्तानी ढिलाई र नपाउने, • थुनेलो र बाझोपनको दाबीको भुक्तानी प्रक्रिया लामो हुने, • प्राविधिकको प्रमाणीकरण र ल्याब प्रतिबेदन मा समस्या , • ग्रामिण किसानलाई खर्चिलो र समय लाग्ने ।		
उनत जातका पशुमा बीमालेमा कठिनाई र झन्झटिलो ।	• २ लाखको पशुको १ लाख मात्र बीमाङ्क रकम हुनु , • बोयर बाखाको बीमांक कमी ।	• बीमा गर्ने संख्यामा कम हुनु ।	• बीमा पोलिसीमा परिमार्जन गर्नुपर्ने ।
जंगली जनावरको क्षतिमा दाबी समस्या ।	• पशु नै फेला नपर्ने , • ट्याग नहुने अवस्था सिर्जना हुने , • प्रमाण पुरयाउन नसकिने । • बीमा दाबी प्रक्रियामा प्रमाण नष्ट हुने ।	• प्रमाण पुरयाउन नसकिने हुँदा बीमा दाबी सफल नहुने , • बीमा दाबी हुन नसक्दा बीमा गर्नबाट कृषकको रुची नहुने र पुन बीमामा कमी ।	• प्रमाणीकरणमा सहजता बनाउनुपर्ने ।
कोभिडको असर ।	• आर्थिक मन्दी , • यातायात बन्द , • आपूर्तिमा कमी , • दानाको भाउ बढनु र उत्पादन मूल्य कम हुनु ।	• बीमा लेखमा कमी , • कृषकहरु विदेश पलायन ।	• समस्याहरुलाई सहज बनाउन कृषक विशेष कार्यक्रम वा बीमा सहज पोलिसी आवश्यक ।
खोप कार्डको अनिवार्यता पोलिसी ।	• ग्रामिण क्षेत्रमा सबै कृषकहरुले खोपकार्ड व्यवस्था गर्न नसकेको ।	• भेडी गोठ र दुर्गममा बीमा गर्न कठिनाई । • बंगुर र बाखा पालन राम्रो रहेको ।	• खोपको उपयुक्त व्यवस्था मिलाउने , • पी.पी.आर. - भेडा बाखा , • खोरेत - गाईबस्तु,

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
			• स्वाइनफिभर - बंगुर • रानीखेत - पन्छी
कमिसन कम भएको ।	• बीमालेख गर्न दुर्गम दुरदराजमा प्राबिधिक र अभिकर्ता जानुपर्दा अभिकर्तालाई १०% र प्राविधिकलाई ५% ले प्राप्त हुने कमिशन भाडालाई पनि नपुग्ने हुँदा बीमा गराउन समस्या र इच्छा घटेको ।	• रोजगारी नचल्ने हुँदा अभिकर्तामा बीमालेख गर्नमा रुचि घटेको , • बीमालेखमा कमि भएको ।	• कमिसन नीतिमा परिमार्जन गनुपर्ने. • अनुदान र कमिसनको सन्दर्भमा उपयुक्त वातावरण बनाउनु जरुरी ।
प्राविधिकको कमी ।	• पालिकाहरुमा पर्याप्त प्रविधिक नभएको, • समयमा प्राविधिकको उपलब्धतामा समस्या हुने गरेको, • बीमा बाहेक अन्य कार्य समेत गर्नुपर्ने ।	• मूल्याङ्कनमा ढिलाई, • समयको अभाव, • बीमाको काममा उत्साह र रुचिमा कमी ।	• स्थानीय तहमा बीमाकोलागि प्राबिधिक तोकेर कार्य संचालन जरुरी, • बीमा कम्पनीले प्राविधिक नियुक्ति गर्नु पर्ने ।
सरोकार वालाहरुसंगको सम्बन्ध ,समन्वयमा समस्या ।	• बीमक , अभिकर्ता , प्राबिधिक , बीमा प्राधिकरण र बीमित बीच नियमित र आवश्यक समयमा समन्वयमा अभाव ।	• समयमा बीमालेख, मुल्यांकन दावी र भुक्तानी नभएको समस्या देखिएको ।	• पालिका स्तरीय सरोकारवालाको संजाल वा समिती स्थापना गरेमा बीमामा सहजता र सरल हुन सक्छ ।
प्रत्यक वर्ष नवीकरण गर्नु	• पशुको वर्षेपिच्छे नवीकरण गर्नुपर्ने कारणले कृषकहरुलई झन्झटिलो हुने । • नवीकरणको लागि सिमित कम्पनिले SMS गर्ने गरेको तर किसानले समयमा थाहा नपाउने ।	• पुन : नवीकरण गराउनमा रुचि कम हुने । • अनुदानवालामा मात्र नवीकरण हुने गरेको ।	• पोलिसीमा परिमार्जन गरेर लामो समयको लागि बीमालेख आवश्यक , • स्थानीय स्तर बाटै नवीकरण सहज हुनुपर्ने ।
बीमांक रकम मुल्याङ्कनमा एकरुपता नहुनु ।	• एकै किसिमको बीमालेखमा कम्पनी अनुसार फरक मुल्याङ्कन ।	• अभिकर्तामा बीमालेख तयार गर्न समस्या ।	• कम्पनी बीच एकरुपता कायम हुनु जरुरी, • कम्पनीहरु बिच समन्वय आवश्यक ।

समस्या	कारण	प्रभाब	सुझाव
ल्याब/प्रतिवेदन मा समस्या ।	• कुनै ल्याब परीक्षणको लागि बिराटनगरमा मात्र ल्याब भएको (कोशी प्रदेशमा) ।	• बीमा गर्न कृषकमा असहज महसुस भएको ।	• ल्याब परीक्षण को व्यवस्था स्थानीय स्तरमा हुनु पर्ने ।
बीमालेख तथा दाबीमा भिडियो व्यवस्था ।	• सबै कृषक संग स्मार्ट फोन नहुने हुँदा भिडीयो बनाउन कठिनाई	• बीमा नबिकरण गर्न इछुक नहुने ।	• सर्जमिन र सिफारिस ,फोटो भएपछि भिडिओ अनिवार्यता नभए हुने पोलिसी हुँदा राम्रो ।
बीमा पोलिसी ।	• बालीमा लागत भन्दा उत्पादनमा विविधता सहित पोलिसी नभएको ।	• सबै कृषकलाई बीमामा समेट्न नसकिएको ।	• बीमा पोलिसी/प्रोडक्ट मा विविधिता आवश्यक ।
बाली बीमा कमि ।	• निर्वाहमुखी कृषि, • जनचेतना नहुनु , • क्षति मूल्याङ्कनमा कठिनाई, • लागतको आधारमा मात्र बाली बीमा , • जोखिमको चिन्ता नहुनु, • लागत खर्च राख्ने ज्ञान सबै कृषकमा नहुनु , • पशु भन्दा बाली बीमाको प्रक्रिया झन्झटिलो , • लालपुर्जा ,जमिन यकिन ,सिफारिस ,मुल्याङ्कन आदि कृषकलाई असहज र समय लाग्ने भएर बीमा गर्नमा कमी ।	• बीउ उत्पादनमा समेत बीमा हुन नसकेको , • पशु पन्छी मा पशु विभागको अनुदानको व्यवस्थाको कारण बीमा भएको ।	• जनचेतना विस्तार, • व्यवासायिकता विस्तार, • बजारीकरण व्यवस्था, • बीमा पोलिसी सरल सहज, • स्थनियस्तरमा जनचेतना कार्यक्रम, • बीमा कम्पनीले लक्ष्य राखेर बीमा कार्यक्रम संचालन, • बीमा पोलिसीमा सहजता र सरलता आवश्यक, • अनलाईन प्रणालीमा बीमालेख तयार गर्ने व्यवस्था, • अनिबार्यरुपमा स्कुल, कलेजमा बीमा सम्बन्धी अध्ययन अध्यापन आवश्यक ।
अभिकर्ताको कृषकसंगको सम्बन्ध राम्रो नरहेको ।	• कमिसन कम भएको , • किसानसंगको सम्बन्धको लागि कार्य नरहेको • पशुको हकमा प्राबिधिक स्वयं अभिकर्ता हुनेहुदाँ र उपचार सम्बन्धले गर्दा सहज भएको ।	• अभिकर्ताको वाली बीमा गर्नमा रुची कम हुनु ।	• कृषकको पहुँचमा प्राविधिक र अभिकर्ता हुनु जरुरी । • स्थानीय स्तरमा बीमा संजाल वा समिति आवश्यक ।

समस्या	कारण	प्रभाव	सुझाव
कृषकमा लागत-लाभको अभिलेख राख्ने ।	• कृषकमा लागत-लाभको ज्ञानमा कमी, • निर्वाहमुखी कृषिको कारण आवश्यक नठान्ने ।	• व्यवसायिक कृषिमा अभाव • बीमामा कठिनाई ।	• तालिम व्यवस्था जरुरी ।
जनशक्तिको कारण व्यवसायिक खेतीमा कमी	• ग्रामिण क्षेत्रमा युवा विदेश पलायन ।	• बीमालेखमा कमी ।	• कृषि नीतिमा सुधार गरेर कृषि पेशालाई मर्यादित र व्यवसायिकता विकास गरी युवालाई कृषिमा रुचि वृदि गरेर देशमा रोक्ने प्रणालीको आवश्यकता भएको ।

५.१.३ अनुदान प्रक्रियामा देखिएको समस्या

कृषकहरुले बीमालेख आवेदन सम्बन्धित कम्पनीहरुलाई बुझाएपछि कम्पनीहरुले बीमा प्राधिकरणको निर्देशिका अनुरुप एकिन गरि बीमांक रकम निर्धारण गरि २०% बीमा शुल्क कृषकबाट असुल गरि बीमा गरिएको हुन्छ । बाकी रहेको ८०% बीमा शुल्क नेपाल सरकारबाट अनुदान स्वरूप प्राप्त गर्नका लागि कम्पनीहरुले बीमा प्राधिकरणमा नियमित रुपमा बीमितको विवरण पेश गर्नु पर्ने हुन्छ । उक्त विवरण बीमा प्राधिकरणले संघीय कृषि मन्त्रालयलाई चेक/जाच गरि सिफारिसको लागि पठाएको हुन्छ। कृषि मन्त्रालयको सिफारिसमा मात्र कम्पनीहरुले अनुदान प्राप्त गर्ने छन । तसर्थ अनुदान सुनिश्चित हुन अगावै कृषकहरुको बीमा, बीमा कम्पनीबाट हुने गरेको हुन्छ । यदि मापदण्ड अनुसार बीमा नभएको खण्डमा कृषि मन्त्रालयले त्यस्ता बीमालेखको अनुदान सिफारिस नगरेको पाइएको छ तर बीमित कृषकलाई उक्त सूचना नहुने गरेको समेत पाइएको छ । त्यस्ता बीमा भएको तर अनुदान स्वीकृत नभएको बीमित कृषकहरुको क्षति भई माग दाबी भएमा को जिम्मेवार हुने भन्ने पनि प्रष्ट नभएको पाइएको छ ।

कृषि तथा पशुपन्छी बीमा मा रहेका मुख्य समस्या

कृषकका समस्या — बीमालेखमा

- जन चेतनाको कमि
- झन्जटिलो प्रक्रिया
- बीमा बाहेक अन्य शुल्क, सिफारिस शुल्क — स्थानीय तह, ट्याग शुल्क — प्राविधिक
- अभिकर्तालेे धेरै टाढाको बाटो जानु पर्यो भने खेताला लगाउने (आफ्नो license प्रयोग गर्न दिएर अरु व्यक्ति पठाउने) त्यो गएको बापतको कमिसन किसानसँग नै लिन लगाउने जसकारण किसानलाई आर्थिक भार पर्ने
- भ्याक्सिनको अभाव
- हरेक बीमालेखमा गोठालोको को बीमा सुल्क ५०० लाग्ने
- अभिकर्तासंग कृषकको पहुच नहुनु
- उचित मुल्यांकन नहुनु

कृषकका समस्या — दाबी भुक्तानीमा

- फर्म Record keeping आवस्यक
- ट्यागमा समस्या (बस्तुले ट्याग टोक्ने, चुट्याउने)
- मिश्रित तरकारीमा बीमा गर्न गारो, थोरै क्षेत्रफल बीमा गर्न गाह्रो हुन्छ
- बीमा पोलिसी नम्बर आउन १-२ महिना लाग्ने
- नवीकरण गर्दा कम्पनी र अभिकर्ता कसैले चासो नदिने
- भौगोलिक बिकटताले सबै प्रक्रियामा गाह्रो हुनु
- एक दुइ जना कृषकको बीमा गर्न गुहारदा अभिकर्ता आउन प्रेरित नहुनु
- कृषकलाई समय र श्रोतको अभाव
- बीमा गर्दा सजिलो हुने र अभिकर्ता ले सहयोग गर्ने तर क्षति दाबीको लागि आफै धाउनु पर्ने
- क्षति भएपछि कृषि तथा पशुपन्छी रोग किराहरु लागेको वा अन्य समस्या भएको प्रमाणित गर्न दक्ष प्राविधिक तथा ल्याब नजिकै उपलध नभएर प्रदेश राजधानी सम्म पुग्नु पर्ने
- कृषक संग गुणस्तर फोन नहुनु भिडियो को लागि

समस्या — मुख्य सूचनाकर्ता अनुसार

- जनशक्तिको अभाव - समयमा क्षति मुल्यांकनकर्ता उपलब्ध नहुनु
- दक्ष जनशक्तिको अभावले कृषि बीमा गर्दा लागत अनुमान गर्न गाह्रो भएको
- कृषि बीमामा कम्पनीको रुची काम हुनु
- क्षति दाबी भुक्तानी एकदमै झन्झटिलो प्रक्रिया भएको
- कृषकहरु उत्पादन लागतमा बीमा गर्न इक्छुक नभएको
- स्थानीय तहमा दक्ष प्राविधिकको कमि
- कृषकहरु बीमाको समस्या लिएर स्थानीय र जिल्ला मा आउने
- कृषकहरुको गुनासो सुन्ने, जिम्मेवारी लिने र जवाफदायिता स्थानीयस्तर र जिल्लामा कसको रहेको प्रष्ट नहुनु
- कृषकहरुको क्षति दाबी भएको प्रमाणित गर्न असहज हुने

अभिकर्ताको समस्या

- आफ्ना क्षेत्रमा बीमालेख प्रक्रिया पुरा गरेर बीमा गरिदिने तर क्षति हुदा कृषकले सम्पर्क गर्दा सहयोग गर्न नसक्ने
- बीमित कृषकहरु सम्पुर्ण समस्या लिएर आउदा, दाबी भुक्तानी समयमा नहुदा त्यसको जिम्मेवार अभिकर्ता भएको गलत आरोप लगाउने र आफ्नो क्षेत्रमा सम्बन्ध नराम्रो हुनु
- कमिसन निकै कम भएको र दुर्गम क्षेत्रमा यातायात खर्च सम्म कमिसनबाट उसुल नहुनु
- समयमा कमिसनको रकम भुक्तानी नहुनु
- निर्देशिका अनुसार नियमहरु समय समयमा परिवर्तन हुनु र त्यसको अपडेट समयमा हुनु नसक्नु
- अभिकर्ता र प्राविधिक एकै जना हुदा अरु अभिकर्ताले बीमा गरेको बस्तुको उपचार गर्न इक्छुक नहुनु
- अभिकर्ताको लाईसेन्सको दुरुपयोग-लाईसेन्स नभएको ले गर्नु

५.२ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी नीति तथा कार्यक्रमहरु

५.२.१ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी नीति

नेपाल बीमा ऐन २०४९

- नेपाल बीमा ऐन २०४९ नेपाल सरकारले २०४९/०९/०२ मा लागु गरेको हो र त्यसलाई २०५२/०९/२० मा पहिलो संशोधन, २०५८/१०/१० मा दोश्रो संशोधन र २०६३/०७/१७ मा तेश्रो संशोधन भएको छ ।
- बीमा समितिले बीमा ब्यबसायलाई ब्यबस्थित, नियमित, बिकसित, तथा नियन्त्रित गर्नकोलागी नीति निर्धारण गर्न नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ब्यनास्था छ ।
- सम्पूर्ण बीमा कम्पनीहरु बीमा समितिमा दर्ता गराउनु पर्छ, प्रत्येक बर्ष नवीकरण गराउनु पर्छ र बिशेष परिस्थितिमा दर्ता खारेज समेत गर्न सक्नेछ ।
- बीमाकले प्रत्येक बीमा व्यवसायको छुट्टा छुटै कोष राख्नु पर्ने छ र बीमा व्यवसायबाट प्राप्त रकम सम्बन्धित कोषमा जम्मा गर्नु पर्ने छ ।
- बिमकले आफुले गरेको बीमा व्यवसायको प्रचलित कानुन बमोजिम लेखा परिक्षण गराई प्रतिबेदन पेश गर्नु पर्ने छ ।
- यो ऐनले बीमा एजेन्ट र ब्रोकरहरुको लाइसेन्सिङका गर्ने व्यवस्था गर्दछ ।

नेपाल कृषि नीति २०६१

नेपालमा कृषि क्षेत्रको विकासका लागि सरकारको दृष्टिबिन्दु, रणनीति र लक्ष्यहरूको विस्तृत निरूपण गरेको एक विस्तृत नीति दस्तावेज हो । यो नीति कृषि विकासलाई एक आधुनिक, गतिशील र बजार अनुकूल क्षेत्रमा रूपान्तरण गर्न सक्षम हुने लक्ष्य राख्छ जसले नेपालको आर्थिक वृद्धि र गरिबी निवारणमा बिशेष ध्यान दिएको छ।

केही मुख्य लक्ष्यहरू निम्न हुनः

- आधुनिक प्रविधि र अभ्यास द्वारा कृषि उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु ।
- उच्च मूल्यको बाली र किसानको आय र प्रतिस्पर्धाशीलता बढ़ाउनुका लागि कृषि उत्पादनको विविधीकरण गर्नु ।
- कृषि उत्पादनको दक्षता र प्रभावकारिता सुधार गर्नका लागि कृषि अनुसन्धान र प्रसार सेवाहरू सुधार गर्नु ।
- ब्यबसायिक र प्रतिस्पर्धात्मक कृषि प्रणालीको विकास गर्ने उदेश्य प्राप्तिकोलागि नीति न. ३०मा पशु बीमाको प्रसार गरिनुको साथै पन्छी एवम छानिएका बालीको बिउ र उच्च मूल्य हुने कृषि बस्तुहरुको क्रमिक रुपमा बीमा गरिने छ भनी समेत उल्लेख भएको छ ।

बाली तथा पशुधन बीमाको प्रिमियम अनुदान उपलब्ध गराउने निर्देशिका, २०७०

- नेपाल सरकारले बाली तथा पशुधन बीमाको प्रणालीको विकास गर्न बीमा शुल्क (प्रिमियम) अनुदान उपलब्ध गराउने निर्देशिका जारी गरेको छ ।
- यस निर्देशिकाले पशुधन व्यवसायीहरूलाई असुरक्षित अवस्थाबाट बचाउन, बाढी, भूकम्प, रोग वा रोगी, विविध विपत्तिहरू आदि अनुकूल बीमा प्रणाली विकास गर्न सहयोग गर्ने छ ।
- निर्देशिकाले पशुधन व्यवसायीहरूलाई प्रिमियम अनुदान प्रदान गर्न सहयोग गर्ने छ जसले पशुधन व्यवसायीहरूलाई असुरक्षित अवस्था बाट बचाउन प्रेरित गरेको छ ।
- यसले पशुधन व्यवसायीहरूलाई बीमा प्रणाली विकासमा सहयोग गर्ने र उनीहरूको नविन उत्पादन र बजारीकरण गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।
- निर्देशिकाले निर्धारित प्रिमियम अनुसार बीमा राशि अनुदान दिने हो ।
- नेपाल सरकारले पशुधन व्यवसायमा लगानी गर्ने उद्देश्यले पशुधन व्यवसायीहरूलाई बीमा प्रणाली विकास गर्न अधिक सफलता प्राप्त भएको छ ।

कृषि विकास रणनीति

- कृषि विकासको लागि उच्च दर्जाको बिउ तथा मल वितरण गर्नुपर्ने ।
- कृषि व्यवसायको लागि प्राथमिक रोजगार प्रदान गर्नुपर्ने ।
- जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनिकरण गर्नुपर्ने ।
- बालश्रम र गरिबी निर्मूलको लागि कृषि विकास गर्नुपर्ने ।
- उत्पादन वृद्धि तथा बिक्री वृद्धि गर्नुपर्ने समुदायको लागि बचत तथा क्रेडिट सहयोग गर्नुपर्ने ।
- जलवायु उपचारको लागि गुणस्तरीय प्रविधिहरु प्रयोग गर्नुपर्ने ।
- कृषि विकासमा नवीनता तथा तकनीकी प्रगति ल्याउनुपर्ने ।
- कृषि विकासमा विविधता तथा आधुनिकीकरण गर्नुपर्ने ।
- राष्ट्रिय खाद्य सुरक्षा तथा स्वावलम्बन गर्नुपर्ने ।
- कृषि विकासको लागि नेपालमा उत्पादनको लागि उपयुक्त जमिन वितरण तथा उत्पादन प्रकृयाहरु विकसित गर्नु ।

कृषि तथा पशुपन्छी बीमा निर्देशिका २०७८

- कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा हुने जोखिमलाई बीमाको माध्यमबाट न्यूनीकरण गरी बीमा प्रवर्द्धन गर्न वाञ्छनीय भएकोले बीमा ऐन, २०४९ को दफा ८(२) ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी बीमा समितिले जारि गरेको ।

- प्रत्येक निर्जीवन बीमा व्यवसाय गर्ने बीमकले यस निर्देशिकामा उल्लेख भए बमोजिमको कृषि तथा पशुपन्छी बीमा व्यवसाय अनिवार्य गरिएको ।
- कृषि प्रयोजनका लागि पालिने जीवजन्तु तथा खेती गरिने वनस्पति गरि २ वटा बीमाको प्रकार कायम जीवजन्तु तर्फ ९ वटा तथा खेति गरिने वनस्पति तर्फ १७ वटा वर्ग समेटिएको ।
- भौगोलिक तथा आर्थिक आधारमा २० वटा बीमक कम्पनीहरुलाई जिल्ला तोकि कार्यक्षेत्र निर्धारण ।
- प्रत्येक बीमितले सुरक्षण गर्न पाउने बालीको न्यूनतम क्षेत्रफल तराईमा आधा कठ्ठा तथा पहाडमा चार आना कायम ।
- बीमकले कृषि तथा पशुपन्छी बीमा विभाग स्थापना अनिवार्य ।
- बीमा अभिकर्ताको काम कर्तव्य अधिकार योग्यता पाठ्यक्रम सहितको व्यवस्था ।
- क्षति मुल्याङ्कनकर्ताको काम कर्तव्य अधिकार योग्यता तथा पाठ्यक्रम सहितको व्यवस्था ।
- प्राविधिकले पारिश्रमिक वापत बीमा शुल्कको ५ प्रतिशत र अभिकर्ताले बीमा शुल्कको १० प्रतिशत कमिसन प्राप्त गर्ने ।
- बीमा लेख र प्रिमियम दर क्षति मूल्याङ्कन बीमा दावी प्रकृया क्षतिपुर्ति दिने व्यवस्था उल्लेख भएको ।
- यद्यपि धेरै कुराहरु राम्रा हुँदा हुँदै पनि यसमा समेत केहि बिषयहरु संशोधन एवं थप गर्नु पर्ने भने देखिएको छ ।

बजेट बक्तव्य नीति तथा कार्यक्रम

- २०७५ जेठ १५ मा अर्थ मन्त्री विष्णु प्रसाद पौडेल द्वारा प्रस्तुत आर्थिक वर्ष २०७८/७९ को आय-व्ययको सार्वजिनक जानकारी वक्तव्य को बुँदा १०३ मा खाध भण्डारण गृहको बीमा प्रमियममा ५० प्रतिशत अनुदान दिने व्यवस्था ।
- बुँदा १०७ मा इच्छुक किसान सहभागी हुनसक्ने गरी कृषि बाली तथा पशुपन्छी बीमाको दायरा विस्तार ।
- पशु र बाली बीमाको प्रिमियम वापत ५० प्रतिशत अनुदान दिने व्यवस्थालाई निरन्तरता ।
- बुँदा १५३ मा जडिबुटी बालीको बीमा गरी प्रिमियम रकममा ५० प्रतिशत अनुदान दिने व्यवस्था
- २०७८ भदौ २५मा अर्थमन्त्री जनार्दन शर्मा "प्रभाकर द्वारा आर्थिक वर्ष २०७८/७९को अर्थ सम्बन्धी अध्यादेशहरूलाई प्रतिस्थापन गर्ने विधेयकका सम्बन्धमा संसदमा प्रस्तुत वक्तव्य अनुसार बुँदा २३ मा कृषि तथा पशुजन्य

व्यवसायमा रहेको जोखिम न्यूनिकरण गरी यस क्षेत्रमा किसानहरूको आकर्षण वृद्धि गर्न कृषि बाली तथा पशु बीमाको दायरा विस्तार गरि दिईदै आएको बीमा प्रिमियम अनुदानमा साविकको ५० प्रतिशतबाट वृद्धि गरि ८० प्रतिशत पुर्याएको ।

५.२.२ कृषि तथा पशुपन्छी सम्बन्धी कार्यक्रम र आयोजनाहरु

कृषि बीमा योजना

व्यावसायिक बीमा योजना (Agriculture Insurance Scheme - AIS) नेपालमा एक सरकारी पहल हो जसले किसानहरुलाई कृषि बीमा प्रदान गर्ने लक्ष्य राख्छ । कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयको सहयोगमा नेपाल कृषि सहकारी केन्द्रीय संघ (Nepal Agriculture Co-operative Central Federation - NACCFL) द्वारा कार्यान्वयन गरिएको छ ।

ब्यावसायिक बीमा योजना को उद्देश्य प्राकृतिक विपदाहरु जस्तै अत्यधिक गर्मी, बाढी, भूस्खलन, रोग तथा किरा र अन्य मौसमी खतराको कारण नोक्सानबाट किसानहरुलाई बीमा प्रदान गर्ने हो । यसले व्यवसायिक क्षेत्रमा नोक्सानको समयमा किसानहरुको आर्थिक नोक्सानहरु न्यूनिकरण गर्न मदत गर्छ । व्यवसायिक बीमा योजना विभिन्न बालीहरु जस्तै धान, गहुँ, मकै, तरकारी आदि मा बीमा पुर्याउँदछ । यो योजनाले किसानहरुलाई सरकार द्वारा वित्तीय रूपमा सहायता प्रदान गर्दछ । यस योजनाले कृषि बीमा उपलब्ध गराएको क्षेत्रमा किसानहरुलाई उत्तरदायी बनाउने छन् ।

व्यवसायिक बीमा योजनाको मुख्य उद्देश्यहरु निम्न प्रकारका छन्:

- कृषि उत्पादनमा सुरक्षित अवस्था सुनिश्चित गर्नु
- किसानहरुको आर्थिक स्थिति सुधार्नु
- कृषि उत्पादनमा विस्तार गर्नु र उत्पादन सुधार्नु

व्यवसायिक बीमा योजनाले किसानहरुलाई उनीहरुको बाली र पशुपालन उत्पादनको हानि समेत बीमा प्रदान गर्नेछ । योजनाले किसानहरुले बीमा तथा बैंक सेवाहरु उपलब्ध गराउन पनि सहयोग गर्नेछ ।

यस योजनाले संचालन गर्ने बीमा कम्पनिहरुले बालीहरुको अवधि, प्रकार, विपद्ग्रस्ति र क्षतिको आधारमा बीमा रकम निर्धारण गर्नेछन् । योजनामा कृषि बीमा तथा पशु बीमा दुई प्रमुख विभाग हुन ।

राष्ट्रिय कृषि बीमा कार्यक्रम (National Agriculture Insurance Program अर्थात NAIP)

राष्ट्रिय कृषि बीमा कार्यक्रम (NAIP) विभिन्न जोखिम र अनिश्चितताबाट किसानहरूलाई सहयोग र सुरक्षा गर्न नेपाल सरकारद्वारा गरिएको एउटा महत्त्वपूर्ण पहल हो । बाढी, खडेरी, पहिरो

र अन्य मौसमी प्रकोप जस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट कृषकहरूलाई हुने नोक्सानीको बीमा गर्ने उद्देश्यले यो कार्यक्रमको आयोजना गरिएको हो । यसले पशुपन्छी रोगहरू सहित कीटहरू र रोगहरूबाट हुने क्षतिहरू पनि समावेश गर्दछ।

NAIP अन्तर्गत, किसानहरूले धान, मकै, गहुँ, कोदो, दाल र तरकारीहरूका साथै गाई, भैंसी, बाख्रा र भेडाहरू जस्ता वस्तुहरूको बीमा गर्न सक्छन् । कार्यक्रमले उत्पादन, प्रशोधन र मार्केटिङ सहित कृषिको सम्पूर्ण मूल्य श्रृंखलालाई समेट्छ । यसको अर्थ किसानहरूले रोपण देखि फसलसम्म कृषि प्रक्रियाको हरेक चरणमा आफ्नो बाली र पशुधनको बीमा गर्न सक्छन् ।

NAIP कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय (MOALD) द्वारा कार्यान्वयनमा आएको छ र कृषि विकास बैंक द्वारा आर्थिक सहयोगमा छ । NAIP मा सहभागी हुन, किसानहरूले पहिले कार्यक्रममा दर्ता गर्नुपर्छ र उनीहरूको बाली वा पशुधनको मूल्यमा आधारित प्रीमियम तिर्नु पर्छ । साना र सीमान्त किसानहरूको लागि यो कार्यक्रम किफायती बनाउन सरकारले प्रिमियम दरहरू अनुदान दिन्छ । नोक्सानी भएमा, कृषकहरूले घटना भएको १५ दिनभित्र जानकारी दिनु पर्ने हुन्छ । NAIP का किसानहरूका लागि धेरै फाइदाहरू छन् । सर्वप्रथम, यसले तिनीहरूलाई सुरक्षाको भावना प्रदान गर्दछ र तिनीहरूलाई अप्रत्याशित घटनाहरूबाट हुने हानिबाट जोगाउँछ । दोस्रो, यसले किसानहरूलाई उनीहरूको उत्पादकत्व र नाफा बढाउन मद्दत गर्न सक्ने ऋण र अन्य स्रोतहरूमा पहुँच प्रदान गरी आधुनिक कृषि अभ्यासहरू अपनाउन प्रोत्साहित गर्दछ । तेस्रो, यसले बाली असफल हुने र पशुधनको क्षतिको जोखिम घटाएर कृषि क्षेत्रको वृद्धिलाई बढावा दिन्छ । यसले किसानहरूलाई आयको स्थिर स्रोत प्रदान गरेर ग्रामीण क्षेत्रहरूमा गरिबी घटाउन मद्दत गर्दछ ।

कृषि जोखिम न्यूनीकरण कार्यक्रम (ARMP)

नेपाल सरकार र विश्व बैंकले कृषि उत्पादनसँग सम्बन्धित जोखिम र अनिश्चितताहरूको सामना गर्न किसानहरूलाई मद्दत गर्नको लागि गरिएको संयुक्त पहल हो । यो कार्यक्रम किसानहरूलाई वित्तीय उत्पादन र सेवाहरूमा पहुँच प्रदान गर्न डिजाइन गरिएको हो जसले उनीहरूलाई जोखिम व्यवस्थापन गर्न र उनीहरूको जीविकोपार्जनको सुरक्षा गर्न मद्दत गर्न सक्छ ।

ARMP को मुख्य उद्देश्य प्राकृतिक प्रकोप, कीट र रोग, बजार अस्थिरता, र जलवायु परिवर्तन लगायतका विभिन्न जोखिमहरूमा नेपालको कृषि क्षेत्रको लचिलोपन बढाउनु हो । यो कार्यक्रम साना र सीमान्त किसानहरूका लागि लक्षित छ जो यी जोखिमहरूबाट सबैभन्दा बढी जोखिममा छन् र वित्तीय उत्पादन र सेवाहरूमा सीमित पहुँच छन् ।

ARMP ले किसानहरूलाई फसल र पशुधन बीमा, मौसममा आधारित सूचांक बीमा, कृषि ऋण, र बचत उत्पादनहरू सहित वित्तीय उत्पादन र सेवाहरूको दायरा प्रदान गर्दछ । यस कार्यक्रमले किसानहरूलाई उनीहरूको उत्पादकत्व र नाफा बढाउन सक्ने आधुनिक कृषि अभ्यासहरू अपनाउन मद्दत गर्न प्राविधिक सहयोग र तालिम पनि प्रदान गर्दछ ।

ARMP ले मौसममा आधारित सूचकांक बीमा पनि प्रदान गर्दछ, जसले किसानहरूले क्षतिको स्थितिमा प्राप्त हुने क्षतिपूर्तिको स्तर निर्धारण गर्न मौसम तथ्याङ्क प्रयोग गर्दछ । यस प्रकारको बीमा विशेष गरी परम्परागत बीमा उत्पादनहरू उपलब्ध छैनन् वा प्रभावकारी नभएका क्षेत्रमा उपयोगी छ ।

बीमाको अतिरिक्त, ARMP ले स्थानीय बैंक र वित्तीय संस्थाहरू मार्फत किसानहरूलाई कृषि ऋण उपलब्ध गराउँछ । यस कार्यक्रमले किसानहरूलाई ऋण पहुँच गर्न सजिलो बनाउन अनुदानित ब्याज दरहरू र लचिलो चुक्ता शर्तहरू प्रदान गर्दछ ।

प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना (PMAMP):

नेपालमा कृषि र पशुधन उत्पादनलाई आधुनिकीकरण गर्न २०१९ मा सुरु गरिएको सरकारको नेतृत्वमा गरिएको पहल हो । कार्यक्रममा अनुसन्धान र विकास, प्रविधि अपनाउने, र किसान र अन्य सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धिसँग सम्बन्धित धेरै अंगहरू समावेश छन् । यसमा कृषि र पशुपन्छी उत्पादनको लागि बीमा कवरेजको व्यवस्था पनि समावेश छ ।

मौसम सूचांकमा आधारित बाली बीमा (WIBCI) परियोजनाः

WIBCI परियोजना नेपाल सरकार, विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय वित्त निगम (IFC) को संयुक्त पहल हो । यस परियोजनाले नेपालका किसानहरूका लागि मौसम सुचनामा आधारित बाली बीमा उत्पादनको विकास गर्ने लक्ष्य राखेको छ । यस उत्पादनले कृषकहरूलाई खडेरी, अत्यधिक वर्षा वा अन्य मौसम सम्बन्धी घटनाहरूबाट हुने क्षतिको लागि बीमा कवरेज प्रदान गर्नेछ ।

Enhancing Resilience of Agriculture and Livelihoods (ERAL) Project:

कृषि र जीविकोपार्जनको लचिलोपन अभिवृदि परियोजना (ERAL) विश्व बैंकको सहयोगमा २०१६ मा शुरू गरिएको सरकारी नेतृत्वको पहल हो । यस परियोजनाले नेपालका चुनिएका जिल्लाहरूमा कृषिको लचिलोपन र साना किसानहरूको जीविकोपार्जन बढाउने लक्ष्य राखेको छ । परियोजनामा कृषि तथा पशुपन्छी उत्पादनको लागि बीमा विस्तारको प्रावधान समावेश छ ।

५.२.३ कृषि तथा पशुपन्छी बीमा अभिलेख संक्षिप्तमा

५.२.३.१ कृषि बीमा अभिलेख संक्षिप्त

तालिका ५: कृषि बीमा अभिलेख संक्षिप्त

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
१	तरकारी खेती लागत		क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधिबेरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो, च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।	बीमाङ्क रकमको ५%	१५ दिन भित्र १) सक्कल बीमालेख २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबीफाराम ३) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन ४) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का	बीमाङ्क रकमको ९० प्रतिशत	३ दिन भित्र लिखित	तराई ५ कठ्ठा, मध्य पहाड २ रोपनी र उच्च पहाड १ रोपनी	४८ घण्टा भित्र	
२	तरकारी खेती उत्पादन	बेर्ना लगाईने तरकारी बालीको हकमा १० दिनभित्र र बीउ छरी लगाइने तरकारी बालीको	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/भारी वर्षा/खडेरी, घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँवा तुसारो, च) कीरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी,	सात (७) प्रतिशत का दरले लाग्नेछ ।	१५ दिन भित्र: क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम (समूहमा बीमा गर्दा प्रत्येक बिमितको छुट्टा छुट्टै फारम)	वास्तविक क्षतिको ९० प्रतिशत सम्म	३ दिन भित्र लिखित	तराई ५ कठ्ठा, मध्य पहाड २ रोपनी र उच्च पहाड १ रोपनी	४८ घण्टा भित्र	१) हरेक बालीको पहिलो टिपाई अवधि पूर्व क्षति भएको अवस्थामा दावी प्रकृयाका लागि प्राविधिकबाट पेश भएको प्रतिवेदन कृषि ज्ञान केन्द्र वा कृषि हेर्ने सम्वन्धित

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		हकमा बीउ उम्रेको १० दिन भित्र			ग) कृषि प्राविधिकको प्रतिवेदन (समूहमा बीमा गर्दा प्राविधिकको छुट्टा छुट्टै क्षतिको सिफारीस फारम) घ) अनुसूची १ अनुसारको बाली अभिलेख फारम ङ) क्षति भएका बालीको फोटो २) माथि उल्लेखित (क देखि ङ) सम्मका सम्पूर्ण कागजातहरु बीमितले बीमा कम्पनीमा बुझाउनु पर्दछ । ३) तरकारी खेतीको क्षतिभई दावी परेको अवस्थामा उक्त तरकारी बालीको क्षती तरकारी खेती बीमालेखको अनुसूची २ मा उल्लेख भएको उत्पादकत्वको आधार अनुसार गणना गरिनेछ । ४) बहु टिपाई प्रकृति भएका तरकारी बालीहरुको हकमा अनुसूची ३ मा उल्लेख भए अनुसारको बाली अवधि र टिपाई					स्थानीय तहबाट अनिवार्य रुपमा प्रमाणित गराउनु पर्नेछ । २) बीमा अवधिभित्र बीमा दावी परेको क्षेत्रफललाई पून बीमामा समावेश गर्न पाईनेछैन ।

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
					प्रतिशतलाई आधार मानि क्षति निर्धारण गरिनेछ ।					
३	धान बाली लागत		क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेरी, असिना, हिऊँवा तुसारो, च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।	पाँच (५) प्रतिशत का दरले प्रति बर्ष	१) सक्कल बीमालेख २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ३) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन ४) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुई जना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का ।	९० प्रतिशत	३ दिनभित्र	१० रोपनी वा १५ कठ्ठा	४८ घण्टा भित्र	
४	चैतेधान बाली उत्पादनसा मुहिक	चैते धानबाली सम्बन्धित जिल्लाले तोकिदिए अनुसारको समयवाधि भित्र कृषकले धान रोप्ने तथा कटान गर्ने कार्य अनिवार्य	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/खडेरी, घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी, खेत/खरियानमा	पाँच (५) प्रतिशत	१५दिन भित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ देहायका कागजातहरु १) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम (प्रत्येक ब्यक्तिको छुट्टाछुट्टै दावी फारम) ३) कृषि प्राविधिकको प्रतिवेदन	९० प्रतिशत	२ दिन भित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यमबाट	१० रोपनी वा १५ कठ्ठा	४८ घण्टा भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		रुपमा सम्पन्न गर्नुपर्ने छ	रहेको अवस्थामा थप सात (७) दिन		४) कृषि ज्ञान केन्द्रको सिफारीस पत्र ५) क्षति भएको बालीको फोटो					
५	फलफुल खेती लागत		क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो, च)आकस्मिक/दुर्घटना जन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।	पाँच (५) प्रतिशत	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुनासाथ १) सक्कल बीमालेख २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ३) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन ४) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुई जना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का	९० प्रतिशत	३ दिनभित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यम बाट	बोट/ गांजको संख्या	४८ घण्टा भित्र	
६	आलु खेती लागत		क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिऊँ वातु सारो , च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु,	पाँच (५) प्रतिशत	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ १) सक्कल बीमालेख २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ३) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन	९० प्रतिशत	३ दिनभित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यमबाट	बोट/ गांजको संख्या	४८ घण्टा भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
			छ) किरा तथा रोगबाट हुनेहानी-नोक्सानी ।		४) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुई जना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का					
७	कफी खेती उत्पादन वा बोट या दुवै		अग्निजन्य, हावाजन्य, पानीजन्य, मौसमजन्य, भुमिजन्य, चट्याङ्जन्य रोग तथा किरा जन्य र आकस्मिक/दुर्घटना जन्य बाह्य कारणहरु जगंली जनावरको अक्रमण वा खाएर वा कुल्चिएर वा माडेर वा खोस्रेर वा उधिनेर र झारेर बाट भएको क्षति ।	पाँच (५) प्रतिशत	क) पूर्ण रुपले भरिएको दाबि फरम ख) पूर्ण क्षतिको हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको छाँयाप्रती ग) कम्तीमा पाँचजना व्यतीको सर्जिमिन मुच्चुल्का र मुचुल्कामा हस्ताक्षर गर्ने सबैको नाम थर ठेगाना सम्पर्क नम्बर घ) स्थानीय तहको सिफारिस।	५% वा १० हजार रकम मध्ये जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने छ ।	३ दिन भित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यमबाट	बोटको हिसाबमा	जानकारी प्राप्त भए पश्चात	एकै क्षेत्रफलमा लगाइएको कफी खेतिको आंशिकरूपमा बीमा गर्न पाइने छैन ।
८	ड्रागन फल खेति लागत र उत्पादन	एक वर्षको हुने छ ड्रागन फल खेतीको व्यावसायिक उत्पादनशील उमेर बिरुवा रोपेदेखि १५	अग्निजन्य, हावाजन्य, पानीजन्य. मौसमजन्य. भूमिजन्य, चट्याङ्जन्य, रोग तथा किराजन्य र आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु जगंली जनावरको अक्रमण खाएर वा कुल्चिएर	पाँच (५) प्रतिशत	क) पूर्णरुपले भरिएको दाबी फारम ख) पूर्ण क्षति को हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति, आंशिक क्षति को हकमा बीमा लेखको छाँया प्रति, ग) कम्तीमा पाँच जना व्यक्ति सर्जिमिन मुच्चुल्का	५% वा १० हजार रकम मध्य जुन कम सोही घटाएर	३ दिनभित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यमबाट	बोटको संख्या	जानकारी प्राप्त भए पश्चात बढीमा सात दिन भित्र क्षति मूल्यांकन कर्तालाई	क्षतिको जानकारी प्राप्त भए पश्चात मूल्यांकनमा १५ दिन भित्र मूल्यांकन प्रतिबेदन पेश गर्नुपर्ने छ यसको ३५ दिनमा भुक्तानी गरी सक्नुपर्ने छ

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		वर्षसम्म हुने हुनाले ड्रागन फलखेती को बीमा बिरुवा रोपे देखी १५ वर्षसम्म गर्न सकिने छ ।	वा माडेर वा खोस्रेर वा उधिनेर र झारे र बोटबाट भएको क्षति		(मुचुल्कामा हस्ताक्षर गर्ने सबैको नामथर ठेगाना सम्पर्क नम्बर) घ) स्थानीय तहको सिफारिस। ङ) बीमा लेखमा उल्लेख भए बमोजीमको ड्रागन फल खेती सम्बन्धी अद्यावधिक अभिलेखको प्रती ।	भुक्तानी गर्ने छ ।			खटाउनु पर्ने छ ।	
९	किवी खेति लागत र उत्पादन	एक वर्षको हुनेछ, किवी फल खेतीको व्यवसायिक उत्पादनशील उमेर बिरुवा रोपे देखी २० वर्षसम्म हुने हुनाले किवी खेती को बीमा बिरुवा रोपे देखी २० वर्ष सम्म गर्न सकिने ।	अग्निजन्य,, हावाजन्य, पानीजन्य, मौसमजन्य, भुमिजन्य, चट्याङ्जन्य, रोग तथा किराजन्य र आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु जगंली जनावरको अक्रमण, खाएर वा कुल्चिएर वा माडेर वा खोस्रेर वा उधिनेर र झारेर बाट भएको क्षती	पाँच प्रतिशत	क) पूर्णरुपले भरिएको दाबि फरम ख) पूर्ण क्षतिको हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति, आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको छाँया प्रती ग) कम्तीमा पाँच जना व्यतीको सर्जिमिन मुच्चुल्का घ) (मुचुल्कामा हस्ताक्षेर गर्ने सबैको नाम थर ठेगाना सम्पर्क नम्बर) ङ) स्थानीय तहको सिफारिस च) बीमालेखमा उल्लेख भए बमोजिमको किवी खेति	५% वा रू. १० हजार रकम मध्य जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने छ ।	३ दिन भित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यम बाट	बोटको संख्या	जानकारी प्राप्त भए पश्चात बढीमा सात दिन भित्र क्षति मुल्याङ्कन कर्तालाई खटाउनु पर्ने छ ।	दुर्घटना बीमा रकम रु. २,००,०००। बीमा शुल्क ५०० (१) किवी रोपण गरेको ५ बर्ष सम्म लागत को आधारमा बीमा गरिएको छ र रोपण गरेको ५ बर्ष पुरा भए पछिको किवीको हकमा उत्पादनको आधारमा बीमा

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
					सम्बन्धी अध्यावधिक अभिलेखको प्रती ।					
१०	अदुवा खेती	अदुवा रोपी टुसा आइसकेको (पलाएको) पन्ध्र (१५) दिनभित्र	क) आगलागी, चटयाङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिउँ वा तुषारो, च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) कीरा तथा रोगबाट हुनेहानी-नोक्सानी ।	सात (७) प्रतिशत का	१५ दिन भित्र क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम (समूहमा बीमा गर्दा प्रत्येक बिमितको छुट्टा छुट्टै फारम) ग) कृषि प्राविधिकको प्रतिवेदन (समूहमा बीमा गर्दा प्राविधिकको छुट्टा छुट्टै क्षतिको सिफारीस फारम) घ) क्षति भएको बालीको फोटा	९० प्रतिशत	३ दिन भित्र लिखित	तराइ २ कठ्ठा पहाडी क्षेत्रमा १ रोपनी	४८ घण्टा भित्र	
११	च्याउ खेती लागत	बिउ लगाइ सकेपछि च्याउको बीमा सुरक्षण लागू हुने छ ।	क) आगलागी, चटयाङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिउँ वा तुषारो,	पाँच (५) प्रतिशत	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको हकमा प्रमाणित प्रतिलिपी)	वास्तविक क्षतीको रकमको ९० प्रतिशत	३ दिन भित्र लिखित		४८ घण्टा भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
			च)आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुनेहानी-नोक्सानी ।		ख) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) ग) प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) घ) सम्बन्धित गा.पा./न.पा. वा वडा र कम्तिमा नजिकको दुई जना छिमेकी संधियारको सर्जमिनमु चुल्का					
१२	अन्नबीउ बाली उत्पादन		क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुषारो, च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी	५ प्रतिशत	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ १) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) २) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ३) बाली निरीक्षणको प्रतिवेदन ४) सम्बन्धित गा.पा./न.पा./वडा वा कम्तीमा नजिकको दुईजना छिमेकी/ संधियारको सर्जमिन मुचुल्का ५) क्षति भएको अन्न बीउ बालीको फोटो	वास्तविक क्षतिको ९० प्रतिशत सम्म	३ दिनभित्र लिखित वा अन्य संचार माध्यम बाट	तराइ १ हेक्टर पहाडमा ०.५ हेक्टर	७२ घण्टा भित्र	बीउ रोपाई भएको १५ दिन भित्र क्षति भई बीमा दावी परेको अवस्थामा बीमाङ्कको ५०% मात्र दावी भुक्तानी गरिने छ १) बीउ रोपाई भएको १६-४५ दिन भित्र क्षति भई बीमा दावी परेको अवस्थामा बीमाङ्कको ७०% मात्र दावी भुक्तानी गरिनेछ २) बीउ रोपाई भएको ७० दिन

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
					६) यस बीमालेख अन्तर्गत एक पटक बीमा दावी परी दाबी भुक्तानी भैसकेको अवस्थामा बीमालेख स्वत खारेज भएको मानिने छ ।					पछि आंशिक क्षति भई दावी परेको अवस्थामा उक्त बीउ बालीको अन्तिम कटान भै फर फारक हुन आउने परिमाणको ९०% मात्र दावी भुक्तानी गरिने छ
१३	चिया खेती	चियाको बेर्ना लगाई सकेपछि मात्र बीमा गर्नुपर्ने छ ।	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो, च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुनेहानी-नोक्सानी	५ प्रतिशत	क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमा लेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) सम्बन्धित गा.पा वा न.पा.वा वडाको सर्जमिन मुचुल्का ङ) क्षति भएको चिया खेती/बोट (गाँज)को फोटो च) कृषक डायरी अभिलेखको प्रतिलिपी	९० प्रतिशत	१५दिन भित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुनासाथ	०.०५ हे. जग्गामाअ धिकतम ७०० वोट (गाँज) तराईमा र पहाडमा ७५० सम्म हुनु पर्नेछ	४८ घण्टा भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
१४	बेसार खेती उत्पादन	बेसार रोपी टुसा पलाएको १५ दिनभित्र	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुषारो, च) आकस्मिक/दुर्घटना जन्य बाह्य कारणहरु, छ) कीरा तथा रोगबाट हुनेहानी-नोक्सानी।	५%	१५ दिन भित्र क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम (समूहमा बीमा गर्दा प्रत्येक बिमितको छुट्टा छुट्टै फारम) ग) कृषि प्राविधिकको प्रतिवेदन (समूहमा बीमा गर्दा प्राविधिकको छुट्टा छुट्टै क्षतिको सिफारिस फारम) घ) क्षति भएको बालीको फोटो २) माथि उल्लेखित (क देखि घ) सम्मका सम्पूर्ण कागजातहरु बीमितले बीमा कम्पनीमा बुझाउनु पर्दछ । ३) बेसार खेतीको क्षति भई दावी परेको अवस्थामा यस बीमा लेखको अनुसूची १ मा उल्लेख भएको उत्पादकत्वको आधारमा गणना गरिनेछ ।	९०%	३ दिनभित्र	तराइ २ कठ्ठा, पहाडी क्षेत्रमा एक रोपनी	४८ घण्टा भित्र	बीउदर १००-१५० के.जी. प्रति रोपनी हुनुपर्ने छ ।

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
					४) बेसारको बीमा गरेको मितिले अधिकतम ९ महिना सम्म यस बीमालेखले रक्षावरण गर्नेछ । ५) बेसार वालीको बीमा लेख जारी भएको ३० दिन भित्र क्षति भएमा क्षति भएको क्षेत्रफलको बीमाङ्क रकमको ५०% दाबी भुक्तानी गरिनेछ । ३० दिन पछि बाकि रहेको बीमा अवधीमा भएको क्षतिको क्षेत्रफलको आधारमा ९०% सम्म दाबी भुक्तानी गरिनेछ । बीमा अवधि भित्र बीमा दावी परेको क्षेत्रफललाई पून बीमामा समावेश गर्न पाईने छैन ।					
१५	अलैची खेती लागत	अलैचीको बेर्ना लगाईसकेपछि मात्र बीमा गर्नुपर्ने छ र बढीमा ५००० प्रति हेक्टर बिरुवा	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिउँ वा तुसारो,	५ प्रतिशत	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुनासाथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति)	९० प्रतिशत	३ दिन भित्र लिखित	न्यूनतमआधा रोपनी ३०० वोट (गाँज)	४८ घण्टा भित्र	अलैचीको बाँझोपनको कारणबाट अलैची उत्पादन नभएमा यस बीमालेखले सुरक्षण प्रदान गर्ने छैन ।

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		(गाँज) का दरले बीमा गर्न सकिनेछ ।	च) आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।		ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन् घ) सम्बन्धित गा.पा. वा न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी/संधियारको सर्जमिन मुचुल्का ङ) क्षति भएको अलैचीको फोटो					
१६	जुनार खेती उत्पादन वा बोट वा दुवै	१ बर्ष पछि	क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेरी, असिना, हिऊँ वातु सारो, च)आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।	५%	७ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुनासाथ क) सक्कलबीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धीत प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) सम्बन्धित गा.पा./न.पा. वा वडा वा कम्तिमा नजिकको	९०%	२४ घण्टा भित्र	एउटा क्लस्टर मा कम्तिमा २५ बोट हुनुपर्ने छ ।	२४ घण्टा भित्र	१००० देखि १४०० मिटर उचाई हुनुपर्ने छ

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
					दुईजना छिमेकी/ संधियारको सर्जमिन मुचुल्का					
१७	कागती खेती उत्पादन वा बोट वा दुवै	१ बर्ष पछि	क) आगलागी, चटयाङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो, च)आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी–नोक्सानी	५% उत्पादन बिमांक रकम=बोट को संख्या * उत्पादन प्रति बोट * प्रति के जी को मूल्य	७ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुना साथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी संधियारको सर्जमिन मुचुल्का	९० प्रतिशत	२४ घण्टा भित्र	एउटा क्लस्टर मा कम्तिमा २५ बोट हुनुपर्ने छ ।	२४ घण्टा भित्र	१२०० सम्म उचाई भयको स्थान बोट बिमांक =बोट को संख्या x प्रति बोट को मूल्य
१८	सुन्तला खेती उत्पादन वा बोट वा दुवै	१ बर्ष पछि	क) आगलागी, चटयाङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान /खडेरी घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुसारो,	५% उत्पादन बिमांक रकम - बोट को संख्या	७ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित संभव हुनासाथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमा लेखको छाँया प्रति)	९० प्रतिशत	२४ घण्टा भित्र	एउटा क्लस्टर मा कम्तिमा २५ बोट हुनुपर्ने छ ।	२४ घण्टा भित्र	१०००-१४०० सम्म उचाई भएको स्थान बोट बिमांक =बोट को संख्या x प्रति बोट को मूल्य

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
			च)आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।	* उत्पादन प्रति बोट * प्रति के जी को मूल्य	ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी/ संधियारको सर्जमिन मुचुल्का					
१९	खाद्यान्न बाली उत्पादन	बीमा लेखको अवधि अधिकतम ११ महिना । धान र कोदो बालीको हकमा रोपण गरेको ३० दिन भित्र बीमा गराएको हुनु पर्ने छ भने मकै, गहु र जौ बालीको हकमा बीउ छरेको ७ दिन	अग्निजन्य, हावाजन्य, पानीजन्य, मौसमजन्य, भूमिजन्य, चट्याङ्जन्य, रोग तथा किराजन्य र आकस्मिक दुर्घटनाजन्य र बाह्य कारणहरु जगंली जनावरको आक्रमण (खाएर वा कुल्चिएर वा माडेर वा खोस्रेर वा उधिनेरर झारेर बाट भएको क्षति क्षति मूल्याङ्कन कर्ताले क्षति मल्याङ्कन प्रतिबेदन पेश गरेको ३५ दिनभित्र बीमकले दाबी एकिन ठहर गरी बिमितलाई दाबी भुक्तानी गर्नुपर्ने छ ।	(क) धान, मकै, गहु बालीको हकमा बीमाङ्क रकमको ५% का दरले । (ख) जौ र कोदो बालीको हकमा बीमाङ्क रकमको	(क) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम, (ख) पूर्ण क्षतिको हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति र आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको छाया प्रती, (ग) सर्जिमिन मचुल्का (मचुल्कामा कम्तीमा ५ जना व्यतिको हस्ताक्षर र हस्ताक्षर गर्ने सबैको नाम, र ,ठेगाना र सम्पर्क नम्बर समेत खुलेको हुनुपर्ने, (घ) स्थानीय तहको वडा कार्यालयको कृषि सम्बन्धी सेवा	१०% वा १० हजार मध्ये जुन् कम हुन्छ सो रकम घटाएर दाबी भुक्तानी गरिने छ ।	३ दिन भित्र बीमक लाइ टेलिफोन, एसएमएस, लिखित पत्र, ईमेल , फ्याक्स या अन्य कुनै माध्यम बाट सोको जानकारी गराउनु पर्ने छ ।	०७९को निर्देशिकामा उल्लेख भए बमोजिमहुने छ ।	क्षतिको बीमा दाबिको तत्काल छानबिन प्रक्रिया प्रारम्भ गर्नुपर्ने छ	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षावरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		पछि ३० दिन भीत्र बीमा गरिएको हुन पर्ने छ		३% का दरले ।	दिने प्राविधिक वा वार्ड को सिफारस, (ङ) सम्बधित बीमालेखमा उल्लेख भए बमोजिम अधावधिक अभिलेखको प्रति ।					
२०	टिमुर खेती उत्पादन वा लागत	टिमुर खेतीको बीमा बेर्ना रोपेको ३ महिना पछि बीमा गर्नुपर्ने छ । बीमा शुल्क भुक्तानी गरे पश्चात प्रारम्भ हुनेछ ।बीमालेखको अवधि १ बर्षको हुनेछ ।	अग्निजन्य, हावाजन्य, पानीजन्य, मौसमजन्य, भूमिजन्य, चट्याङ्जन्य, रोग तथा किराजन्य र आकस्मिक दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु	३ % दुर्घटना बीमा बापत बीमा शुल्क प्रति बिमित ५०० सय लाग्ने छ ।	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र संभव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुना साथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षति भएको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम ग) सम्बन्धित प्राविधिकको प्रतिवेदन घ) सम्बन्धित गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा नजिकको दुईजना छिमेकी/ संधियारको सर्जमिन मुचुल्का ङ) क्षतिभएको फोटो	५ % वा १० हजार रकम मध्ये जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने छ ।	३ दिन भित्र टेलिफोन, एसएमस, लिखित पत्र, ईमेल, फ्याक्स या अन्य कुनै माध्यम बाट सोको जानकारी गराउनु पर्नेछ ।	०७९को निर्देशिकामा उल्लेख भए बमोजिम हुनेछ ।	१५ दिन भित्र	बीमालेख जारी भएको मिति र प्रारम्भ भएको मिति फरक हुनेगरी बीमालेख जारी गर्न नपाइने छैन ।संमुद्र सतहबाट एक हजार देखि दुई हजार पाँच सय मिटरसम्म
२१	मेन्था खेती उत्पादन	रोपेको एक महिना भित्र बीमा गर्नुपर्ने	अग्निजन्य, हावाजन्य, पानीजन्य, मौसमजन्य, भूमिजन्य, चट्याङ्जन्य रोग	कच्चा पदार्थ उत्पादन	(क) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम,	५% वा १० हजार	३ दिन भित्र टेलिफोन, एसएमस,	०७९को निर्देशिकामा उल्लेख	७ दिन भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
		छ । यस बीमा लेखको अवधि चार महिनाको हुनेछ ।	तथा किराजन्य र आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु	कोअधार मा ४% र सुगन्धित तेल उत्पादन कोआधार ५%	(ख) पूर्ण क्षेतीको हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति र आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको छायाप्रति, (ग) सर्जिमिन मचुल्का (मचुल्कामा कम्तीमा ५ जना व्यक्तिको हस्ताक्षर र हस्ताक्षर गर्ने सबैको नाम, र ठेगाना र सम्पर्क नम्बर समेत खुलेको हुनुपने, (घ) स्थानीय तहको वडा कार्यालयको कृषि सम्बन्धी सेवा दिने प्राबिधिक वा वार्ड को सिफारस, (ङ) सम्बधित बीमालेखमा उल्लेख भए बमोजिमको अद्यावधिक अभिलेखको प्रति ।	रकम मध्ये जुन कम सोही घटाएर भुक्तानी गर्ने छ ।	लिखित पत्र, ईमेल, फ्याक्सया अन्य कुनै माध्यम बाट सोको जानकारी गराउनु पर्ने छ ।	भए बमोजिम हुने छ।		
२२	केरा खेती लागत	वार्षिक । केरा बेर्ना लगाई सके पछि मात्र बीमा गर्नु पर्ने छ ।	(क) आगलागी, चट्याङ (ख) भूकम्प, (ग) बाढी, डुवान, खडेरी (घ) पहिरो, भूस्खलन, (ङ) आँधिबेहरी, असिना, हिऊँवा तुसारो,	बीमाङ्क रकमको ५ (पांच) प्रतिसत का दरले ।	(क) पूर्ण रूपले भएको दाबी फाराम, (ख) पूर्ण क्षतिको हकमा सक्कल बीमालेखको प्रति र आंशिक क्षतिको हकमा बीमालेखको छाया प्रति,	९० प्रतिशत	३ दिन भित्र		४८ घण्टा भित्र	

क स	बीमालेख	बीमा समय	रक्षाबरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया र आवश्यक कागजात	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल	क्षति निरिक्षण	कैफियत
			(च) आकस्मिक, दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, (छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानी-नोक्सानी ।		(ग) सर्जिमिन मचुल्का (मचुल्कामा कम्तीमा ५ जना व्यक्तिको हस्ताक्षर र हस्ताक्षर गर्ने सबैको नाम, र ठेगाना र सम्पर्क नम्बर समेत खुलेको हुनुपर्ने, (घ) स्थानीय तहको वडा कार्यालयको कृषि सम्बन्धी सेवा दिने प्राविधिक वा वार्ड को सिफारिस					

५.२.३.२ पशु बीमा अभिलेख

तालिका ६: पशुपन्छी बीमा अभिलेख

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
१	पशुधन	मूल्य निर्धारण	क) स्थानीय तथा उन्नत जातको गाई २ वर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १० वर्ष सम्म ख) भैंसी ३ बर्ष (अथवा पहिलो वेत भएको) देखि १२ वर्षसम्म ग) स्थानीय तथा उन्नत जातको बाच्छी-कोरली वा पाडीको ६ महिना देखि २ वर्षसम्म	क) आगलागी, चट्याङ, ख) भूकम्प, ग)बाढी/डुवान/ खडेरी, घ) पहिरो/ भूस्खलन, ङ) आँधिबेहरी/ असिना/हिऊँ वा तुसारो, च) आकस्मिक/ दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) रोगबाट हुने हानि-नोक्सान,	५%	१५ दिन भित्र १) सक्कल बीमालेख, २) पूर्ण रुपले भरिएको दाबी फाराम, ३) बीमित पशु मरेको प्रमाण-पत्र सम्बन्धित गा.पा./न.पा. को पशुसेवा शाखाका प्राविधिक वा मान्यता प्राप्त पशु सेवा प्राविधिकबाट प्रमाणित गराएको प्रमाणपत्र ४) गा.पा./न.पा./वडा/ कम्तीमा सबभन्दा नजिकको दुईजना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का ५) बीमित पशुधनमा लगाएको सङ्केत पट्टा ६) स्थायीरूपले पूर्ण रूपमा अनुत्पादक तथा	क) मृत्यु भएमा ९०% ख) पूर्ण स्थायी रुपमा अशक्त भएमा ५०% ग) पूर्ण स्थायी रुपमा थुनेलो भएमा ३०%, प्रजनन तथा उत्पादनका लागि पालिने बीमित पशुधन अनुत्पादक तथा अशक्त भएका ५०%	३ दिन भित्र	संख्या	४८ घण्टा भित्र	प्रजनन तथा उत्पादनकालागिपा लिने बीमित पशुधन (गाई, बहर, भैंसी, राँगा, घोडा, गधा, खच्चड, चौंरीगाई, याक र नाक, भेडा, बाखा, बोका, च्याङ्ग्रा, बङ्गुर आदि को स्थायी पूर्ण रूपमा अनुत्पादक तथा अशक्त भएको प्रमाणित भएमा बीमाङ्कको ५०% क्षति पूर्ति प्रदान गरिने छ ।

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
						अशक्त भएको अवस्थामा भेटेनरी अस्पताल तथा पशु बिज्ञ केन्द्र प्रमुख वा सो कार्यालयको पशु चिकित्सक बाट प्रमाणित कागजात ७) औषधोपचार गर्दागर्दै पनि थुनेलो वा बाँझोपन भई भविष्यमा निको नहुने अवस्थामा रहेको भनी भेटेनरी अस्पताल तथा पशु बिज्ञ केन्द्र प्रमुख वा सो कार्यालयको पशु चिकित्सक बाट प्रमाणित कागजात					
२	बाखा	मूल्य निर्धारण	बीमा मिति को १५ दिन पछि लागु	अग्निजन्य, ,हावाजन्य, पानीजन्य. मौसमजन्य, भूमिजन्य चट्याङ्जन्य, रोग तथा किराजन्य र आकस्मिक दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु जगंली जनावरको आक्रमण	५ प्रतिशत	१५ दिन भित्र क) सक्कल बीमालेख, ख) पूर्ण रुपले भरिएको दाबी फाराम, ग) गा.पा./न.पा.वडा वा कम्तिमा सबभन्दा नजिकको पाँचजना	५% वा १० हजार मध्ये जुन् कम हुन्छ सो रकम घटाएर दाबी भुक्तानी गरिने छ	३ दिन भित्र	संख्या	४८ घण्टा भित्र	औसत गर्भधारण समयावधि १५० दिन दाबी रहित छुट को व्यवस्था नवीकरणको प्रथम वर्ष बीमा शुल्कको ५%,

क स	बीमाले ख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
						छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का घ) अनिवार्य रुपमा सम्बन्धित स्थानिय निकायको पशुसेवा वा भेटेरिनरी अस्पताल वा पशुसेवा केन्द्रबाट प्रमाणित प्रमाण-पत्र ङ) बाखामा लगाएको सङ्केत पट्टा र सो देखिने गरी बाखा सहितको फोटो च) कुनै संक्रामक रोगको कारणबाट अड्चालिस घण्टाभीत्र पाँच वटा वा सोभन्दा बढी बाखा समान लक्षणहरू देखाउँदै मरेमा नमनूा (स्याम्पल) को आधार मा पोस्टमार्टनमको रिपोर्ट ।					दोस्रो वर्षे ७%, तेस्रो वर्ष देखी १०%, ५ वर्ष उमेर सम्मको बाखाको बीमा गर्न सकिनेछ । २.आयातित बाखाको बीमाङ्क निर्धारण गर्दा अनिवार्य रुपमा सम्पूर्ण कागजात (बिजक, हवाई टिकट (हवाई मार्फत आएको अवस्थामा), राजश्व तिरेको कागज, क्वारेन्टाइन प्रमाणपत्र) पेश गर्नुपर्ने छ । ३.आयातित जातको बाखाका बाट जन्मेको पाठापाठीको

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
											बीमागर्दा अणुवंशिकिय गुणको आधारमा बीमाङ्क कायम हुने छ । सो को पशु सेवा वा भेटेरिनरी अस्पताल वा पशुसेवा विज्ञ केन्द्रबाट प्रमाणित गराई अनिवार्य रुपमा पेश गर्नुपर्नेछ
३	माछा पालन	लगत र उत्पादन	भुरा राखेको १५ दिनभित्र बार्षिक	ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/ खडेरी, घ) पहिरो/ भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिउँ वा तुषारो, च) आकस्मिक दुर्घटना जन्य बाह्य कारणहरु, छ) रोगबाट हुने हानि-नोक्सान,	एक वर्ष वा सो भन्दा कम अवधि को लागि दुई २%	७ दिनभित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुना साथ क) सक्कल बीमालेख ख) पूर्णरुपले भरिएको दाबीफाराम, ग) प्राविधिकद्वारा माछा मरेको प्रमाणित गरिएको प्रमाण-पत्र,	९०% माछा बिक्री वितरण गरिएको भए सो संख्या घटाई बाँकी रहेको माछाहरुको मात्र हिसाब गरी हुनआउने मूल्यको ९०% मात्र दाबी भुक्तानी गरिनेछ ।		न्यूनतम २०० वर्ग मिटरको पोखरी र कम्तिमा ३ फिट पानी तर ट्राउट	४८ घण्टा भित्र	३५ दिन भित्र माछा धनीले बीमा समितिमा उजुरी दिन सक्नेछ ।माछाको हकमा प्राविधिकको सिफारिस अनुसारको संरचना भएको हुनु पर्नेछ

क स	बीमाले ख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
				ज) अक्सिजनको कमी, एमोनियाबाट हुने नोक्सानी, ञ) विषालु पदार्थबाट मरेमा ।		घ) बीमितले राखेको माछा सम्वन्धी अधावधिक अभिलेखको प्रति, ङ) न.पा./गा.वि.स./वडा वा कम्तीमा सबभन्दा नजिकको २ जना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का च) विषालु पदार्थबाट मरेको अवस्थामा नेपाल सरकारबाट मान्यता प्राप्त प्रयोगशाला द्धारा प्रमाणित गरिएको प्रमाण-पत्र					
४	पन्छी	मूल्य निर्धारण	बीमालेख सुरु भयको ७ दिन बाट (बार्षिक) वा (ब्याच)	क) आगलागी,, चट्याङ ख) भकूम्प, ग) बाढी/डुवान घ) पहिरो, भूस्खलन ङ) आंधीबेरी, असिना, हिउँ वा तुषारो च) आकसमिक दुर्घटना र अन्य बाह्य कारणहरु, छ) रोग बाट हुने हानि-नोक्सानी	बार्षिक रुपमा ५% र ब्याच वा समूह १.२५ % बिमांक	७ दिन भित्र १) सक्कल बीमालेख २) पूर्णरुपले भरिएको दावी फाराम, ३) बीमित पन्छी मरेको प्रमाणपत्र, ४) गा.पा./न.पा.वडा वा कम्तिमा सबभन्दा नजिकको दुईजना	प्रति पन्छीको दावी भुक्तानी रु. = दाना खर्च × निर्धारित गुणांक + चल्लाको मूल्य	२ दिन भित्र	प्रति/ समूह	४८ घन्टा भित्र	प्रति पन्छीको बीमाङ्क रु. = दाना खर्च × निर्धारित गुणांक + चल्लाको मूल्य निर्धारित गुणांकः कुखुरा (ब्रोईलर) — ४.७५ कुखुरा (लेयर्स/प्यारेन्ट) र हाँस — १०.२

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
					रकम मा	छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का ५) बीमितले पन्छी पालेको सम्बन्धी अध्यावधीक अभिलेखको प्रति					
५	अस्ट्रिच	मूल्य निर्धारण	बीमालेख सुरु भयको ७ दिन बाट (बार्षिक)	क) आगलागी,, चटयाङ ख) भकूम्प, बाढी/ डुवान घ) पहिरो, भूस्खलन, ङ) आंधीबेरी, असिना, हिउँ वा तुषारो, च) आकसमीक दुर्घटना जन्य बाह्य कारणहरु, छ) रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी	एक बर्ष वा सो भन्दा कम अवधि को लागि २%	७ दिन भित्र १) सक्कल बीमालेख २) पूर्णरुपले भरिएको दावी फाराम, ३) बीमित पन्छी मरेको प्रमाणपत्र, ४) गा.पा./न.पा.वा वडा वा कम्तिमा सबभन्दा नजिकको दुईजना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का ५) बिमितले पन्छी पालेको सम्बन्धी अध्यावाधिक अभिलेखको प्रति ६) अष्ट्रिचमा लगाएको संकेत पट्टा	प्रति पन्छीको दावी भुक्तानी रु. = दाना खर्च × निर्धारित गुणांक + चल्लाको मूल्य	२ दिन भित्र लिखित	संख्या	४८ घन्टा भित्र	बीमाङ्क निर्धारण बीमक, बीमित तथा सम्बन्धित प्राविधिक बिच मूल्यको आधार सहित बीमाङ्क कायम गर्नुपर्नेछ.

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
६	कालिज	मूल्य निर्धारण	बार्षिक/ब्याच	क) आगलागी,, चटयाङ ख) भकूम्प, ग) बाढी/डुवान घ) पहिरो भूस्खलन, ङ) आंधीबेरी, असिना, हिउँ वा तुषारो, च) आकस्मिक दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु, छ) रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी	५% बार्षिक ब्याच /समुह हकमा १.२५ %	७ दिन भित्र १) सक्कलबीमालेख, २) पूर्ण रुपले भरिएको दाबीफाराम, ३) बीमित पन्छी मरेको प्रमाण-पत्र सम्बन्धित गा.पा./न.पा.को पशुसेवा वा बिज्ञ केन्द्रका प्राविधिक वा मान्यता प्राप्त पशुसेवा प्राविधिकबाट प्रमाणित गराएको प्रमाणपत्र ४) गा.पा./न.पा.वडा वा कम्तीमा सबभन्दा नजिकको २ जना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का ५ बिमितले पन्छी पालेको सम्बन्धी अध्यावधिक अभि लेखको प्रति	प्रति पन्छीको दावी भुक्तानी रु. = दाना खर्च × निर्धारित गुनांक + चल्लाको मूल्य	२ दिन भित्र	संख्या /ब्याच	४८ घण्टा भित्र	
७	मौरी/ घार	मूल्य निर्धारण वार्षिक	वार्षिक	क) आगलागी, चटयाङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/ खडेरी/अत्यधिकवर्षा	५%	१) सक्कल बीमालेख, २) पूर्णरुपले भरिएको दाबी फाराम,	९०% सम्म	३ दिन भित्र लिखित	बाकशवा घार	४८ घण्टा भित्र	एक गोलामा कम्तीमा ५ वटा फ्रेम अनिवार्य

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
				घ) पहिरो/भूस्खलन, ङ) आँधीबेहरी, असिना, हिऊँ वा तुषारो, च) आकस्मिक दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु,		३) प्राविधिकबाट प्रमाणित गराएको प्रमाणपत्र ४) गा.पा .न.पा. **वडा** वा कम्तीमा सबभन्दा नजिकको २ जना छिमेकीको सर्जमिन मुचुल्का					पुन बीमामा २०% ह्रास कट्टी गरि बीमांक निर्धारण हुन्छ ।
८	घाँसे बाली	उत्पादन मूल्य	बेर्ना लगाईने र सेट कटिङ्ग प्रयोग गरी लगाउने रोप्न हकमा १५ दिन भित्र बीउ उम्रेको ७ दिन भित्र	उत्पादन मूल्यको आधारमा वास्तविक क्षतिको बीमा दाबी मा व्यवस्था भए अनुसार सम्मको रकम बीमित लाई भुक्तानी गर्नेछ क) आगलागी, चट्याङ ख) भूकम्प, ग) बाढी/डुवान/ खडेरी/अत्यधिक वर्षा घ) पहिरो भूस्खलन, ङ) आँधी बेहरी, असिना, हिऊँ वा तुषारो, च)आकस्मिक/दुर्घटनाजन्य बाह्य कारणहरु,	७%	१५ दिन भित्र वा सो अवधि भित्र सम्भव नभएमा सोको कारण सहित सम्भव हुनासाथ क) सक्कल बीमालेख (आंशिक क्षतिको अवस्थामा बीमालेखको छाँया प्रति) ख) पूर्ण रूपले भरिएको दाबी फाराम (प्रत्येक व्यक्तिको छुट्टाछुट्टै दाबी फारम) ग) स्थानीय तहको विषयगत ईकाइको प्राविधिकको प्रतिवेदन	वास्तविक क्षतिको ९०%	५ दिन भित्र लिखितवा अन्य संचार माध्यमबाट अनिवार्य रुपमा बीमक लाई जानकारी दिनु पर्छ ।	उच्च पहाडमा २ रोपनी, पहाडमा ५ रोपनी र तराईमा १० कट्ठा	३ दिन भित्र	दुर्घटना बापत बीमाशुल्कः रु. ०.२५ प्रति हजार (बीमाअवधि १ वर्ष भन्दा कम अवधिको लागि बीमाङ्क रकम = १ हेक्टरमा उब्जनी हुने परिमाण, मे.ट प्रति के.जी.को वास्तविक मूल्य

क स	बीमालेख	किसिम	बीमा समय	रक्षा बरण जोखिम	बीमांक शुल्क	दाबी सम्बन्धि प्रक्रिया	भुक्तानी	क्षतिको जानकारी	क्षेत्रफल /संख्या	क्षति निरक्षण	कैफियत
				छ) किरा तथा रोगबाट हुने हानि-नोक्सानी,		घ) क्षति भएको घाँसेबालीको फोटो ङ) सम्बन्धित न.पा./गा.पा. वा वडा वा कम्तीमा नजिकको २ जना छिमेकी वा संधियारको सर्जमिन मुचुल्का					

५.३ नेपाल कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको पद्धति तथा बिध्यमान अवस्था

कृषि तथा पशुपन्छी बीमा बिगतको एक दशक देखि नेपालको कृषि क्षेत्रको महत्त्वपूर्ण पक्ष भएको छ । आर्थिक वर्ष २०७०/७१ देखि १६११ बीमालेख सुरुवात भएको बीमा आर्थिक वर्ष ०७८/०७९ मा १,८६,२४० बीमालेख सङ्ख्या भएको देखिन्छ । नौ वर्ष सम्मको बीमाको तथ्यांक हेर्दा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमालेख सङ्ख्यामा औसत वार्षिक वृद्धि दर ३४.८ प्रतिशत रहेको छ । उक्त अवधिमा राज्यबाट प्रदान गरिने अनुदान ५ अर्ब ८६ करोड रहेको छ । त्यसैगरी किसान तथा कृषि व्यवसायीबाट आर्थिक वर्ष २०७०/७१ देखि २०७७/७८ (आठ बर्ष) सम्म क्षति दाबी गरी कुल २ अर्ब ६४ करोड भुक्तानी भएको देखिन्छ ।

तालिका ७: बीमा तथ्यांक २०७०/७१ देखि २०७८/७९ (श्रोत: बीमा प्राधिकरण)

आर्थिक वर्ष	विवरण	बीमालेख		बीमांक		बीमा शुल्क		अनुदान		दाबी भुक्तानी रकम	दाबी भुक्तानी सङ्ख्या
		सङ्ख्या	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत		
७०/७१	जम्मा	१७५९	१००	६२५४०४६१३.८	१००	३४०२४७४०.३	१००	१६५९६८५३.४४	१००		
	कृषि तर्फ (%)	१४८	८.४१	१५२२२७४३.८	२.४३	८५५३१५.४	२.५१	४२७६५७.७	२.५८		
	पशुपन्छी तर्फ(%)	१६११	९१.५९	६१०१८१८७०	९७.५७	३३१९३८०९.३७	९७.५६	१५९८८२७१	९६.३३		
७१/७२	जम्मा	९१८१	१००	३१८६८२२१९५	१००	१६१००२५१६.२	१००	१२०५७३७३४.८	१००	८०८२९९२४.६	
	कृषि तर्फ (%)	५५५	६.०५	१४८४५५००१.१	४.६६	८३३०१३८.९७	५.१७	६२५०९६५.८६	५.१८	१७४१४८२.२१	
	पशुपन्छी तर्फ(%)	८६२६	९३.९५	३०३८३६७१९४	९५.३४	१५२६७२३७७.३	९४.८३	११४३१४२९३.९	९४.८१	५९८८३२७२.६७	
७२/७३	जम्मा	२७५५७	१००	६०३८४१२२२४	१००	२७८७४५०८०.७	१००	२०९०५८८१०.५	१००	१५९५८२८७८.२	
	कृषि तर्फ (%)	१८२९	६.६४	४३८७२१०००.७	७.२७	२१६३३९९८.०१	७.७६	१६२२५४९८.५१	७.७६	९७३९८९८	
	पशुपन्छी तर्फ(%)	२५७२८	९३.३६	५५९९६९१२२४	९२.७३	२५७१११०८२.६	९२.२४	१९२८३३३१२	९२.२४	१४९८४२९८०.२	
७३/७४	जम्मा	७५२८८	१००	९२४५०६१८१५	१००	४२५९२४७०५	१००	३१९४४३५२८.७	१००	२५९२९२५४३.४	
	कृषि तर्फ (%)	१५३७	२.०४	१३३९६२५६९६	१४.४९	४९१४२७३६.३७	११.५४	३६८५७०५२.२८	११.५४	२९५७७७५८.४	

आर्थिक वर्ष	विवरण	बीमालेख		बीमांक		बीमा शुल्क		अनुदान		दाबी भुक्तानी रकम	दाबी भुक्तानी सङ्ख्या
		सङ्ख्या	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत	रकम (रु)	प्रतिशत		
	पशुपन्छी तर्फ(%)	७३७५१	९७.९६	७९०५४३६११९	८५.५१	३७६७८१९६८.६	८८.४६	२८२५८६४७६.४	८८.४६	२२९७१४७८५	
७४/७५	जम्मा	६५९०८	१००	१३२२२५८९०२५	१००	५७४०९८८३६.८	१००	४३०५७४१२७.३	१००	३१६२८४२६८	
	कृषि तर्फ (%)	१९३५	२.९४	२०५४३०८७३९	१५.५४	५२६५२७१२.४६	९.१७	३९४८९५३४.३५	९.१७	३७६९८२२७.५	
	पशुपन्छी तर्फ(%)	६३९७३	९७.०६	१११६८२८०२८६	८४.४६	५२१४४६१२४.४	९०.८३	३९१०८४५९२.९	९०.८३	२७८५८६०४०.५	
७५/७६	जम्मा	११६८५८	१००	२२०९४८७६११५	१००	१००४७६३३४९	१००	७५३५६९७६२.६	१००	५६७७६७४३५.२	
	कृषि तर्फ (%)	४२७८	३.६६	३००३२६१३०८	१३.५९	१०१०४२८७२.६	१०.०६	७५७८२१५४.४८	१०.०६	८६८०१४९८.२२	
	पशुपन्छी तर्फ(%)	११२५८०	९६.३४	१९०९१६१४८०७	८६.४१	९०३७२०४७६.४	८९.९४	६७७७८७६०८.२	८९.९४	४८०९६५९३७	
७६/७७	जम्मा	१२९००१	१००	२६३८०२१९५९९	१००	११८१६९९७८८	१००	८८६२७४८४१	१००	६२२०३६५४१.२	१२४३८
	कृषि तर्फ (%)	३८११	२.९५	१६०७०३४००७	६.०९	८२९२३५३२.७३	७.०२	६२१९२६४९.५५	७.०२	५९९९६७७५.३१	५६३
	पशुपन्छी तर्फ(%)	१२५१९०	९७.०५	२४७७३१८५५९२	९३.९१	१०९८७७६२५५	९२.९८	८२४०८२१९१.४	९२.९८	५६२०३९७६५.९	११८७५
७७/७८	जम्मा	१९५०१५	१००	४३६९२०४७०१८	१००	१९५७८९०३४९	१००	१४६७८०३१५३	१००	६४३४८०६९५.१	२१३६७
	कृषि तर्फ (%)	५२०८	२.६७	२९३०६०४८४१	६.७१	१५४८२९०७६.१	७.९१	११६१२१८०७.१	७.९१	१०३४३५७७४.६	१९२१
	पशुपन्छी तर्फ(%)	१८९८०७	९७.३३	४०७६१४४२१७७	९३.२९	१८०३०६१२७३	९२.०९	१३५१६८१३४६	९२.०९	५४००४४९२०.५	१९४४६
७८/७९	जम्मा	१९३४७१	१००	५०४४९९४९६०७	१००	२१९५०८१९१२	१००	१६५६६६५७३९	१००		
	कृषि तर्फ (%)	७२३१	३.७४	३५२८०००३६९	६.९९	२०२५२४०३३.५	९.२३	१५५०९६१७५	९.३६		
	पशुपन्छी तर्फ(%)	१८६२४०	९६.२६	४६९२१९४९२३८	९३.०१	११९२५५७८७८	९०.७७	१५०१५६९५६४	९०.६४		

५.३.१ बीमालेख सङ्ख्या - नेपाल (आ.व. २०७०/७१ -२०७८/७९)

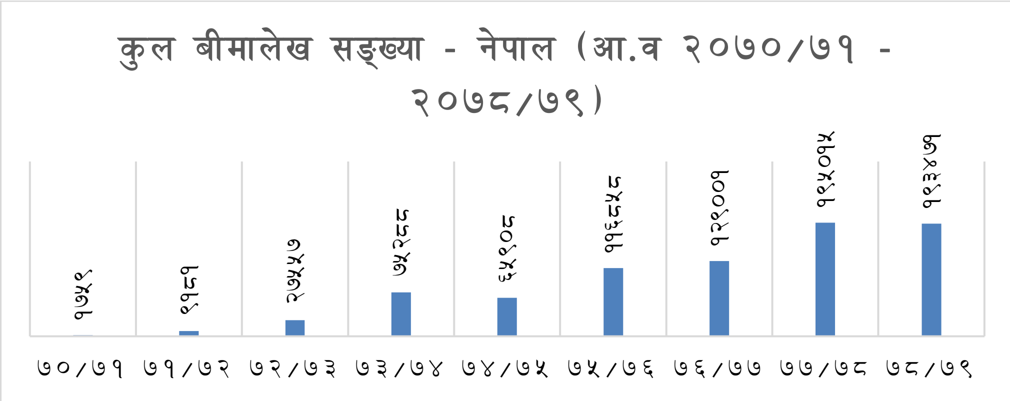

चित्र १: बीमालेख सङ्ख्या - नेपाल (आ.व २०७०/७१ -२०७८/७९)

नेपालको वार्षिक बीमालेख चित्रणले समग्रमा बीमालेख संख्याको वृद्धि उजागर भएको देखिन्छ । यस किसिमको चित्रण आफैमा विशेष गरी बीमाको विकास र बिस्तारको हकमा सकारात्मक संकेंत हो । कुनै वर्ष बाहेक, २०७३/७४ को तुलनामा ७४/७५ मा हाराहारी १० हजारले सङ्ख्या कम र लगतै वर्ष दोबर वृद्धि देखिन्छ। त्यसैगरी बीमा सङ्ख्याको वृद्धिले कृषि तथा पशुपन्छी जन्य उत्पादनमा पर्ने प्रभावको अध्ययन गर्नु महत्वपूर्ण देखिन्छ ।

५.३.२ कृषि तथा पशुपन्छी बीमा संरचना

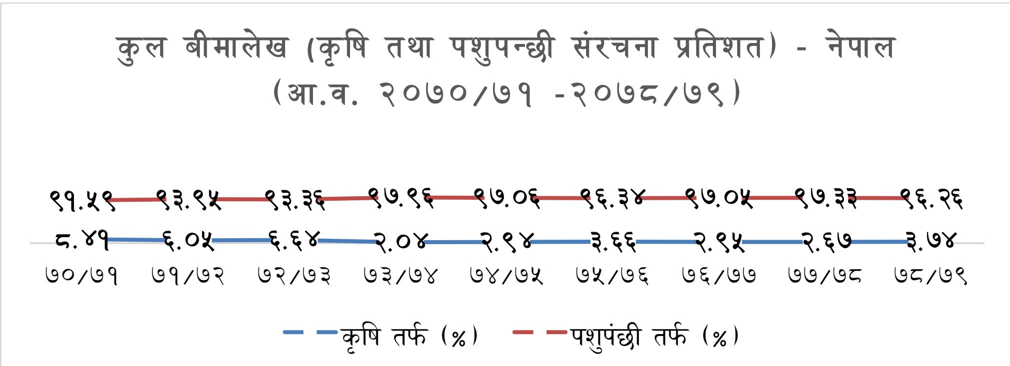

चित्र २: कृषि तथा पशुपन्छी बीमा संरचना

नेपालको समग्र कृषि र पशुपन्छी बीमालेख संख्यालाई वार्षिक प्रतिशतमा हेर्दा पशुपन्छीको क्रमिकरुपमा वृद्धि भएको देखिन्छ । कृषिको हकमा न्यून घट्दो बढ्दो क्रम देखिनु संख्याको हिसाबमा कृषि न्यून रहेको पाइएको छ । यसले कृषि (बाली) बीमामा कृषकको खासै रुची नभएको देखिन्छ।

५.३.३ बीमांक र बीमा सङ्ख्या वृद्धि/ह्रास प्रतिशत (आ.व. २०७०/७१ - २०७८/२०७९)

कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको सुरुवात देखिनै प्रत्येक वर्ष बीमलेख संख्यामा वृद्धि भएको छ तर बीमांक रकममा आ.व. ७४/७५ मा १२.६ प्रतिशत ह्रास र ७८/७९ मा ०.७९ ह्रास भएको पाइएको छ अर्थात उक्त वर्षहरुमा प्रति बीमालेख बीमांक रकममा वृद्धि भएको छ ।

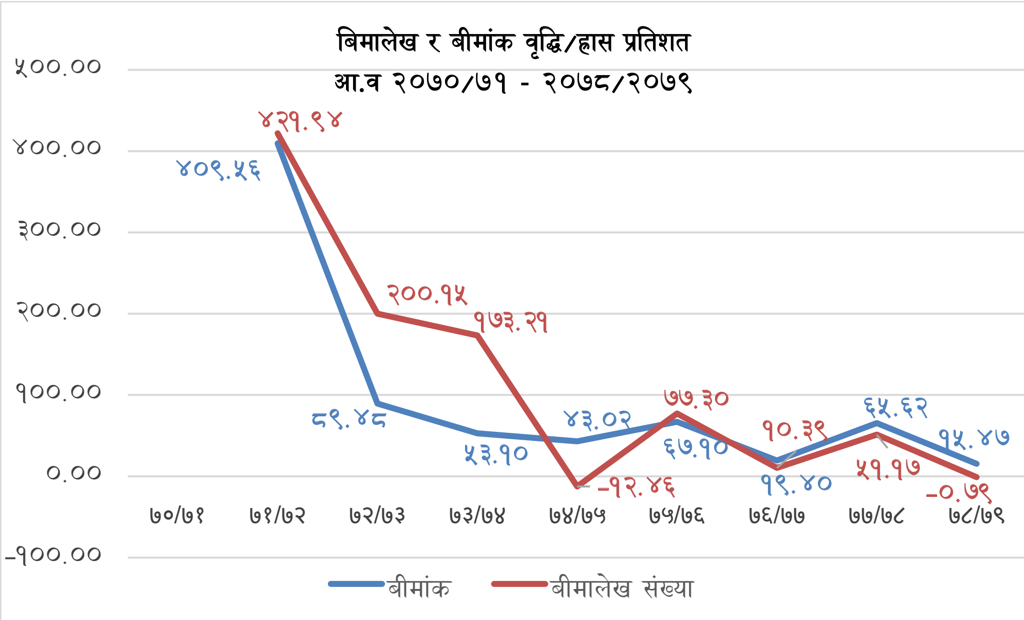

चित्र ३: बीमालेख सङ्ख्या र बीमांकमा वृद्धि/ह्रास प्रतिशत

तालिका ८: बीमा ताथ्यंक तालिका (रू करोडमा)

विवरण	७०/ ७१	७१/ ७२	७२/ ७३	७३/ ७४	७४/ ७५	७५/ ७६	७६/ ७७	७७/ ७८	७८/ ७९
बीमांक (रू. करोड)	६२.५४	३१८.६८	६०३.८४	९२४.५१	१३२२.२६	२२०९.४९	२६३८.०२	४३६९.२०	५०४४.९९
बीमाशुल्क (रू. करोड)	३.४०	१६.१०	२७.८७	४२.५९	५७.४१	१००.४८	११८.१७	१९५.७९	२१९.५१
अनुदान रकम (रू. करोड)	१.६६	१२.०६	२०.९१	३१.९४	४३.०६	७५.३६	८८.६३	१४६.७८	१६५.६७
बीमालेख सङ्ख्या	१७५९	९१८१	२७५५७	७५२८८	६५९०८	११६८५८	१२९००१	१९५०१५	१९३४७१
दाबी भुक्तानी (रू. करोड)		८.०८	१५.९६	२५.९३	३१.६३	५६.७८	६२.२०	६४.३५	
बीमा शुल्कको दाबी भुक्तानी (%)		४९.८०	४२.७५	३९.१२	४४.९१	४३.४९	४७.३६	६७.१३	

५.३.४ क्षति दाबी भुक्तानी

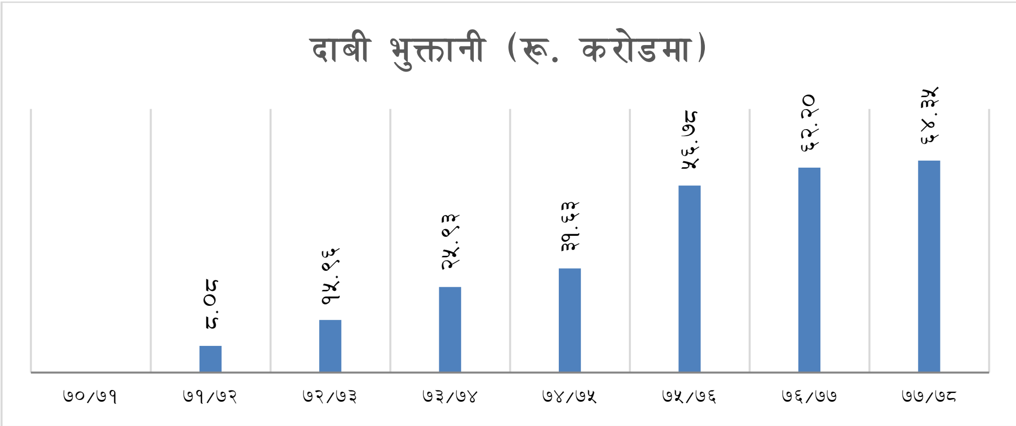

चित्र ४: दावी भुक्तानी

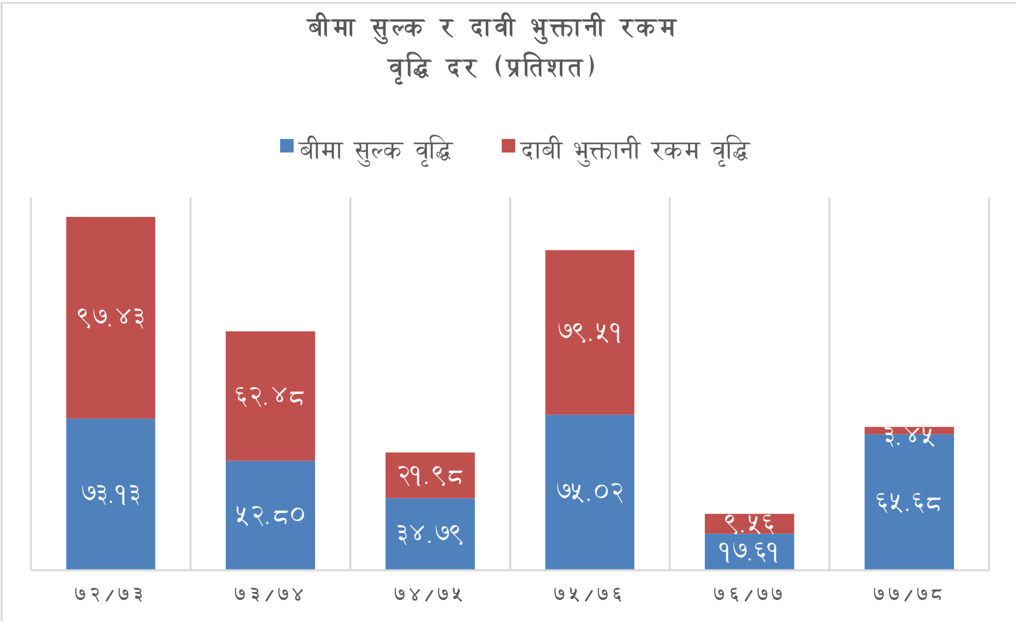

चित्र ५: बीमा सुल्क र दावी भुक्तानी रकम

दाबी भुक्तानी प्रत्येक वर्ष वृद्धि भएको देखिन्छ । यो स्थिति बीमितको हकमा क्षति बापत आर्थिक क्षतिपूर्ति प्राप्त भई कृषि पेशाबाट विमुख हुन नपर्ने स्थिति सिर्जना गर्छ । यद्यपि, दाबी भुक्तानी वृद्धि हुनु भनेको उत्पादनमा कमी हुन सक्ने संकेत गर्दछ । तर बीमा दाबी भुक्तानी कम हुनु र न्यून हुनुले उत्पादनमा क्षति नहुनु र आफैमा कृषि उत्पादन, उत्पादकत्वको र बीमा कार्यक्रमको सकारात्मक पक्ष हो ।

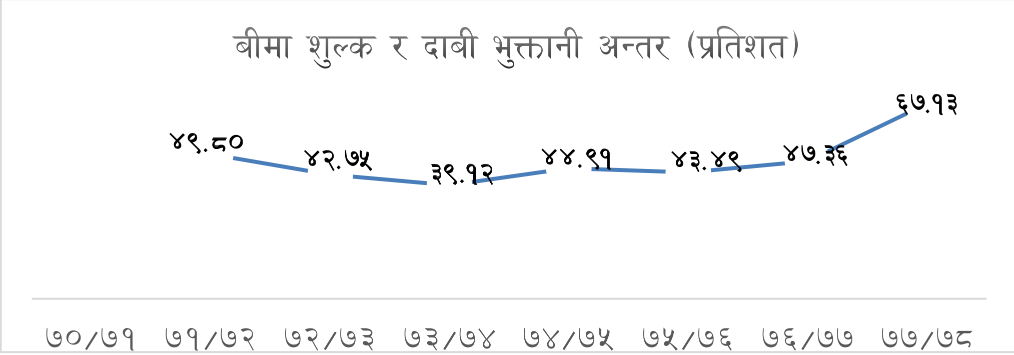

चित्र ६: बीमा शुल्क र दाबी भुक्तानी अन्तर

नेपालमा बीमाको सुरुवात देखिनै निजी क्षेत्र (कम्पनीहरु) मार्फत किसान तथा व्यवसायीहरुले आफ्ना कृषि तथा पशुपन्छीजन्य बीमा गर्दै आएका छन । २०७०/७१ देखि २०७७/७८ सम्म ८ वर्षसम्मको कम्पनीहरुले बीमा गरेबापत असुल गरिने बीमा शुल्क र क्षति भए बापत दाबी हुने भुक्तानी को अन्तर वार्षिक औसत ४१.२ प्रतिशत रहेको छ अर्थात कम्पनीहरुको कुल नाफा (gross margin) ४१.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।

आ.व	**बीमालेख सङ्ख्या**	**दाबी भुक्तानी सङ्ख्या**	**अनुपात (प्रतिशत)**
७६/७७	१२९००१	१२४३८	९.६४
७७/७८	१९५०१५	२१३६७	१०.९६

तालिका ९: बीमालेख सङ्ख्या र दाबी भुक्तानी सङ्ख्या

दुई वर्षको (७६/७७ र ७७/७८) बीमालेख र दाबी भुक्तानी संख्याको विश्लेषण गर्दा औसत १०.३% ले दाबी देखिन्छ र पहिलो वर्ष को तुलनामा दोश्रो वर्ष (०.६६ %) वृद्धि भएको छ । यसले तुलनात्मक रुपमा खासै फरक देखिदैन । तर पहिलो वर्ष को तुलनामा दोश्रो वर्ष बीमालेख संख्यामा ५१.१७% र दाबी भुक्तानी ७०.१८% वृद्धि भएको देखिन्छ । साथै लागत र उत्पादन दुवै किसिमको बीमाको अलग अलग विश्लेषण आवश्यक देखिन्छ ।

५.३.५ नेपालमा कृषि तथा पशुपन्छीको विद्यमान अवस्था (आ.व, २०७८/७९)

तालिका १०: आ. व २०७८/७९मा प्रदेश अनुसार बीमा विवरण बर्गिकरण

प्रदेश	**बीमालेख सङ्ख्या**	**बीमांक (रु)**	**बीमा शुल्क (रु)**	**अनुदान (रु)**
बागमती	७५,२५२	५,३८९,४८०,३५९	७३७,३८१,७६१	५५४,००५,२६४
गण्डकी	२४,७९४	८,७२४,००६,२४१	३६२,९३०,११४	२७२,३५३,६६२
कर्णाली	११,८६८	२,३९९,०९८,४२८	१४३,०५७,०८२	१११,७५८,४८५
कोशी	२८,४०६	६,७६८,९१२,५४८	३१०,०२३,७००	२३३,४३५,८७८

प्रदेश	बीमालेख सङ्ख्या	बीमांक (रु)	बीमा शुल्क (रु)	अनुदान (रु)
लुम्बिनी	३२,५०७	८,०८८,७३४,६८१	३५०,९९५,९६३	२५९,६८७,३७८
मधेश	१३,३२९	७,१५५,८३२,७५८	२२३,७८४,९१८	१६६,६४७,९५४
सुदुरपस्चिम	५,६१४	१,६४९,३९०,६५३	६७,४२५,७६०	४९,४११,६१२
अवर्गिकृत	१,७०१	२७४,४९३,९३४	४,५८८,३३४	२,६८३,६१२
जम्मा	**१९३,४७१**	**५०,४४९,९४९,६०७**	**२,२००,१८७,६३४**	**१,६४९,९८३,८४७**

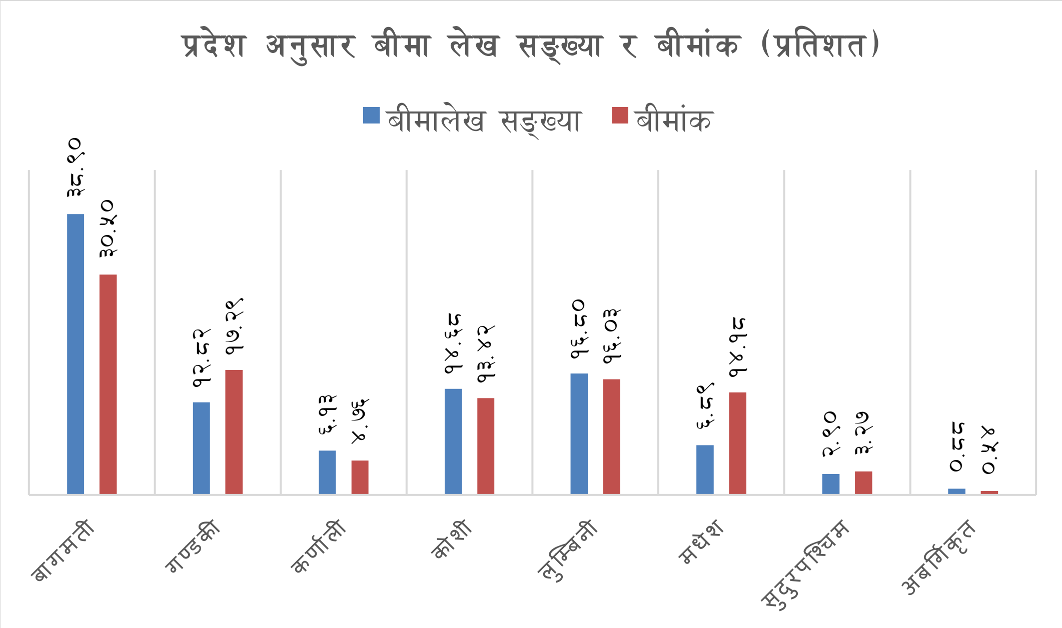

चित्र ७ प्रदेश अनुसार बीमालेख सङ्ख्या र बीमांक (प्रतिशत) - आ. व २०७८/७९

५.४ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको विद्यमान अवस्था - आ. व २०७८/७९

५.४.१ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमा अवस्था (आ.व. २०७८/२०७९)

तालिका ११: कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमाको अवस्था (आ.व. २०७८/२०७९)

क्षेत्र/विवरण	बीमालेख सङ्ख्या	बीमांक (रु)	बीमा शुल्क (रु)	अनुदान (रु)
कृषि	८५०	३५२७७३७३०.७	१९१६४३५५.७५	१४७९४५४१.३९
पशुपन्छी	२७५५६	६४१६१३८८१८	२९०८५९३४४.३	२१८६४१३३७.१
जम्मा	२८४०६	६७६८९१२५४८	३१००२३७००.१	२३३४३५८७८.५

०७८/७९ मा कुल रु. १ अरब ६५ करोड नेपाल सकारको बीमा अनुदान खर्च रहेकोमा कोशी प्रदेशमा मात्र २३ करोड ३४ लाख को अनुदान अर्थात १४.६८% देखिन्छ । कोशी प्रदेश कृषि र पशुपन्छी बीमालेखको तुलनात्मक बिश्लेषण गर्दा संख्यामा ९७.०३% पशुपन्छी र २.९७% बालीमा देखिन्छ । यसै गरी अनुदानको हकमा पनि २१.८६ करोड (९३.६६%) पशुपन्छी र १.४८ करोड (६.३४%) कृषि (बालीमा) देखिन्छ । यसले कृषि बीमालेख कम हुनु साथै बाली बीमाप्रति कृषकमा जोखिमको ठूलो समस्या नरहेको वा जनचेतनामा कमी रहेको देखिन्छ ।

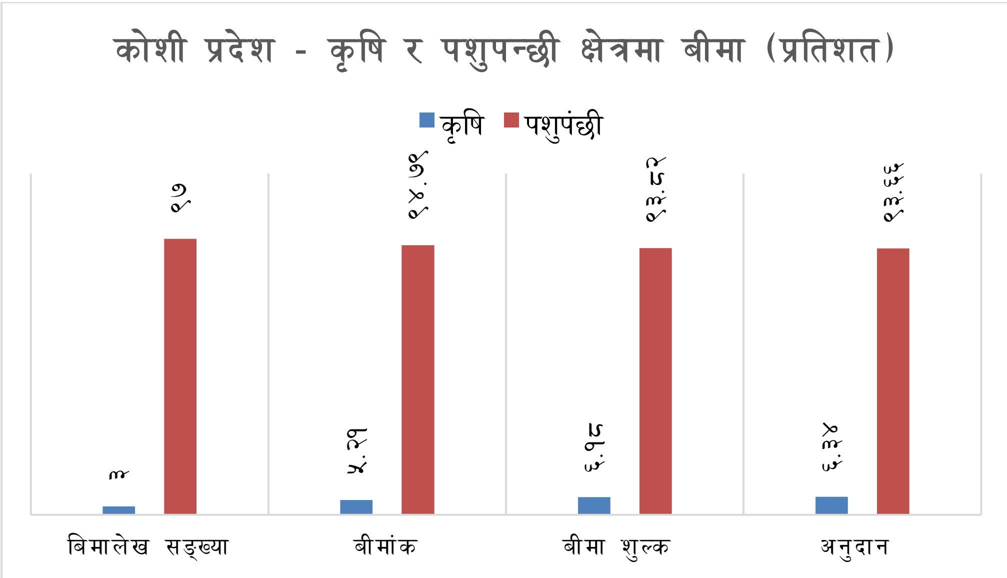

चित्र ८: कोशी प्रदेश - कृषि र पशुपन्छी क्षेत्रमा बीमा

५.४.२ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी उप-क्षेत्रमा बीमा

तालिका १२ :कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी उप-क्षेत्रमा बीमा

क्र.स.	क्षेत्र/बस्तु	बीमालेख सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमा गरिएको बस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	**कृषि**	**८५०**	**१९१८.७१**	**-**	**३५२७७३७३०**	**११९६४३५५**	**१४७९४५४१**
१.१	चिया/कफी	१८	७५.८८	-	३३४२०५००	१६८२६२५	१३२४११७
१.२	तरकारी	४५	४६.१९	-	१३९७९३२०	६९९६१७	५२२८९९
१.३	फलफुल	७५	५८५.६६	-	९६७३४६३५	४८१९१०४	३५९९१७३
१.४	बाली	६८३	९३७.३०	-	१८६५३०७८८	१०७५१७६२	८३९४४०३
१.५	मसला	२९	२९९.३४	-	२२१०८४८५	१२११२४५	९५३९४६.९
२	**पशुपन्छी**	**२७५५६**		**१३७२१९८**	**६४१६१३८८१८**	**२९०८५९३४४**	**२१८६४१३३७.१**
२.१	पन्छी	४५१	-	१२२४५०४	८१९६७७८५५	३७२९२२४४	२८२५६३४३.७३
२.२	पशुपालन	२६९०२	-	१४७६९४	४७६८४०८५९९	२३८१९१९५५	१७८५६९३५९
२.३	मौरीपालन	९	-		६७१६०००	३३५८००	२६८६४०
२.४	माछापालन	१९४	-		८२१३३६३६३	१५०३९३४४	११५४६९९४.३९
	जम्मा	**२८४०६**	**१९४४.४५**	**१३७२१९८**	**६७६८९१२५४८**	**३१००२३७००**	**२३३४३५८७८**

आ.व ७८/७९ कोशी प्रदेशलाई हेर्दा बाली बीमा सङ्ख्या र बीमा गरिएको क्षेत्रफल विस्तार निकैनै कम भएको देखिन्छ, विशेषगरि यस प्रदेशको उत्पादन र उत्पादकत्वलाई तुलना गर्दा । यस बिषयमा थप अध्ययन गर्न जरुरी देखिन्छ ।

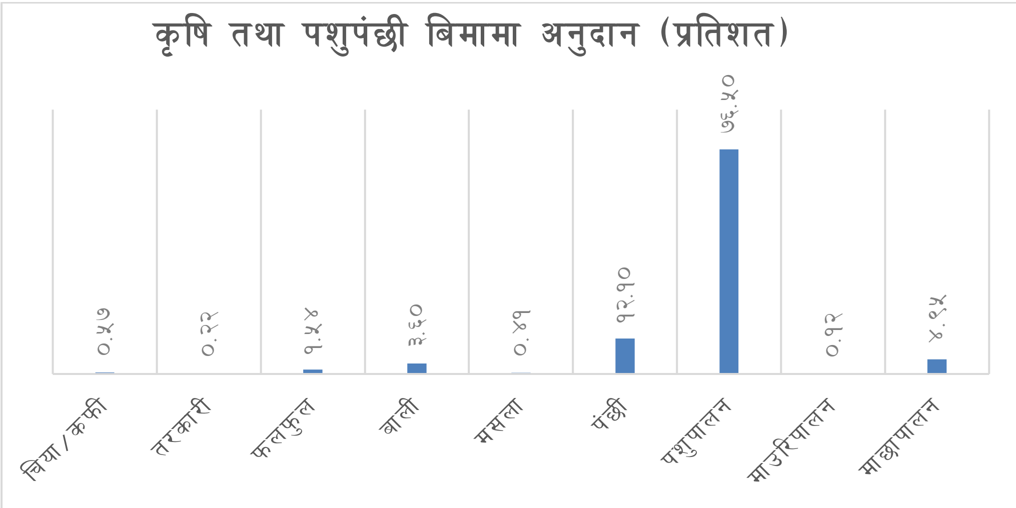

चित्र ९: कोशी प्रदेश कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अनुदान (प्रतिशत) - ७८/७९

५.४.३ कोशी प्रदेशमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा वस्तु तालिका

५.४.३.१ कृषि तर्फ

तालिका १३: कोशी प्रदेशमा कृषि वस्तुमा बीमा तालिका

क्र.स.	कृषि वस्तु	बीमालेख सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	चिया/कफी	१८	७५.८८	३३४२०५००	१६८२६२५	१३२४११८
२	तरकारी	४५	२०.५३	१३९७९३२१	६९९६१७.८	५२२८९९.५
२.१	आलु	३	७.५१	१८४०२००	९२०१०	७३६०८
२.२	करेला	४	०.३३	१९८१००	९९०५	४९५२.५
२.३	काउली	३	४.१	९४००००	४७०००	३७६००
२.४	काक्रो	७	०.५५	३४५०४०.५	१७२५२.०३	८६२६.०१३
२.५	खुर्सानी	२	१.२३	१७२०६६५	८६०३३.७५	६८५३६.६८
२.६	चुचे करेला	१	०.५	१३६५००	६८२५	५४६०
२.७	च्याउ	५	०.८७०	३८०१०००	१९००५०	१५२०४०
२.८	च्याउ (कन्ये)	२	०.७३३	२०५००००	१०२५००	८२०००
२.९	टमाटर	४	१.४९	१३५००३५	६७५०३	४०२०१.८
२.१०	टमाटर, काक्रो, फर्सी, कालो	२	०.१	५०००००	२५०००	१२५००

क.स.	कृषि वस्तु	बीमालेख सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
	सिमि, खुर्सानी					
२.११	पर्वल	१	०.०६	४१८२०	२०९१	१०४५.५
२.१२	बन्दा	१	२	६०००००	३००००	२४०००
२.१३	बोडी	२	०.१२	५२४३०	२६२१.५	१३१०.७५
२.१४	भिंडी	३	०.१२	८२३३०	४११६.५	२०५८.२५
२.१५	भेन्टा	२	०.२६	१३९६८०	६९८४	३४९२
२.१६	मटर कोसा	१	०.३	३००००	२१५०	१६८०
२.१७	लौका	२	०.२६	१५१५२०	७५७६	३७८८
३	**फलफुल**	**१८२२०२६**	**५८५.६५**	**९६७३४६३६**	**४८१९१०४**	**३५९९१७४**
३.१	अनार	१	३.३५	७७६५५०	३८८२७.५	३१०६२
३.२	आप	५	३.५	५०३७५०	२५१८७.५	२०१५०
३.३	एभोकाडो	२	५.१९	१८७६२७५	९३८१३.७५	७५०५१
३.४	कागती	१०	१७.४७२	४६६०१००	२३३००५	१७८०७९
३.५	किवी	१५	१३१.५९७५	८४२१०२०	४२१०५१	३१२८४०.५
३.६	केरा	१७	४१.२५२२२	२७५७२२९०	१३७८७१५	१०२३३५०
३.७	ड्रागन फल	२	६	९६४५००	४८२२५	३८५८०
३.८	भूईं ऐसेलु	१	२.२५	७०३७००	३५१८५	२८१४८
३.९	मेवा	१	०.२०३४८	१६००००	८०००	६४००
३.१०	सुन्तला	४	७.७६३	३०५००००	१५२६००	१२२०००
३.११	सुपारी	१	४.५	४०००००	२००००	१६०००
३.१२	स्याउ	२	१५८	२०७८२४००	१०३९१२०	८२३७९६
३.१३	अवर्गिकृत	१५	१५	१५	१५	१५
४	**बाली**	**१४६६७६५९**	**९३७.३००८**	**१८६५३०७८८.५**	**१०७५१७६३**	**८३९४४०४**
४.१	उखु	५९२	७४१.३५९१	१५०६३७६७८.२	८९०६४७३	७०१५४२४
४.२	गहु	२	२०.५	२७८७२१०	१५०५७४.६	१२०४५९.६
४.३	घास	४४	९२.०४२१४	१३५९३४३४	६७९६७१.७	४८३५१२.४
४.४	चैतेधान	३	४.८९११	१९२७६५१	१२३५३१.६	९८८२५.३
४.५	धान	१०	२०.९९	२४६८४६३	१२३४२३.१	६१७११.५७
४.६	अवर्गीकित	१५	३८२	२६८६४०५१	१३२५३७५.२३	९२३७१७.४
५	**मसला**	**६८४८३४**	**२९९.३३७५**	**२२१०८४८६**	**१२११२४६**	**९५३९४६.९**
५.१	अदुवा	१	१.५२५	४००००००	२८००००	२२४०००
५.२	अलैंची	५४	५९३.०२९६	३५८७५९०२	१८४५४४५	१४५१३७०

५.४.३.२ पशुपन्छी तर्फ

तालिका १४: कोशी प्रदेशमा पशुपन्छी वस्तुमा बीमा तालिका

पशुपन्छी	बीमा लेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)	प्रति पशुपन्छी वस्तु बीमांक (रू)	प्रति पशुपन्छी अनुदान (रू)
कुखुरा	४३०	१२१३४०३	८११६४३६९५	३६८६०५३६	२७८२२०१९	६६९	२३
गधा	२९	३७४	२९५३५०००	१४७६८५०	११५१७००	७८९७१	३०७९
गाई	१४५१३	४००१३.४४	२४८०३४४४७८	२४८०३४४४७८	९३५८५०१३	६१९८८	२३३९
गोरु	९	४६	२४५००००	१२२५००	९२०००	५३२६१	२०००
घोडा	३४	८९	८०६००००	४०३५००	३१७६००	९०५६२	३५६९
चौरी	१२	२५१	१६८५००००	८४२५००	६७०७७५	६७१३१	२६७२
पाडा/पाडी	१	२	४००००	२०००	१६००	२००००	८००
बाखा	६६३९	५८१६५	१०५४१८०६६०	५२५७६३११	३९१२७४६६	१८१२४	६७३
भेडा	४७	१०७४	३२५२९०००	१६२६४५०	१२९७७६४	३०२६४	१२०७
भैसी	३८०८	९९५१	६७०५२०८००	३३५१६६४१	२५१९०१६२	६७३७७	२५३१
सुँगुर	१६६७	२०५३५	४०४००२४५०	२०१८७२४७	१४९००३४७	१९६७३	७२६
हाँस	१२	९४१०	७१८४८५०	३५९२४२.५	२६८९५१	७६४	२९
अवर्गीकित	१५२	१८८८२	७०७४५५२०	३५३७२७७	२४००३०१	३७४७	१२७
जम्मा	२७३५३	१३७२१९८	५५८८०८६४५४	२७५४८४१९९.७	२०६८२५७०२.७		

माछा तथा मौरीपालन तर्फ

क.स	पशुपन्छी	बीमा लेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)	प्रति बीमालेख अनुदान (रू)	प्रति बीमालेख बीमांक (रू)
१	मौरीपालन	९	२३५	६७१६०००	३३५८००	२६८६४०	७४६२२२	२९८४९
२	माछा	१८५	९७६१३६९	८०७७८६२४३.३	१४८०५६४२	११३६०५९२.४७	४३६६४१२	६१४०९
३	रेन्बो ट्राउट	९	४४६७१	१३५५०१२०	२३३७०२.४	१८६४०१.९२	१५०५५६९	२०७११
जम्मा		२०३	९८०६२७५	८२८०५२३६३.३	१५३७५१४५	११८१५६३४.३९		

पन्छीतर्फ

क्र.स	पशुपन्छी	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)	प्रति पन्छी बीमांक (रू)	प्रति पन्छी अनुदान (रू)
१	कालिज	१	८९	१९४६०९.१८	८७५७.४१	०		
२	प्यारेन्ट	४०	८१३०३	८१७१६४४५.१५	४०५५७२६.३१	२७७५११४.६१	१००५	३४
३	ब्रोइलर	१६०	३९७८६३	२०३६८६०५५.२	६९९९३४८.७२	५१७३२१३.७८	५१२	१३
४	लेयर्स	२२५	७२७८४६	५२१६२१२२५.६	२५५७६११३.५१	१९६९७२१९.२	७१७	२७
५	लोकल	४	६३००	४४२५३६०	२२०५८९.७	१७६४७१.७६	७०२	२८
६	हाँस	१२	९४१०	७१८४८५०	३५९२४२.५	२६८९५१.५	७६४	२९

५.५ कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

तालिका १५: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

जिल्ला	बीमा लेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको बस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा सुल्क (रू)	अनुदान (रू)
झापा	६६५८	२२४२३०७	१९२९६८५०४७	८८०७४५०९.९२	६६१०७७३४.१८
मोरंग	६५०७	४९२१७८२	१८६३६३९३०४	८४९५७६८१.९६	६३७७१४६६.३७
सुनसरी	३५३२	३२१६२४७	१२००३७३१६६	४९६६६९६०.४५	३७२४७८२२.४४
इलाम	३२४०	१०८९३१	४३२८१५२८२.३	२१२८०३३८.८२	१६०६६९२२.४३
उदयपुर	२२१३	५२३७७	३४०५९७४२५	१६९११६९५.६९	१३०६६६६१.३९
ओखलढुंगा	१९५५	२२७३१	२५९२२८३७०	१२८४४१७५.३८	९७८२०९५.३०४
पांचथर	१२४०	११४२७	११९२९५९६०	५८१३७८५.८	४४९२१११.१४
खोटांग	६८७	१०६३७३	८७७९७९११.९५	४२१३७६७.३५	३२६४६५८.२८
धनकुटा	६८७	१६६१९	१३९०५७४८५.५	६८९९२०९.२६	५१६४१७३.४९८
सोलुखुम्बु	४८५	१२५२७४	२२९२६२६३३.१	१०९२८८४३.५९	८३७६८९०.५४४
तेह्रथुम	४७१	३७७३	६०४७६०२२	३०३२८२७.१	१९९८६८८.८८
संखुवासभा	२९०	१७८२	४३०५४०००	२२४३५५०	१६६५५७०
भोजपुर	२५५	२२८३५	३४०६१०४१	१६८७२५९.७५	१३०३२८३.०५
ताप्लेजुंग	१८६	२१४६	२९५६८९००	१४६९०९५	११२७८०१
जम्मा	२८४०६	१०८५४६०३.२९	६७६८९१२५४८	३१००२३७००.१	२३३४३५८७८.५

तराईका तीन जिल्ला झापा, मोरंग र सुनसरीमा मात्र बीमालेख सङ्ख्या ५८.७८% प्रतिशत र अनुदान ७१.६% रहेका छन भने उच्च पहाडी र हिमाली सात ओटा जिल्लाहरुमा १०.७८% बीमालेख सङ्ख्या र अनुदान ९.८१% रहेको पाइएको छ । भौगोलिक विकटता भएका क्षेत्रहरुमा बीमा विस्तार गर्न थप आवस्यक पर्ने देखिएको छ ।

भूगोल	बीमालेख सङ्ख्या	प्रतिशत	जिल्ला
तराई	१६६९७	५८.७८	झापा, मोरंग, सुनसरी
पहाड	८६४८	३०.४४	इलाम, उदयपुर, ओखलढुंगा, पांचथर
उच्च पहाड र हिमाली	३०६१	१०.७८	खोटांग, धनकुटा, सोलुखुम्बु, तेह्रथुम, संखुवासभा, भोजपुर, ताप्लेजुंग

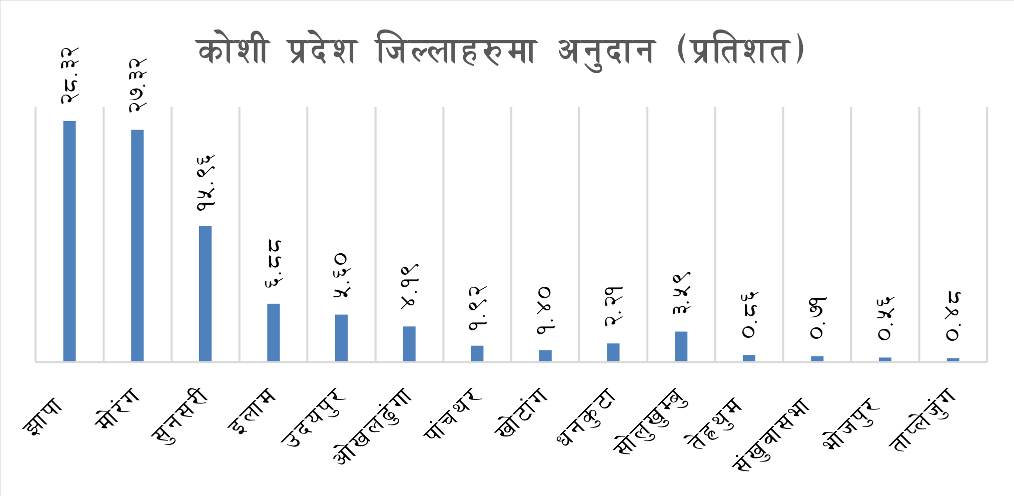

चित्र १०: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा अनुदान

५.६ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा बीमा कम्पनीको अवस्था

तालिका १६: कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कम्पनीको अवस्था

क्र. स	कम्पनी	बीमालेख सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	लुम्बिनी जेनेरल	५४४७	६१६४२४०९५	३०६१३२६७	२३६७६२१५.०५
२	एन.एल.जी	४५२५	९२३९३३०८३	४४६७१७४६	३३८७३३७५.२७
३	प्रुडेन्सियल	२९३७	४३५८२५९४१	२१६१२७८४	१६२३०१३३.४६
४	नेको	२७९६	९४७०४२५९८	४३३८७६१२	३३१६१७६५.२४
५	अजोड	२४७९	६२४३६९७०६	३०६४१३५४	२३१०८२५२.६५
६	एच.जी.आइ	२४०२	५०७८५०४०६	२३३५६९५६	१७६७२९६४.८३
७	आइ.एम.इ .जेनेरल	२१३०	३२२९५३४०९	१५७२०७४९	११८४१९९६.०२
८	ओरीएन्टल	१६३१	४४१४६४१५७	२२१५००९१	१६१९३००९.४५
९	नेपाल इन्सुरेंस	६३२	३६३२१३३४१	१४७७४४८९	१०७९९८१९.७८
१०	जी.आइ.सी	५९०	२७११६३७०१	७२१६०१३	५५७०१७०.९७६
११	शिखर	४६५	८०७३१५०७	३९०४०४८	२९५६७४०.८७
१२	युनाईटेड	४६२	१४९६१२३६०	७४८६३६८	५४३३६८४
१३	एभेरेस्ट	४३२	१२२०७२६००	६२२०११५	४७२५१०६

क. स	कम्पनी	बीमालेख सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१४	सगरमाथा	३९५	२७३०१२१०९	११६५२९१९	७५४३३५८.८६९
१५	प्रभु	३३५	१६३१२७९००	८१८७१७०	६५००५५१
१६	सानिमा	२९५	२०३१९६३४०	६४३४८९२	४७६२६५०.९९६
१७	आइ.जी.एल	२१५	५९१६६८६०	२५९२६९३	२०५८३९४.४
१८	आर.बि.सी.एल	१६५	४३३१२५००	२१६५४७५	१७०३७९०
१९	सिद्धार्थ	५५	२०२७६४४३५	६५५२००३	५११३०७२.१५५
२०	प्रिमियम	१८	१७६७५५००	६८२९५५	५१०८२७.५
	जम्मा	२८४०६	६७६८९१२५४८	३१००२३७००	२३३४३५८७८.५

कोशी प्रदेशमा जम्मा पाँच वटा कम्पनीहरु कृषि तथा पशुपन्छी बीमाका लागि सुचिकृत भई अनिवार्य रुपमा बीमा गर्नु पर्ने रहेकोमा बीस वटा कम्पनी कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा संग्लंग भएका छन ।

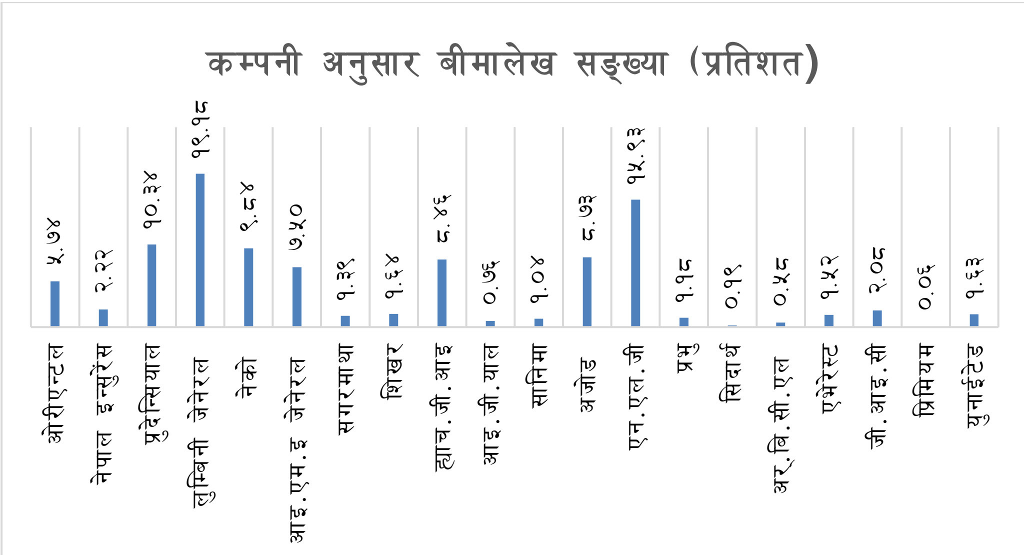

चित्र ११: कम्पनी अनुसार बीमालेख सङ्ख्या (प्रतिशत)

५.७ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कृषकको अवस्था

५.७.१ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको बीमा कृषकको अवस्था

आर्थिक वर्ष २०७८/७९ मा कोशी प्रदेशमा बीमालेख सङ्ख्याको आधारमा बीमित कृषकहरु मध्ये ७३.४५% निजि रुपमा कृषि पेशामा संग्लंग, २४% कृषक व्यवसायिक रुपमा कृषि वा पशुपन्छी फर्म प्रा.लि.मा आवद्ध भएको, १.८८% सहकारीमा, ०.५३% कृषक समुह मार्फत बीमा गरिएको पाइएको छ ।अनुदानको हकमा व्यवसायिक फर्ममा

आबद्ध क्रिशाकरुले ५५.६४, निजि कृषक ३८%, सहकारी ४.७९, कृषक समूह १.२६ र अन्य ०.२३% रहेको छ ।

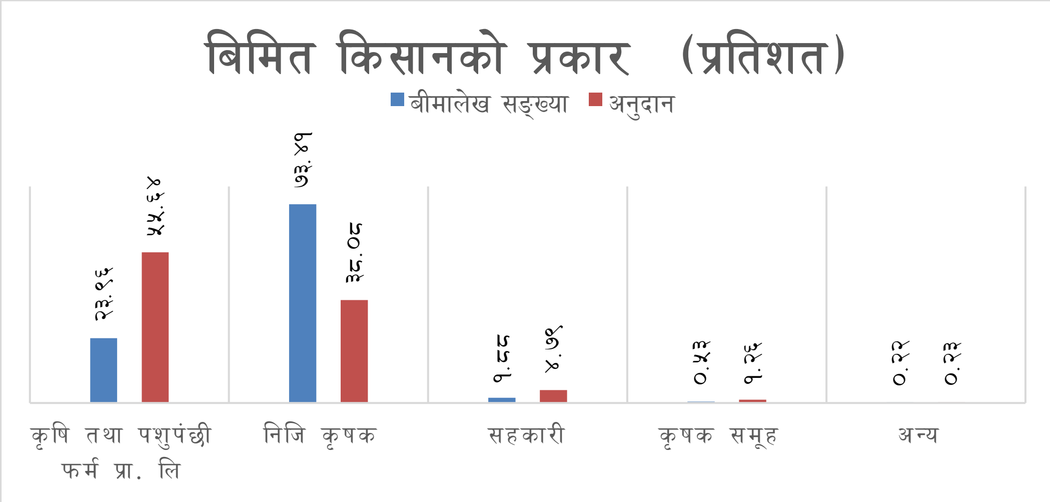

चित्र १२: बिमित कृषकको प्रकार

तालिका १७ : बीमित कृषकको प्रकार

क्र. स	बिमित किसानको प्रकार	बीमालेख सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि तथा पशुपन्छी फर्म प्रा. लि	६८०७	४०७२७५९७४१	१७४४२८४९७.६	१२९८८५१८९.८
२	सहकारी	५३३	२९९३३१०००	१४९६७१००	१११७९८५५
३	कृषक समूह	१५०	७५८३३८००	३७०६१९०	२९३०९१७
४	निजि कृषक	२०८५४	२२९८२८५५०७	११६२१९६१२.५	८८८९५२१६.७१
५	दुहबी नगरपालिका	५१	५०२००००	२५१०००	२००८००
६	गैर सरकारी संस्था	३	४८५०००	२४२५०	२५००
७	अन्य	१	३५०००	१७५०	१४००
८	परियोजना	४	१५८४२५००	३५९०००	२८७२००
९	खाली	३	१३२००००	६६३००	५२८००
१०	जम्मा	२८४०६	६७६८९१२५४८	३१००२३७००	२३३४३५८७८.५

५.७.२ ऋणी कृषक

कुल प्रदेशमा रहेका ८५० कृषि (बालि) बीमालेख मध्ये फर्म तथा व्यवसायिक रुपमा आबद्ध ८८ कृषक मध्ये ५०% ले बैंकबाट ऋण लिएको र ६६९ निजि कृषक मध्य जम्मा ७% ले मात्र ऋण लिएको पाइएको छ। जम्म्मा कुल ऋणी कृषक मध्य व्यवसायिक फर्म भएका कृषकले ७६.९ प्रतिशतले ऋण लियिएको पाइएको छ।

क्र.स	बिमित किसानको प्रकार	बीमालेख सङ्ख्या	प्रतिशत	बीमांक (रु)	बीमा शुल्क (रु)	अनुदान (रु
१	बैंक ऋण-व्यक्तिगत	४८३	२३.१	५५६४०३१८.२५	२७५५३१३.३४	१७९५८६८.७८१
२	बैंक ऋण-प्रा.लि	१६०९	७६.९	९८८८५२८०२.८	४००२५९६२.६९	२७६४३३०१.३८
	जम्मा	२०९२	१००	१०४४४९३१२१	४२७८१२७६.०३	२९४३९१७०.१६

५.७.३ कृषि तथा पशुपन्छी बीमामा अपनाएको ठुला कृषकको अवस्था

बीमांक रकम र बीमा शुल्कको आधारमा प्रदेशको १०% ठुला कृषकले ५७% अनुदान उपभोग गरेको पाइएको छ र क्षेत्रफलको हिसाबमा ६१% क्षेत्र र लगभग ५०% बीमित पशुपन्छी ओगटेको पाइएको छ ।

क्र.स	क्षेत्र	बीमा लेख सङ्ख्या	क्षेत्रफल हेक्टर	बिमा गरिएको बस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रु)	बीमा शुल्क (रु)	अनुदान (रु)
१	कृषि	२२९	१२००		२५७७३१७९०	१३५७९९९४	१०४८०५५४
१.१	चिया/कफी	१४	७३		३२४६९१००	१६३५०५५	१२९१३८७
१.२	तरकारी	१२	१३		१०५०३५४५	५२५१७९	४११७४३
१.३	फलफुल	४८	५५३		९१९९४७२३	४५७७९४१	३४१५२४३
१.४	बाली	१३७	५२६		१०२६०५८७५	५७५३६९१	४५००९१९
१.५	मसला	१८	३४		२०१५८५४७	१०८८१२७	८६१२६२
२	पशुपंछी	२६११		१२४६४१७	३८८३३२७८१२	१६४७००७४२	१२३५३९३८२
२.१	पंछी	३३१		११७३९४१	७९६५३७७२७	३६४१४१६८	२७६४७२५९
२.२	पशुपालन	२१००		७२४७६	२२६३७२८१२१	११३०२२०४४	८४१५९२८२
२.३	माउरिपालन	७		२०५	६३९६०००	३१९८००	२५५८४०
२.४	माछापालन	१७३		७६७५११६	८१६६६५९६३	१४९४४७२९	११४७७००२
२.५	**जम्मा**	२८४०		१२४६४१७	४१४१०५९६०२	१७८२८०७३५.१	१३४०१९९३६.१
	प्रतिसत	१०.००	६१.७४	४९.०७ (पशु मात्र)	६१.१८	५७.५१	५७.४१

५.८ कृषि तथा पशुपन्छी बीमाबारे अन्य मुलुकको अवस्था

तालिका १८: कृषि तथा पशुपन्छी बीमाबारे अन्य मुलुकको अवस्था

क्र. सं	विवरण	चिन	भारत	नेपाल
१	कृषि बीमाको शुरुवात वर्ष	१९५० (पशुपन्छी र कपासमा)	१९७० (बाली बीमाकार्यक्रम स्थापना गर्‍यो, जसलाई पशुधन बीमा र अन्य प्रकारका	१९९३ (कृषि बीमा योजना)

क्र. सं	विवरण	चिन	भारत	नेपाल
			कृषि बीमा समावेश गर्न विस्तार गरिएको छ)	
२	हालको कार्यक्रम	पाईलट कृषि बीमा कार्यक्रम	प्रधानमन्त्री फसल बीमा योजना	कृषि, पशुपन्छी तथा जडिबुटी बीमा कार्यक्रम
३	हालको कार्यक्रमको शुरुवात	२००७	२०१६	२०६९ र २०७९
	बीमाका किसिम	पशु-पन्छी र बाली	बाली, पशुधन र अन्य कृषि	बाली, पशुपन्छी र जडिबुटी
४	मुख्य बीमालेखहरू	बहुजोखिम बाली बीमा जिल्ला वा देशको उत्पादकत्वमा आधारित केन्द्रीय वित्तिय अनुदानको सूचीमा १६ कृषि उत्पादनहरु अनुमोदित छन र बाली, पशुधन, वन र जलचर समेट्ने २७० विभिन्न प्रकारका बीमा उत्पादन	बहु जोखिम बाली बीमा क्षेत्रफल र उत्पादनमा सूचांकमा आधारित	गाइ, भैंसी, बाखा, पन्छी, मान्छे, अन्नबाली, तरकारी नगदे बाली जडिबुटी (मेंथा र टिमुर) स्याउमा मौसमी सूचांकमा आधारित । ३१ प्रकारका बीमालेख लागु।
५	कुल बीमाङकको आधार	उत्पादनमा आधारित (मुल्य सूचांक र आम्दानीमा आधारित बीमा) लागु गर्न योजना	उत्पादन र मौसमी सूचांकमा आधारित	लागत वा उत्पादन वा दुवैमा आधारित र स्याउमा मौसमी सूचांकमा आधारित । बिमितको २ लाखको दुर्घटना बीमा
६	बीमा शुल्कदर	५ देखि १० प्रतिशत	खरिफ २ प्रतिशत, रवि १.५ प्रतिशत र व्यावसायिक तथा बाग वानी जन्य बालीहरुमा ५%	सम्पूर्ण बालीहरुको लागत र उत्पादनमा ५ देखि ७ प्रतिशत, स्याउ (मौसम सूचांकमा आधारित) बीमा ९

क. सं	विवरण	चिन	भारत	नेपाल
				प्रतिशत माछाको २ प्रतिशत माछाको पोखरीको १ प्रतिशत (सम्पुष्टी) सम्पूर्ण पशु पन्छी हरुको ५ प्रतिशत ब्रोइलर कुखुराको हकमा प्रति व्याच १.२५ प्रतिशत
७	बीमा शुल्कमा अनुदन	८० प्रतिशत चार तहको सरकार बाट प्रिमियम अनुदान	बीमा प्रिमियम अनुदान केन्द्र र राज्य सरकार ५०/५० प्रतिशत	बीमा शुल्कमा अनुदान ८० %
८	बीमित कृषक संख्या	१९५ मिलियन (२०१८)	६१.२९ मिलियन (२०१९/२०)	
९	बीमाले समेटेको क्षेत्रफल	१६६.२३ मिलियन हे (२०१८)	५०.१ मिलियन हे(२०१९/२०)	
१०	दाबी भुक्तानीको व्यवस्था	क्षतिको ७५-९९%	क्षतिको ७०,८० र ९०%	क्षतिको अधिकतम ९०% र हाल केहि बीमालेखमा ५% वा १००००।-मध्ये जुन कम छ त्यही घटाएर भुक्तानी ।(२०७९ मा लागु बीमालेख पोलिसीहरुमा)

६. कार्यान्वयन खाका (जिम्मेवार निकाय र सहयोगी निकाय)

तालिका १९: कार्यान्वयन खाका

क्र.स	बीमाको विकास र बिस्तारकोलागि कार्यक्रमहरू	जिम्मेवार निकाय तथा संघ संस्था	कार्यक्रम समय वा अवधि	सहयोगी निकाय
१	पालिका तहमा बीमा संजाल समिति स्थापना	पालिका/प्रदेश सरकार	प्रदेश सरकारको निर्णय अनुसार	प्रदेश बीमा प्राधिकरण/ उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय
२	कृषि बीमाको उदेश्य, महत्व, फाइदा र आवश्यकता बारे वडा स्तरीय जनचेतना कार्यक्रम	पालिका/ वडा कार्यलय	बर्षको १ पटक	कृषि ज्ञान केन्द्र, भेटेनरी अस्पताल तथापशु बिज्ञ केन्द्र (भे.अ.प.बि.के.) विमा कम्पनि र प्राधिकरण
३	पालिका तहमा विमा सम्बन्धमा कम्पनी, अभिकर्ता, प्राविधिक र कृषकसंगको समन्वय तथा सहकार्य बैठक	पालिका	वर्षको १ पटक	कृषि ज्ञान केन्द्र र भे.अ.प.बि.के. विमा कम्पनि र प्राधिकरण
४	अभिकर्ता, प्राविधिक र मुल्याङ्कनकर्तालाई बीमा सम्बन्धमा पुनजागृति तालिम	विमा कम्पनि र प्राधिकरण	दुई दिन (जिल्ला तहमा)	कृषि ज्ञान केन्द्र/विमा कम्पनि
५	सबै बालीको उत्पादन बीमालेख	विमा प्राधिकरण कृषि विभाग		कृषि विकास निर्देशनालय
६	कृषिमा विविधता, तुलनात्मक लाभ बाली र व्यवसायिकता विकास कार्यक्रम	कृषि विकास निर्देशनालय		कृषि ज्ञान केन्द्र /वार्ड कार्यलय / जनप्रतिनिधि/ कृषक
७	स्थानीय तहमा कम्पनीको बीमा डेस्क/साखा स्थापना	सम्बन्धित कम्पनीहरु	निर्णय पश्चात	उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय /कृषि ज्ञान केन्द्र
८	पशुपन्छीमा खोप कार्यक्रम र खोप कार्ड को बिस्तार	प.म.बि.नि.	बार्षिक र आवश्यकता अनुसार	भे.अ.प.बि.के./ जनप्रतिनिधि
९	बीमा सुरक्षण कार्यक्रमलाई कृषि बिकाश बैंक द्वारा	कृषि बिकाश बैंक	संधै	कृषि ज्ञान केन्द्र/ भे.अ.प.बि.के./पालिका / जनप्रतिनिधि

क्र.स	बीमाको विकास र बिस्तारकोलागि कार्यक्रमहरू	जिम्मेवार निकाय तथा संघ संस्था	कार्यक्रम समय वा अवधि	सहयोगी निकाय
	सहकारी र कृषि समुहमा विस्तार कार्यक्रम			
१०	भौगोलिकताको आधारमा परीक्षण ल्याबको व्यवस्था	उ.कृ.स.म. प्रदेश मन्त्री परिषद	निर्णय पश्चात	भे.अ.प.बि.के./पालिका
११	कृषक तथा अभिकर्तालाई लागत-लाभ गणना तालिम	कृषि ज्ञान केन्द्र/ बीमा प्राधिकरण	१ दिने तालिम	सम्बन्धित बिषय बिज्ञ र पालिका
१२	प्राविधिक मुल्याङ्कनकर्तालाई सबै बाली तथा पशुहरुकोबीमा सिपको मुल्याङ्कन तालिम	कृ.बि.नि., प.म.बि.नि.	२ दिने तालिम	विमा प्राधिकरण/बिमा कम्पनि/पालिका
१३	केन्द्रिकृत तथ्यांक प्राणालीको विकास (कम्पनीबाट तथ्यांक इन्ट्री गर्दा बीमा प्राविधिको सर्भरमा पनि पुग्ने)	बीमा प्राधिकरण	निर्णय पश्चात	बीमा कम्पनी/कृषि बिभाग
१४	प्रदेश मन्त्रालयमा बीमा शाखा	प्रदेश सरकार		बीमा प्राधिकरण /कृषि मन्त्रालय

७. निस्कर्ष

शासकीय तथा आर्थिक सुधारको तत्कालीन कार्ययोजना, २०६९, वाली तथा पशुधन बीमा कार्यक्रम लागू गर्न बाली तथा पशुपन्छी बीमा निर्देशिका, २०६९ र नेपालको संविधान बमोजिम सङ्घीय संसदबाट बनेको बीमा ऐन, २०७९ मिति २०७९ साल कात्तिक २२ गतेदेखि लागू भएको छ । बीमा ऐन, २०७९ बमोजिम बीमा समिति नेपाल बीमा प्राधिकरण मा परिणत भएको छ । कृषि बीमामा तिनै तहका सरकारका प्राथमिकतामा पर्नु, हरेक वर्ष बीमाको विस्तार हुनु, संघीय सरकारबाट ८०% अनुदान कृषकहरुलाई प्राप्त हुनु जस्ता कदमहरुले कृषि बीमामा सरकारको प्राथमिकता जनाउछ । यधपी जनचेतनाको कमि, भौगोलिक विकटता, अभिकर्तालाई कमिसनमा कमि, प्राविधिक दक्ष जनशक्ति कमि, झन्झटिलो प्रक्रिया, दाबी प्रक्रियामा प्रमाण नस्ट हुनु, बीमा कम्पनीलाइ समयमा अनुदान प्राप्त नहुनु जस्ता चुनौतिहरुले बीमाको बिस्तारमा बाधा पुर्‍यका छन ।

नेपालमा हाल सम्म भएका बीमा मध्य पशुपन्छी पालनमा कृषकहरु बीमामा उत्साहित देखिन्छन् भने बाली तर्फ त्यति आकर्षित नभएको पाइएको छ । सात प्रदेशको बीमा अवस्थाालाई हेर्दा बागमती प्रदेशमा अत्यधिक ३८.९० प्रतिसत बीमालेख छ भने कोशी प्रदेशमा १४.६८ प्रतिशत बीमालेख रहेको छ । कोशी प्रदेशको कुल बीमालेख मध्य ९७% पशुपन्छी क्षेत्र र मात्र ३% कृषि तर्फा रहेको छ । आ. वा २०७८/७९ मा कोशी प्रदेशमा मात्र २३ करोड ३४ लाख को अनुदान अर्थात नेपालको कुल मध्ये १४.६८% रहेको छ । कोशी प्रदेश कृषि र पशुपन्छी बिमालेखको अनुदानको हकमा ९३.६६% पशुपन्छी र ६.३४% कृषि तर्फ रहेको छ । कुल प्रदेशको खेति गरियको क्षेत्रफल ७१००००.३८ हेक्टर (प्रदेश कृषि डायरी ०७९) मध्ये विमा गरिएको क्षेत्रफल १९४४.४ हे, रहेको छ अर्थात् कुल क्षेत्रफल को जम्मा ०.२७ प्रतिशत क्षेत्रफल मात्र बिमा गरिएको छ । जिल्ला अनुसारको बर्गिकरण हेर्दा तराईका तिन जिल्ला झापा, मोरंग र सुनसरीले मात्र अनुदानको ७१.५९ % ओगटेको छ ।प्रदेशमा निजि कृषकहरुको सबै भन्दा बडी ७३.४१ % बीमा भएकोमा र २४% व्यवसायिक कृषि तथा पशुपन्छी फर्ममा आबद्ध भएको छ ।तर अनुदानको हकमा व्यवसायिक कृषि तथा पशुपन्छी फर्ममा आबद्ध ५५% अनुदान उपभोग गरेको पाइएको छ जम्मा ३८% अनुदान निजि कृषकले उपभोग गरेको पाइएको छ । कुल प्रदेशमा रहेका ८५० कृषि (बलि) बीमालेख मध्ये फर्म तथा व्यवसायिक रुपमा आबद्ध ८८ कृषक मध्ये ५०% ले बैंकबाट ऋण लिएको र ६६९ निजि कृषक मध्य जम्मा ७% ले मात्र ऋण लिएको पाइएको छ । बीमांक रकम र बीमा शुल्कको आधारमा प्रदेशको १०% ठुला कृषकले ५७% अनुदान उपभोग गरेको पाइएको छ र क्षेत्रफलको हिसाबमा ६१% क्षेत्रफल र लगभग ५०% बीमित पशु ओगटेको पाइएको छ ।

८. सुझाव

कृषि तथा पशुपन्छी बीमा सम्बन्धमा यसको नीति तथा निर्देशिकामा परिमार्जन तथा निर्माणमा सुझाव सल्लाह यस प्रकार छन् ।

उदेश्यगत सुझाव

- बीमाको विकास विस्तार गरी उत्पादन र उत्पाकत्व अभिवृद्धि गर्दै खाद्य सुरक्षा सुनिश्चिताको उदेश्य लिने ।

नीतिगत सुझाव

- बीमा नीति तथा बीमालेख साना कृषकको हकलाई ध्यान राखेर परिमार्जन र निर्माणको आवश्यक देखिन्छ । (भौगोलिक अवस्था, व्यावसायिकता, प्रविधिको पंहुचको आधारमा)
- स्थानीय तहमा कृषि, पशुपन्छी तथा जडिबुटी बीमा सम्बन्धमा नीति आवश्यक ।

- पलिका स्तारिय बीमा समिति स्थापनाको लागि नीति आवश्यक ।
- अनलाइन बीमालेख भर्ने नीति आवश्यक ।
- संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय बीमा शुल्क अनुदानमा समन्वय र सम्झादारी साथ बीमालेख जारी नीति आवश्यक ।
- अभिकर्ता र प्राविधिकको कमिसन भौगोलिक अवस्था र बाटो घाटोको अवस्थाको आधारमा क्षेत्रगत हिसाबमा थप सुविधाको व्यवस्थाकोलागि नीति आवश्यक ।
- बीमा सम्बन्धी केन्द्रिय तथ्यांक अधावधिक गर्ने प्रणालीको विकाश गर्ने नीतिगत व्यवस्था आवश्यक ।
- बजार दरको आधारमा लागत, उत्पादन दर निर्धारण नीतिगत व्यवस्था आवश्यक ।
- बहुबाली कृषिफर्म को बार्षिक उत्पादन बीमालेख नीति व्यवस्था आवश्यक ।

प्रक्रियागत कार्यगत सुझाव

- अभिकर्ता र मुल्यांकनकर्ताको बीमालेख विस्तारमा स्पष्ट काम कर्तब्य, जिम्मेवारी उल्लेख गरी बीमा विस्तारमा जिम्मेवार हुने प्रक्रिया आवश्यक ।
- बीमा पोलिसी विस्तार आवश्यक र जडिबुटी बीमा पोलिसीमा मेन्था र टिमुर बाहेक अन्य बालीमा पनि बीमा पोलिसीको आवश्यक ।
- सम्पूर्ण बीमालेखमा लागत तथा उत्पादन दुवैमा बीमालेख नीति आवश्यक (लागत बीमालेखलाई सानो स्तरको मौसमी बीमालेखलमा जोखिमको महसुस नहुनु) ।
- कृषकको सुचिकरण गर्ने ।
- कृषकको बर्गीकरण (साना कृषक, मझौला कृषक, ठुला कृषक र अर्ध व्यवसायिक, व्यवसायिक कृषक) आवश्यक, यस प्रकार कृषकको जनचेतना, क्षमता, भौगोलिक अवस्था, आर्थिक अवस्था जोखिमको स्थितिको आधारमा बीमाको नीति, निर्देशिका, बीमालेख परिमार्जन र निर्माणको आवश्यक देखिन्छ ।
- बीमा विस्तार र जनचेतनाको लागि बीमा कम्पनी (बीमक), अभिकर्ता, मुल्यान्कनकर्ता, कृषक (बीमित) र स्थानीय जनप्रतिनिधि र सरोकारवाला प्रतिनिधिको बीमा संजाल वा समिति आवश्यक देखिन्छ ।
- सम्पूर्ण किसिमका बीमालेख (पोलिसी) मा दाबी भुक्तिनीमा ५-१०% वा १० हजार मध्ये जुन कम त्यही घटाएर दाबी प्रक्रिया नीति बनाउनुपर्ने देखिन्छ ।
- बीमालेख र दाबि भुक्तानी प्रक्रिया भौगोलिक अवस्था, कृषकको प्रविधिमा पहुँचको आधारमा क्षेत्रगत हिसाबमा नीति तयार आवश्यक ।
- कृषि नीतिमा सुधार गरेर कृषि पेशा मर्यादित र व्यवसायिकता विकास गरी युवालाई कृषिमा रुची वृद्धि ।
- बीमालेख नम्बर प्रत्येक बीमा अनुसार फरक हुनु पर्नेमा

- अनुदानको सुनिश्चितता भएपछि मात्र बीमालेख आवेदन स्वीकृत गर्ने प्रणाली को विकास

अन्य सुझाव

- कोशी प्रदेशको अवस्था हेर्दा आ.व २०७८/७८ मा ०.२७% कुल क्षेत्रफलको बीमा हुदा लगभग १.५० करोड अनुदान खर्च भएको पाइएको छ। राज्यको नीति बीमा बिस्तार गर्ने तर्फा रहेको छ, तर सबै कृषकहरुको बिमा भएको खण्डमा ८०% अनुदान व्यहोर्न राज्यलाइ कठिन हुने अनुमान लगाउन सकिन्छ
- बीमामा राज्यको समानताको नीति रहेको छ र बैकल्पिक उपायहरु अध्ययन गर्न आवस्यक देखिन्छ ।
- समताको नीति लागु गर्ने विकल्प हुन सक्ने छ, ठुला कृषकलाई कम अनुदान र साना कृषकलाई बीमा सुरक्छणम नीति ल्याउने विकल्प हुन सक्छ।

अनुसूची-१: कोशी प्रदेशका जिल्लाहरुमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा तालिका

१ इलाम

तालिका २०: इलाम जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र.स	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१९		११८.८	८८००८८५	४६२१६६	३५३३४७.९५
१.१	अलैंची	३		२.३	३२४८८४	४१८६६	२९९३२.९४
१.२	चिया/कफी	१२		११३.६	६१७६०००	३०८८००	२४३२१५.०१
१.३	किवी	११		११३.१	५९२१०००	२९६०५०	२३६८४०.०१
२	पशुपन्छी	३२१७	३१५३१		४१७४३८९९८	२०६७७०६५	१५६००६८८.०८
२.१	अन्य	१	१००		९५६००	४७८०	३८२४
२.२	कुखुरा	२१	२०८४०		८५५७८९८	२५७३९२	१५५२६६.६७८
२.३	गाई	२२९०	४०६४		२७०२९९६००	१३५०८१९७	१०४०१९५३.३७
२.४	गोरु	१	२		८००००	४०००	३०००
२.५	बाखा	६१६	४८४०		८७८३५४००	४३८३१३३	३१७५६३०.४
२.६	भेडा	२	७		१४००००	७०००	५६००
२.७०	भैसी	१७४	४७३		२८८४१०००	१४३७४५५	१०४११८७.५
२.७१	सुँगुर	११२	१२०५		२१५८९५००	१०७५१०८	८१४२२६.१२६१
३	मौरी तथा माछापालन	४	५५०३०		६५७५४००	१४११०८	११२८८६.३९
३.१	मौरीपालन	२	३०		३२००००	१६०००	१२८००
३.२	माछा	२	५५०००		६२५५४००	१२५१०८	१०००८६.३९
	जम्मा	३२४०	३१५३१	११८.८	४३२८१५२८२	२१२८०३३९	१६०६६९२२.४३

२ उदयपुर

तालिका २१:उदयपुर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१	७५००	८.८	५८८४०५०	२९४२०२३	२३५३६२
१.१	केरा	१	७५००	८.८	५८८४०५०	२९४२०३	२३५३६२
२	पशुपन्छी	२२१२	४६०४७		३३४७१३३७५	१६६१७४९३	१२८३१२९९
२.१	कुखुरा	५	४१०८		१३५१५७५	४७९५३	३७३१५
२.२	गाई	५६९	१७३९		१२९७१५०००	६५०५३००	५१११७८५

क्र. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
२.३	बाखा	७७५	६०२६		८१४१४८००	४०७०९४०	३१५३७३७
२.४	भेडा	१	५		७२०००	३६००	२८८०
२.५	भैसी	६२०	९८५		७८५७९०००	३९२९५५०	३११२२८५
२.६	माछा	४	३१६४४		३८०००००	७१०००	४७२००
२.७	सुँगुर	१६७	८७०		२०१२७५००	१००६४७५	७४९५३३
२.८	हाँस	१	६००		३०००००	१५०००	
२.९	अन्य	७०	७०		१९३५३५००	९६७६७५	६१६५६५
	जम्मा	२२१३	५३५४७	८.८	३४०५९७४२ ५	१६९११६९६	१३०६६६६१

३ ओखलढुंगा

तालिका २२: ओखलढुंगा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र.स	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	पशुपन्छी	१९५५	२२८२५	२५९२२८३७०	१२८४४१७५	९७८२०९५
१.१	अन्य	३४	१२३	५१२००००	२५६०००	२०१५००
१.२	कुखुरा	७	१४११०	१००६७६७०	३९५९०५	३१६६४४
१.३	गधा	७	७५	६०१००००	३००५००	२४०४००
१.४	गाई	३३२	१२०३	७८४९८०००	३९३०३२३	३०३०२३८
१.५	बाखा	९०५	५७२९	७८९६८०००	३९३१९१०	२९०५६०३
१.६	भेडा	८	६९	३१०२०००	१५५१००	१२२८८०
१.७	भैसी	५९६	९३०	६७१९२०००	३३६०५०२	२५६७८९२
१.८	सुँगुर	६६	५८६	१०२७०७००	५१३९३५	३९६९३८
	जम्मा	१९५५	२२८२५	२५९२२८३७०	१२८४४१७५	९७८२०९५

४ खोटांग

तालिका २३: खोटांग जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१९	३३६४७	२५.१३	१००९९८०३	५०४९९०	३९४०९२
१.१	अलैंची	७	३३६४५	८.८५	५१८९८०३	२५९४९०	१९८५९२
१.२	काउली	२		३.१	५६००००	२८०००	२२४००
१.३	कागती	६		६.५८	१९४००००	९७०००	७७६००

क्र. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१.४	टमाटर	१		०.०६	६००००	३०००	१५००
१.५	सुन्तला	३		६.५४३	२३५००००	११७५००	९४०००
२	**पशुपन्छी**	६६८	७२८२०	-	७७६९८१०९	३७०८७७७	२८७०५६६
२.१	कुखुरा	१४	१३१५४	-	४५०८१०९	१५५२७७	१२२८७१
२.२	गधा	१	१६	-	१२८००००	६४०००	५१२००
२.३	गाई	६३	२१७	-	७६०१५००	३८०१७५	२६८८४०
२.४	घोडा	२	८	-	५२००००	२६०००	२०८००
२.५	बाखा	३९६	२५५७	-	३२४६६५००	१६२३३२५	१२६४३४०
२.६	भेडा	६	३५६	-	५९१९०००	२९५९५०	२३६७६०
२.७	भैसी	८४	१४९	-	९६८००००	४८४०००	३८२१००
२.८	सुँगुर	९३	७१९	-	१०१६८०००	५०८४००	३९४५५५
२.९	अन्य	५	२१४४	-	२४८५०००	१२४२५०	९२८००
३	**माछा**	४	५३५००	-	३०७००००	४७४००	३६३००
	जम्मा	६८७	५२९६७	२५.१३	८७७९७९१२	४२१३७६७	३२६४६५८

५ झापा

तालिका २४: झापा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र. स	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१७		१८७.८	५९८६२११५	२९७१७५९	२२६७१०५
१.१	अन्य	३		१८.५	६३५३१३०	२९५६६०	२३६५२८
१.२	उखु	३		९४.९	१७८०१२००	८९००६०	६७४५४८
१.३	केरा	३		११.४	१०५९९३८५	५२९९६९	३६०२९०
१.४	चिया/कफी	६		६१.८	२४७६५९००	१२३८२९५	९८१५५९
१.५	चिया	४		५९.०	२११३५०००	१०५६७५०	८४५४००
१.६	ड्रागन फल	१		१.०	३१२५००	१५६२५	१२५००
१.७	मटर कोशा	१		०.३	३००००	२१५०	१६८०
२	पशुपन्छी	६६४०	३०४४५०२		१८६९६८३९३२	८५०९५८०१	६३८३५०७०
२.१	कुखुरा	१२६	४२१८५३		२७७९१०७३६	१२९३२९३४	९८०५७३५
२.२	गधा	१	१		२००००	१०००	८००
२.३	गाई	३९४७	१४९९९		७२०९९६७७८	३६०४५५५८	२७२४५३६१
२.४	गोरु	२	१७		१४०००००	७००००	५६०००
२.५	पाडा/पाडी	१	२		४००००	२०००	१६००
२.६	बाखा	१६१७	१५७०३		३७८३८६९००	१८८१९३३४	१४०९८१२२

क. स	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
२.७	भेडा	५	१२		५०००००	२५०००	१९९३८
२.८	भैंसी	४८२	१७०९		९२०९६५००	४६०३६५९	३३७४६८५
२.९	सुँगुर	३८४	६५२५		१४६१०१५००	७३०३२९५	५१९५१३८
२.१०	हाँस	४	३७१०		३५४९३३०	१७७४६६	१३९२६६
२.१२	अन्य	९	११४५३		१४१६७०००	७०८३५०	५३०४५५
३	माछा तथा मौरीपालन	६२	२५६८५४७		२३४५१५१८७	४४०८०५४	३३६७९७०
३.१	माछा	५६	२५६८५४२		२२९६१९१८७	४१६३२५४	३१७२१३०
३.२	मौरीपालन	६	५		४८९६०००	२४४८००	१९५८४०
	जम्मा	६६५७	४७५९५४	१८७.९	१९२९५४६०४७	८८०६७५६०	६६१०२१७४

६ ताप्लेजुंग

तालिका २५: झापा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१		१३.४२	५०००४००	२५००२०	२०००१६
१.१	अलैंची	१		१३.४२	५०००४००	२५००२०	२०००१६
२	पशुपन्छी	१८५	२१५९		२४५६८५००	१२१९०७५	९२७७८५
२.१	कुखुरा	२	११००		७२१९००	३६०९५	२३२९६
२.२	गाई	८२	२४३		१२२७६०००	६०६५५७	४७४८९६
२.३	बाखा	६५	४१९		५६३११००	२८१५५५	२००४९४
२.४	भेडा	३	५५		८२००००	४१०००	३२८००
२.५	भैंसी	९	१९		१३०१०००	६२८९५	४८८१६
२.६	सुँगुर	२४	३२३		३८१८५००	१९०९७३	१४७४८३
	जम्मा	१८६	२१५९	१३.४२	२९५६८९००	१४६९०९५	११२७८०१

७ तेह्रथुम

तालिका २६: तेह्रथुम जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	१२		१५.८५	५८९५४२२	३०९६७१	२४७७३७
१.१	फलफुल (अवर्गिकृत)	१		०.५	३५००००	१७५००	१४०००
१.२	अलैंची	६		८.९८	३१५५८२२	१५७६९१	१२६१५३

१.३	चिया/कफी	५		६.३७	२३८९६००	१३४४८०	१०७५८४
२	पशुपन्छी	४५९	३८२४		५४५८०६००	२७२३१५६	१७५०९५२
२.१	कुखुरा	५	१९३६		७८५६००	३४०३०	२७२२४
२.२	गाई	२२२	४४८		३१७४५०००	१५८७२५०	१०६९३२५
२.३	बाखा	१२५	११५२		१२९१४०००	६४५७००	३४८४७०
२.४	भेडा	१	२५		२८००००	१४०००	११२००
२.५	भैंसी	६०	९१		७०६५०००	३५३२५०	२३७७००
२.६	सुँगुर	४६	१७२		१७९१०००	८८९२६	५७०३३
जम्मा		४७१	३८२४	१५.८५	६०४७६०२२	३०३२८२७	१९९८६८९

८ धनकुटा

तालिका २७: धनकुटा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	११	२०.६८		७२६३३७५.०८	३६३१६८.७५	२८६०३५
१.१	अन्य	५	१४.५८		४८९६५७५	२४४८२९	१९५८६३
१.२	अलैंची	१	०.८१		४३१८००	२१५९०	१७२७२
१.३	आलु	१	०.०५		३४००००	१७०००	१३६००
१.४	काउली	१	१		३८००००	१९०००	१५२००
१.५	कागती	१	१.९८		३१५०००	१५७५०	१२६००
१.६	टमाटर	१	०.२५		३०००००	१५०००	७५००
१.७	बन्दा	१	२		६०००००	३००००	२४०००
२.	पशुपन्छी	६७६		१६७०२	१३१७९४११०	६५३६०४१	४८७८१३८
२.१	कुखुरा	१०		८१७५	४६०४५८५	१९२४६८	१५०३५६
२.२	गाई	४३०		११७०	८९७९०५००	४४९०१२५	३३२९२४५
२.३	बाखा	१४३		१७३४	२५३९४९००	१२६९७४५	९७१९७१
२.४	भैंसी	५४		८२	६६०८०००	३३०४००	२५१०७५
२.६	सुँगुर	३८		५४१	४७५२५००	२३६६७५	१६२१९०
३.	माछा	१		५०००	६४३६२५	१६६२८	१३३०२
जम्मा		६८७	२०.६८	१६७०३	१३९०५७४८५	६८९९२०९	५१६४१७३

९ पांचथर

तालिका २८: पांचथर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	५	१	२०.६	३६०००००	१८०१००	११४०००
१.१	किवी	३		१७	२४०००००	१२००००	७३५००

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१.२	सुन्तला	१		१.२२	७०००००	३५१००	२८०००
१.३	फलफुल (अवर्गिकृत)	१		२	५०००००	२५०००	१२५००
२	**पशुपन्छी**	**१२३५**	**११४५६**		**११५६९५९६०**	**५६३३६८६**	**४३७८१११**
२.१	कुखुरा	३	८६४०		३९००९६०	४३८८६	३५१०९
२.२	गाई	७७५	१११३		६६६७००००	३३३३८८३	२६१७४२७
२.३	बाखा	१०४	८६९		१३७५९०००	६८९९००	४९७७७८
२.४	भैंसी	३२१	३८३		२५९१६०००	१२९३९१७	१०२०१९८
२.५	सुँगुर	३२	४५१		५४५००००	२७२१००	२०७६००
जम्मा		**१२४०**	**११४६१**	**२०.६**	**११९२९५९६०**	**५८१३७८६**	**४४९२१११**

१० भोजपुर

तालिका २९: भोजपुर जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बिमांक रु.	बीमा शुल्क रु.	अनुदान रु.
कृषि	९	५६००	२६४.११	४००७०८६	२००३५४.५	१५८०३४
अलैंची	७	५६००	२६२.३९	१८०५७७६	९०२८८.५	६९९८०.८
आलु	१		०.५०८	५०००००	२५०००	२००००
खुर्सानी	१		१.२	१७०१३१०	८५०६६	६८०५२.८
पशुपन्छी	२४६	१७२५४		३००५३९५५	१४८६९०५.२५	११४५२४९
कुखुरा	१३	११७३५		५६११५६५	२६४५८५.२५	२०११५८
गाई	५२	१२०		५१३३०००	२५६६५०	१८५२२०
बाखा	१०४	१०१७		१००६६९००	५०३५४५	३९७६९१
भैसी	५०	६५		३३०००००	१६५०००	१२८५५०
सुँगुर	२१	३२७		४२७५०००	२१३७५०	१६५९३०
अवर्गीकित	६	३९९०		१६६७४९०	८३३७५	६६७००
जम्मा	**२५५**	**२२८५४**	**२६४.११**	**३४०६१०४१**	**१६८७२५९.७५**	**१३०३२८३**

११ मोरंग

तालिका ३०: मोरंग जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बिमांक रु.	बीमा शुल्क रु.	अनुदान रु.
१	कृषि	१७९	२२३६२	३२८.	७३८६९१४२	४१३४५९२	३१४५८१५
१.१	अन्य	५	५	२३.४	१००८४८४०	५०४२४३	२९७७१९
१.२	उखु	११८	७८	१८८.७	३९४४४५८३	२३७८१३१	१८७९०५४
१.३	कृषि	७	७	१३.१४	२६३३८७६	१३९७७७	१११८२१

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बिमांक रु.	बीमा शुल्क रु.	अनुदान रु.
१.४	केरा	८	२२२३९	१०.९९	५६१०७५९	२८०५३८	२१६०७४
१.५	घाँस	३३		८०.८२	१०३०५४३४	५१५२७२	३८७८४३
१.६	चैतेधान	३	२९	४.८९	१९२७६५१	१२३५३२	९८८२५
१.७	च्याउ	३	२	०.९०	३०५००००	१५२५००	१२२०००
१.८	ड्रागन फल	१	१	५	६५२०००	३२६००	२६०८०
१.९	मेवा	१	१	०.२०	१६००००	८०००	६४००
२	पशुपन्छी	६३२८	४०१६३६		१७८९७७०१६२	८०८२३०९१	६०६२५६५१
२.१	अन्य	१५	३३९		२२८७१२४०	११४३५६२	७०९२८०
२.२	कुखुरा	११९	३४७९७६		२६६३५४८२८	११९४००४५	९१९९४४४
२.३	गाई	३८५४	९८४८		७२३८८११००	३६१५७९७०	२७०५०७५८
२.४	गोरु	५	२५		९४००००	४७०००	३२२५०
२.५	बाखा	११०८	१०४६६		२०६५०९९१०	१०३०६७९६	७५१४४२१
२.६	भेडा	७	१७०		६७९३०००	३३९६५०	२६९७३७.२५९५
२.७	भैंसी	८१३	३४९०		२४३६६४८००	१२१८०८१४	९२०२१०४
२.८	मौरीपालन	१	२००		१५०००००	७५०००	६००००
२.	सुँगुर	३२३	४६६१		८१४९०३५०	४०७१०१६	३०८६५२७
२.१०	हाँस	४	२१००		१६५५५२०	८२७७६	६६२२१
३	माछा	७९	४१६०७८२		२३४१०९४१४	४४७८४६३	३४३४९१०
	जम्मा	६५०७	४०१६३६	३२८.०६	१८६३६३९३०४	८४९५७६८२	६३७७१४६६

१२ संखुवासभा

तालिका ३१: संखुवासभा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	४		७९.६५	११८३५०००	६७१७५०	५२९०७५
१.१	अदुवा	१		१.५३	४००००००	२८००००	२२४०००
१.२	अन्य	१		७१.९६	६२८००००	३१४०००	२५१२००
१.३	उखु	१		५	१००००००	५००००	४००००
१.४	कागती	१		१.१७	५५५०००	२७७५०	१३८७५
२	पशुपन्छी	२८६	१८१३		३१२१९०००	१५७१८००	११३६४९५
२.१	कुखुरा	२	८८०		२७५५००	२८६५०	१९१७०
२.२	गधा	१	१४		११२००००	५६०००	४४८००
२.३	गाई	९२	१७२		१०४८५०००	५२०२५०	३८६४२५
२.४	बाखा	७९	४०७		५९५३०००	२९७६२५	२१२१६५
२.५	भैंसी	८२	१२७		९८६०५००	४९३०२५	३४७२९०

क्र. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
२.६	सुँगुर	३०	२१३		३५२५०००	१७६२५०	१२६६४५
	जम्मा	२९०	१८१३	७९.६५	४३०५४०००	२२४३५५०	१६६५५७०

१३ सुनसरी

तालिका ३२: सुनसरी जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क्र.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	कृषि	५५२	१४७३	५६०.४	११४६७४१४९	६७२१९६५	५२४०४३८
१.१	करेला	४		०.३३	१९८१००	९९०५	४९५३
१.२	काँक्रो	७		०.५५	३४५०४०.५	१७२५२	८६२६
१.३	खुर्सानी	१		०.०३	१९३५५	९६८	४८४
१.४	चुचे करेला	१	१	०.५	१३६५००	६८२५	५४६०
१.५	च्याउ	३	१	०.७०	२६६२०००	१३३१००	१०६४८०
१.६	पर्वल	१		०.०६	४१८२०	२०९१	१०४६
१.७	बाखा	२		०.१२	५२४३०	२६२२	१३११
१.८	भेन्टा	२		०.२६	१३९६८०	६९८४	३४९२
१.९	लौका	२		०.२६	१५१५२०	७५७६	३७८८
१.१०	भिंडी	३		०.१२	८२३३०	४११६.५	२०५८
१.११	कागती	१		४.५	६०००००	३००००	२४०००
१.१२	केरा	२	१२००	५.९	१९७७९७६	९८८९९	७९११९
१.१३	फलफुल	१	१	०.३	१७८६१९	८९३१	७१४५
१.१४	कृषि	२६	२६	३२.९४	६३०७९६६	३२३७५५	२५९००४
१.१५	घास	११		११.२२	३२८८०००	१६४४००	९५६७०
१.१६	उखु	४७०	२४३	४५२.७३	९२३९१८९५	५५८८२८२	४४२१८२२
१.१७	गहुँ	२		२०.५	२७८७२१०	१५०५७५	१२०४६०
१.१८	धान	१०		२०.९९	२४६८४६३	१२३४२३	६१७१२
१.१९	फलफूल (अवर्गीकृत)	१		४.५	४०००००	२००००	१६०००
१.२	अवर्गीकृत	२	१	३.९९	४४५२४४	२२२६२	१७८१०
२	पशुपन्छी	२९८०	३२४९७५०		१०८५६९९०१७	४२९४४९९५	३२००७३८५
२.१	कुखुरा	९४	३५७२७२		२२५१८१६००	१०४४२४७९	७६६८५४५
२.२	हाँस	३	३०००		१६८००००	८४०००	६३४६५
२.३	गाई	१६५२	३८६७		२८२९८८०००	१४१४८५५७	१०५१७४३५

क.स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
२.४	बाखा	४६५	४१३०		७३१०१९००	३६६१३२०	२७८७७३१.०
२.५	भेडा	३	१०		१०००००	५०००	३८५०
२.६	भैंसी	४१७	१३२७		८७०९१०००	४३५४५७५	३१५०७००
२.७	गाई	१	२		१९००००	९५००	७६००
२.८	सुँगुर	३०७	३७४१		८७७२७९००	४३८४५९५	३२९०४५०
२.९	अवर्गिकृत	१	१		५००००	२५००	२०००
३	**माछापालन**	**३७**	**२८७६४००**		**३२७५८८६१७**	**५८५२४७०**	**४५१५६०९**
	जम्मा	**३५३२**	**३२५१२२३**	**५६०.४७**	**१२००३७३१६६**	**४९६६६९६०**	**३७२४७८२२**

१४ संखुवासभा

तालिका ३३: संखुवासभा जिल्लामा कृषि तथा पशुपन्छी बीमा

क. स.	क्षेत्र	बीमालेख सङ्ख्या	बीमा गरिएको वस्तु सङ्ख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	बीमांक (रू)	बीमा शुल्क (रू)	अनुदान (रू)
१	**कृषि**	**९**	**५६००**	**२६४.१०**	**४००७०८६**	**२००३५५**	**१५८०३३.६**
१.१	अलैंची	७	५६००	२६२.४०	१८०५७७६	९०२८९	६९९८०.८
१.२	आलु	१		०.५१	५०००००	२५०००	२००००
१.३	खुर्सानी	१		१.२	१७०१३१०	८५०६६	६८०५२.८
२.	**पशुपन्छी**	**२४६**	**१७२५४**		**३००५३९५५**	**१४८६९०५**	**११४५२४९.४५**
२.१	अन्य	६	३९९०		१६६७४९०	८३३७५	६६७००
२.२	कुखुरा	१३	११७३५		५६११५६५	२६४५८५	२०११५८
२.३	गाई	५२	१२०		५१३३०००	२५६६५०	१८५२२०
२.४	बाखा	१०४	१०१७		१००६६९००	५०३५४५	३९७६९१
२.५	भैंसी	५०	६५		३३०००००	१६५०००	१२८५५०
२.६	सुँगुर	२१	३२७		४२७५०००	२१३७५०	१६५९३०
जम्मा		**२५५**	**२२८५४**	**२६४.१**	**३४०६१०४१**	**१६८७२६०**	**१३०३२८३**

अनुसूची-२: अध्ययन टोलि संरचना

क्र.स.	नाम	जिम्मेवारी	योग्यता	अनुभव	(व्यक्ति दिन)
१.	डा. निरन्जन प्रसाद अधिकारी	टोली नेता/ कृषि अनुसन्धानकर्ता	पिएचडी कृषि, ICAR, भारत, २००३	कृषि अनुसन्धान, योजना र प्रशासन मा ३० वर्ष भन्दा बढी अनुभव	३०
२.	श्री तिर्थ प्रसाद उदय	अनुसन्धानकर्ता	एम.ए (ग्रामिण बिकास) स्नातक (कृषि)	कृषि क्षेत्रमा २५ वर्ष भन्दा बढी अनुभव	३०
३.	इ. योगेश श्रेष्ठ	तथ्यांक विश्लेषक	पिएचडी स्कॉलर (ग्रामिण बिकास), बीई (सूचना प्रविधि)	तथ्यांक विश्लेषकको रूपमा ८ वर्ष भन्दा बढीको अनुभव	४५
४.	श्री मोनालिशा खम्बू	पर्यवेक्षक (Transcription)	एम.ए. (अर्थ शास्त्र) स्नातक (खाद्य प्रविधि)	४ वर्ष सर्वेक्षण अनुसन्धान	२०
५.	सुश्री अनिता तामाङ	गणक	स्नातक (सामाजिक कार्य)	२ वर्ष सर्वेक्षण अनुसन्धान	२०
६.	श्री सन्दिप शाही	गणक	+२ व्यवस्थापन	२ वर्ष सर्वेक्षण	२०
७.	सुश्री प्रिती राई	गणक	+२ व्यवस्थापन	२ वर्ष सर्वेक्षण	२०

अध्ययनको क्रममा लिइएका तस्विरहरु

कोशी प्रदेश सरकार उद्योग, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयको सचिवज्यु संग छलफल

KII क्षेत्रीय ओरिएन्टल बीमा कम्पनी प्रमुख

KII कृषि ज्ञान केन्द्र, झापा

बीमा सम्बन्धि सरोकारवाला संग बैठकमा अध्ययनकर्ताको उपस्थिति, सोलुखुम्बु (देब्रे) र धनकुटा (दाहिने)

अध्ययनको क्रममा लिइएका तस्विरहरु

FGD सुनसरी

FGD मोरंग

FGD पांचथर

KII उदयपुर — PMAMP

FGD झापा (स्थानीय तह कर्मचारी)

अध्ययन टोलि - FGD र KII transcription गर्दै